

Politiets ansvar?

*En studie av politiets rolle i oppfølging av
straffedømte barneovergripere etter
løslatelse*

Thea Myrvang

Masteroppgave i kriminologi

Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2013

Politiets ansvar?

En studie av politiets rolle i oppfølging av straffedømte
barneovergripere etter løslatelse

Thea Myrvang

© Thea Myrvang

2013

Politiets ansvar? En studie av politiets rolle i oppfølging av straffedømte barneovergripere etter løslatelse

Thea Myrvang

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Webergs Printshop

IV

SAMMENDRAG

Politiets ansvar?

En studie av politiets rolle i oppfølging av straffedømte barneovergripere etter løslatelse

Student: Thea Myrvang
Veileder: Liv Finstad
Levert ved: Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Universitetet i Oslo
Mai 2013

Det er et økende fokus på håndtering av risiko og farlighet i den vestlige verdens kriminalpolitikk. Ser man for eksempel på angloamerikanske land, er kontrollen med straffedømte barneovergripere i økende grad blitt diktert av sensasjonspregede medieoppslag og populistisk pregede politiske utspill. Dette har ført til at utstrakt kontroll og til dels offentliggjøring av historikk og personalia etter løslatelse er blitt vanligere virkemidler i politiets forebyggende arbeid på feltet. Hensikten med denne oppgaven var å kartlegge norsk politis rolle i oppfølgingen av straffedømte barneovergripere og belyse om lignende utviklingstrekk som nevnt ovenfor kan spores her til lands. Jeg stilte derfor følgende spørsmål: *Hva er politiets rolle i oppfølgingen av straffedømte barneovergripere i Norge, sett i lys av eventuelle behov for forebyggende tiltak mot nye overgrep fra samme gjerningsperson?*

Problemstillingen er belyst gjennom en kvalitativ undersøkelse der representanter fra fire politidistrikter, Kripes, Justis- og beredskapsdepartementet og Kriminalomsorgen ble intervjuet. Tema for disse intervjuene var organisering av arbeidet med overgrepssaker, informasjonsflyten innad og mellom etater, eventuell oppfølging av dømte overgripere etter løslatelse og, i den sammenheng, om Justis- og beredskapsdepartementets rundskriv G-116/2000, *Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn*, er implementert i denne oppfølgingen.

Det viser seg at dette området av politiets virksomhet har gjennomgått flere endringer de siste årene. Disse gjelder først og fremst organisering og kompetanseheving i politidistriktene. Formålet har vært å forbedre etterforskningen, og organisering i team ser i den forbindelse ut til å være et godt tiltak.

Oppfølging av ferdigsonede og straffedømte under permisjon har i begrenset grad vært definert som et ansvarsområde for norsk politi, og dette gjelder også for overgrepssaker mot barn. Dette står noe i motsetning til det forebyggende ansvaret som etaten har overfor all type kriminalitet i sitt distrikt etter politiinstruksen. Slik forebygging kan være informasjon om hvor de straffedømte bosetter seg, om de oppsøker plasser hvor barn befinner seg, om de bryter vilkårene i en eventuell prøveløslatelse osv. Informantene i politidistriktene så på oppfølging av straffedømte som hensiktsmessig i forebyggende øyemed. Det er imidlertid noen grunnleggende forutsetninger som ikke er til stede for at en slik oppfølging kan finne sted. En hovedhindring for oppfølging er mangelfull informasjonsutveksling innad i politiet og mellom politiet og Kriminalomsorgen. Denne informasjonsflyten framstår i dag som tilfeldig. Videre er det lite etablerte rutiner for hvordan eventuell informasjon skal forvaltes lokalt. Det ble etterlyst bedre retningslinjer for dette.

Et annet aspekt av oppfølgingen er hva slags handlingsrom politiet har med hensyn til det lovmessige. Det som tydeligst markerer en grenseoppgang i denne sammenhengen er Justisdepartementets rundskriv G-116/2000, *Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn*. Rundskrivet gir hjemmel for at politiet kan varsle hvis man sitter på kunnskap om "pedofile og eventuelt andre farlige personer". Varslingen kan gå til personer som er direkte berørt av risikoen som disse personene utgjør, men ikke til allmennheten. Paradoksalt nok var inntrykket fra intervjuene at rundskrivet praktisk talt var ukjent i politidistriktene. Ved nærmere gjennomgang trakk imidlertid informantene fram både positive og negative sider ved å ta det i bruk. Det positive gikk på at det ga tjenestepersonene handlingsrom til å gripe inn i situasjoner der risikoen for nye overgrep er fremtredende. På den annen side så de rundskrivet som problematisk satt opp mot den alminnelige taushetsplikten de er pålagt. De pekte på behovet for konkrete saker som kunne sette presedens for anvendelsen. Denne innvendingen berører også den mer allmenne problemstillingen om hensynet til personvern og rettsikkerhet opp mot samfunnets behov for vern mot kriminalitet. En annen innvending mot at rundskrivet blir tatt i bruk, var at forutsetningen for bruken av det ikke er til stede. Dette gjelder primært de manglende systemene for informasjonsutveksling som er omtalt ovenfor.

Min studie peker ikke mot at vi er på vei mot en kontrollkultur som er sammenlignbar med den som har utviklet seg i fryktoorienterte kulturer. På informasjonssiden er det snarere slik at det ikke er etablert systemer som muliggjør effektiv oppfølging av straffedømte barneovergripere etter løslatelse og dermed tilrettelegging for forebygging. Rundskriv G-116/2000 er på sin side et verktøy som kan tolkes som et sterkere kontrolltiltak, men er ikke fulgt opp med klare direktiver om å implementeres i virksomheten og har dessuten strengere personvernrestriksjoner enn i landene som har gått lengst på dette området.

TAKK

Når jeg så er ferdig med denne oppgaven er det mange personer som fortjener en takk.

Den første takken går til de som ikke kan nevnes ved navn: alle mine informanter som deltok i undersøkelsen og som gjorde dette til en interessant og lærerik opplevelse. Denne oppgaven hadde aldri blitt til uten dere.

En stor takk går til min veileder Liv Finstad. Jeg kunne ikke bedt om en bedre veileder enn deg! Alltid positiv, inspirerende og entusiastisk. I tøffe tider har du fått meg til å tenke fremover og gitt meg rom til å utvikle mitt eget forskningsprosjekt. En takk går også til politigruppa og medstudenter for god faglig og sosial støtte gjennom de siste to årene.

Jeg vil også takke min familie som alltid stiller opp for meg, og jeg vil spesielt sende en takk til min pappa for all støtte under dette prosjektet. Dine innspill har vært uvurderlige.

Jeg vil også takke min kjære Lars for å ha støttet meg under hele prosessen og for å ha lært meg å ta en pust i bakken av og til.

Thea Myrvang

Oslo, mai 2013

INNHALDSFORTEGNELSE

SAMMENDRAG	V
TAKK.....	IX
INNHALDSFORTEGNELSE	XI
1 INNLEDNING	1
1.1 Tema og forskningsspørsmål	1
1.2 Noen begrepsavklaringer.....	3
1.3 Forståelser av risiko og kontroll	6
1.3.1 Noe unikt norsk?	10
1.4 Posisjonering.....	12
1.5 Oppgavens oppbygning.....	13
2 METODE.....	15
2.1 Valg av vitenskapelig metode.....	15
2.1.1 Forforståelse.....	15
2.1.2 Kvalitative intervjuer.....	16
2.2 Etiske problemstillinger	20
2.2.1 Informert samtykke	20
2.2.2 Anonymitet i en etat hvor "alle kjenner alle".....	21
2.3 Analyse: temasentrert tilnærming	23
2.3.1 Analytisk fremgangsmåte	24
2.4 Vitenskapelig kvalitet.....	25
3 HVA POLITIET GJØR	28
3.1 Organisering og forandring	28
3.1.1 Organisatoriske endringer i politidistriktene	31
3.1.2 Kvalitet	34
3.2 Kripas: "politifolk akkurat som oss"	38
3.2.1 Reaktiv og proaktiv bistand	39
3.2.2 Bistand	41
3.3 "Men hva gjør vi med dem etterpå?"	43
3.3.1 Å gjøre det lille ekstra.....	47
4 UTFORDRINGER OG FORUTSETNINGER	50
4.1 Kunnskapsbasert politiarbeid	50

4.1.1	Informasjonens positive effekter.....	51
4.2	Ta litt kunnskap og la den vandre.....	53
4.2.1	IKT-systemer og informasjonsdeling i politietaten.....	54
4.2.2	Informasjon fra hvem?	60
4.3	Vi vil så gjerne.....	65
5	DET UKJENTE RUNDKRIVET.....	68
5.1	Farlig nok?.....	68
5.1.1	Muligheter eller begrensninger?.....	71
5.2	Hvem sine rettigheter?	77
5.2.1	Prisen for ikke å gjøre noe.....	82
5.3	Et verktøy som trenger et system	86
6	EN PASSE MENGDE KONTROLL?.....	90
6.1	Tendenser til en fryktoorientert kontrollkultur?	91
6.1.1	Å vite eller ikke å vite	96
6.2	Å erkjenne i forkant.....	100
7	REFLEKSJONER OG VEIEN VIDERE	104
7.1	I konflikt med politiets grunnprinsipper?	104
7.2	Styring gjennom rundskriv	110
7.3	Etterretningsstyrt politivirksomhet.....	111
7.4	Veien videre.....	113
	LITTERATURLISTE	115
	VEDLEGG	124

1 INNLEDNING

Da jeg var bachelorstudent i Australia på slutten av 2000-tallet, var en relativt fersk og også kontroversiell lov om registrering og monitorering av tidligere straffedømte seksualforbrytere heftig debattert både i det akademiske fagmiljøet på universitetet og i samfunnet for øvrig¹. Det sentrale spørsmålet i denne debatten var om denne type kontroll hadde noen reell innvirkning på forebygging av framtidig kriminalitet. Samtidig var det en generell bekymring for samfunnets og statens tilbøyelighet til å forstå og takle kriminalitet på denne nye måten. Uttrykk som risikosamfunn ble tatt i bruk som beskrivelser av dette endrede perspektivet innen kriminalitetskontroll i Australia, der den absolutte prioritet var å beskytte samfunnet mot farlighet og risiko. Tilbake i Norge bestemte jeg meg for å stille noen av de samme spørsmålene i min egen masteroppgave. Hvordan er den norske håndteringen av tidligere straffedømte barneovergripere? Hva slags type oppfølging gjøres overfor denne kategorien straffedømte og kan man se konturene av en lignende kontrollkultur her til lands?

1.1 Tema og forskningsspørsmål

Politiet, Kriminalomsorgen og domstolene er alle etater som gjennom sine samfunnsoppdrag er med på å påvirke konsekvensene av seksuelle overgrep mot barn, og følgelig framtiden til så vel offer som gjerningsperson. I denne masteroppgaven retter jeg blikket mot politiet og deres retningslinjer for oppfølging av personer som tidligere er dømt for å ha foregrepet seg mot barn med sikte på å forebygge nye overgrep. Grunnen til at akkurat politiet ble valgt, er en kombinasjon av en generell akademisk interesse for politiarbeid og fordi politiarbeid kan sees som en refleksjon av samfunnets interesser og behov mer generelt (Politiet i det norske samfunn 1981: 18-19). Gjennom å se på politiet fikk jeg dermed en innfallsvinkel til å forstå tendenser i samfunnet vi lever i og den kulturen som råder i forholdet mellom forbrytelse og straff. Hovedspørsmålet jeg stiller er som følger:

Hva er politiets rolle i oppfølgingen av straffedømte barneovergripere i Norge, sett i lys av eventuelle behov for forebyggende tiltak mot nye overgrep fra samme gjerningsperson?

¹ Denne loven heter "Sex Offenders Registration Act 2004" og kan studeres nærmere på denne adressen: http://www.austlii.edu.au/au/legis/vic/consol_act/sora2004292/

For å få en forståelse av det arbeidet som politiet utfører på dette feltet, ble det gjennomført intervjuer både i utvalgte politidistrikter, Kripos, Justis- og beredskapsdepartementet og Kriminalomsorgen. Allerede under de første intervjuene dukket det opp nye spørsmål av interesse. Disse har dannet grunnlaget for de underliggende spørsmålene og diskusjonskapitelene som følger.

Et vesentlig behov knyttet opp mot det overordna forskningsspørsmålet, var å kartlegge hva politiet faktisk gjør. Jeg bestemte meg for å legge kartleggingen av politiets konkrete arbeid litt bredere an gjennom å inkorporere både organisering av etterforskningsarbeid, samarbeid med andre instanser og eventuell oppfølging. Dette viste seg å være en fruktbar rute å ta. Selv om politiets rolle i oppfølging av straffedømte barneovergripere fortsatt er hovedtemaet, ble jeg tidlig klar over at det eksisterer en nokså sammenvevd forbindelse mellom etterforskningsarbeid og eventuell oppfølging. Den ene arbeidsmetoden er ikke avhengig av den andre, men i visse saker eksisterer det klare og tydelige fordeler ved å samordne disse områdene av politiarbeid. Dette temaet vil bli utforsket i senere kapitler. Spørsmålet om hva politiet gjør, vil derfor bli belyst ut fra hvordan politiet organiserer seg, samarbeider og ikke minst hva slags type arbeid de gjør når det gjelder seksuelle forbrytelser mot barn både under etterforskningen og eventuelt i form av oppfølging etter løslatelse:

Hva gjør politiet på dette feltet?

Å vite hva politiet gjør er en sak, men det er også viktig å vite hva politiet ønsker å gjøre og hva de ser som viktige forsømte områder. Å få innsyn i politiets tanker, frustrasjoner og ønsker var derfor sentralt i kartleggingen av dette feltet innen politiarbeid. Mange av informantene som jobber innen feltet, utrykte en positiv innstilling til at det ble satt fokus på dette området og at de kunne informere om de problemstillingene som de oppfattet som krevende eller med behov for forandring. Samtidig åpner en diskusjon om hva politiet ønsker å gjøre opp for mer innsikt i hva etaten eventuelt ikke gjør. Jeg ønsker dermed å drøfte:

Hvordan ser politiet på det arbeidet de utfører og hvilke forbedringer trekker de fram som viktige?

I startfasen av mine intervjuer var inntrykket at politiet til dels hadde lite rom for handling når det kom til å følge opp løslatte barneovergripere i forebyggende øyemed. Bakgrunnen for dette inntrykket, var vissheten om norske rettsprinsipper som tilsier at alle skal få starte på nytt etter soning. Dette viste seg til en viss grad å stemme, men under arbeidet med oppgaven

kom det fram at det eksisterer verktøy som politiet kan benytte seg av. Rundskriv G-116/2000, "Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn" gir politiet hjemmel til å varsle en tredjepart hvis de sitter på kunnskap om risikable barneovergripere i nærmiljøet. Varslingen kan gå til personer som er direkte berørt av risikoen som disse personene utgjør, men ikke til allmennheten. Med fokus på rundskrivet ønsker jeg å diskutere noen av de tungtveiende spørsmål knyttet opp mot bruken av et slikt verktøy, både det som angår politiets bruk av det og de større samfunnsmessige spørsmål som dette rundskrivet tvinger fram:

Innenfor hvilke rammer kan politiet operere på dette feltet? Hvilke utfordringer står man overfor når forebyggende verktøy tas i bruk?

At politiet skal spille en sentral rolle i å forebygge overgrep mot barn er nok de fleste enige i, men det er samtidig viktig å spørre seg hvordan man ønsker at dette arbeidet skal arte seg. Jeg vil derfor belyse noen utfordringer knyttet opp mot temaet forebygging av seksuelle overgrep mot barn og politiets rolle som håndhevere av slikt arbeid. Et viktig spørsmål å stille i den sammenheng er hva som er god nok kontroll overfor denne gruppa. Og hvordan kan man forstå den norske håndteringen av dette feltet sammenlignet med den utviklingen man ser i andre land?:

Hvordan framstår norsk politis praksis i lys av den utviklingen man ser i mer fryktoorienterte kulturer?

1.2 Noen begrepsavklaringer

Jeg ser på det som hensiktsmessig å avklare noen begreper som skal benyttes i denne oppgaven:

Oppfølging som et ledd i forebyggende arbeid

Jeg føler at det er viktig å forklare hva jeg faktisk mener med oppfølging i denne oppgaven. Dette er ikke snakk om oppfølging i form av at politiet uten begrunnelse skal følge opp alle personer som tidligere har begått seksuelle overgrep mot barn gjennom innhenting av kunnskap om hvor personene bor, flytter, om de omgås barn etc. etter løslatelse. Det skal kun utøves mot personer som politiet anser som risikable eller som beveger seg i et grenseland

mellom lovlydighet og lovbrudd. Denne form for oppfølging skal skje med den hensikt å forebygge nye overgrep fra en tidligere straffedømt barneovergriper. Det erkjennes at dette på ingen måte er en fullgod erstatning for andre viktige forebyggende tiltak som praktiseres. Dette er bare ett tiltak som sikter seg inn på en viss type gjerningspersoner.

Når begrepet løslatelse benyttes i tilknytning til straffedømte barneovergripere i denne oppgaven omhandler dette løslatelse til samfunnet både ved prøveløslatelse etter endt soning og ved permisjon.

Personer som begår seksuelle overgrep mot barn

Jeg ønsker å presisere hvorfor jeg velger å bruke betegnelsen barneovergriper eller personer som begår seksuelle overgrep mot barn i stedet for f.eks. pedofil i denne oppgaven. I en rapport skrevet på oppdrag fra Nordisk Ministerråd om personer som har begått seksuelle overgrep mot barn, skriver Bakketeig og Hennem (2005) om faren ved å bruke begrepet pedofil i debatten rundt overgrep mot barn. Det pekes på hvordan et slikt sterkt ladet begrep kan virke styrende både for oppfatningen av feltet, og ikke minst den allmenne oppfatningen av fenomenet seksuelle overgrep mot barn. Begrepet kan nemlig forsterke inntrykket av at seksuelle overgrep mot barn begås av en bestemt gruppe personer, mens realiteten er at overgrep mot barn skjer over alt i samfunnet (sst.: 236)². Som Bakketeig og Hennem (2005: 237) sier det: "den som begår overgrepet kan like gjerne være den solide familiefaren, den flinke speiderlederen, som den "pedofile" barnelokkeren i parken". Ved å plukke ut én gruppe, kan man bidra til å tilsløre overgrepene som begås av andre grupper i samfunnet. Da pedofile i tillegg er en "svært god fiende" (Christie og Bruun 2003) er det lettere å rette fokuset, og hatet, mot mannen som lokker med seg barn i stedet for f.eks. familiefaren. Debatten i denne oppgaven vil dreie seg om handlingene som er begått, i stedet for avviket hos den enkelte gjerningsperson. Derav de foretrukne begrepene.

Jeg vil også forklare hvorfor barneovergripere ofte blir omtalt som "han" av mine informanter når de snakker om spesielle saker eller referer til personer som har begått overgrep. Sakens realitet er at de fleste seksuelle overgrep mot barn begås av menn eller gutter (Mossige 1997: 42-43). Dette er en av de sikreste kunnskapene man har om seksuelle overgrep mot barn. Dette vil ikke si at det ikke erkjennes at overgrep også kan begås av kvinner og at slike

² Forkortelsen sst. står for "samme sted" og viser til den forfatteren/verket jeg nevnte sist.

overgrep også i større grad kan være underrapportert. Jeg velger derfor konsekvent å bruke de kjønnsnøytrale betegnelsene "gjerningspersoner", "vedkommende" eller bare "personer" når jeg sikter til de menneskene som har begått overgrep.

Risiko og farlighet

Risiko kan forstås som sannsynligheten for en fremtidig hendelse, f.eks. at en kriminell handling skjer eller at en gjerningsperson bryter loven igjen. Et risikosamfunn kan dermed forstås som et samfunn som på systematisk vis organiserer seg etter mulig framtidig risiko, enten det er naturkatastrofer eller kriminelle personer (se f.eks Beck 1992; Douglas 1986; Douglas 1992). I forbindelse med politi kan begrepet knyttes opp mot i hvilken grad politiet styrer sine handlinger etter risiko (Ericson og Haggerty 1997).

Farlighet er, i motsetning til risiko, ikke noe man kan beregne. Det er heller ikke et objektivt konsept og forståelse av *dangerousness* styres i stor grad av personlige vurderinger (Floud 1982: 213). Samtidig er det visse individer som skaper mer angst, og følgelig en sterkere følelse av fare, enn andre. Scott (1977: 127) forklarer det slik: "dangerous degrees of anxiety are raised not so much by a single breach of convention as by the failure of the offender to respond to the counter measures of society". Farlighet, og farlige individer, knyttes derfor ofte til de personer som man ikke kan kontrollere og som utgjør en uakseptabel mengde risiko for samfunnet. Løslatte barneovergripere faller ofte innenfor denne kategorien (Pratt 2000).

SO-feltet

Begrepet "SO" velger jeg i denne oppgaven å benytte om "seksuelle overgrep", og det vil spesifikt være betegnelsen jeg bruker for å beskrive politiets fagfelt knyttet opp mot seksuelle overgrep mot barn. Dette var den betegnelsen flere av mine informanter brukte selv. Samtidig anerkjennes det at begrepet SO også kan knyttes opp mot andre arbeidsområder i politiet, men i denne oppgaven velger jeg å bruke det i tilknytning til barneovergrep.

Modus

Modus operandi (heretter modus) er et latinsk uttrykk som betyr "prosedyre for gjennomføring/måte å utføre på" (Seksuelle overgrep - etterforskning og informasjonsutveksling 2009: 5). Begrepet brukes for å beskrive viktige momenter i et

lovbrudd. Disse momentene danner grunnlaget for de komparative analysene hvor politiet ønsker å avdekke mønster i en lovbruyters handlinger over flere saker i en serie. Eksempler på modus i seksuelle overgrepssaker mot barn er; hvordan overgriperen tok kontakt med barnet, hva forbryteren gjorde under overgrepet, offerets kjønn og alder, hva offeret gjorde under overgrepet og hvor lovbruddet skjedde (sst.: 5). Overgriperen forholder seg til sin utviklede adferd så lenge det fungerer, men modus kan forandre seg etter hvert.

1.3 Forståelser av risiko og kontroll

"The rights of Victorian children are paramount and the Coalition Government is taking a responsible and necessary approach to ensure Victorian Police has the resources and the capacity to protect Victorian children and the wider community from those at risk of re-offending (...) Victoria Police will now be able to apply even greater scrutiny to those who have been deemed to be a risk to the community" (Coalition delivers \$8.8 million to manage sex offenders in the community 2012)³.

Utgangspunktet for denne masteroppgaven var, som nevnt innledningsvis, en interesse for å forstå hvordan man i Norge, og da spesielt innen norsk politi, håndterer oppfølgingen av tidligere straffedømte barneovergripere. Bakteppet for denne interessen var et opphold i et land og et møte med en kriminalpolitisk kultur som sto i sterk kontrast til de føringene som preger norsk kriminalpolitikk. Sitatet ovenfor skriver seg fra regjeringen i delstaten Victoria, Australia og eksemplifiserer noe av den kulturen og logikken jeg sikter til. Den politiske diskursen er preget av risiko, kontroll og frykt, og betydningen av å beskytte samfunnet mot de som er risikable (i dette tilfellet barneovergripere) er fremtredende. Det er også viktig å legge merke til at det skal beskyttes mot overgriperen ute i samfunnet etter soning. Endt soning er i dette tilfellet ikke synonymt med muligheten til å starte med blanke ark. Politiet har et pålagt ansvar for å beskytte sine borgere mot de som anses å ha en risiko for tilbakefall.

En slik grunnholdning overfor kriminelle grupper i samfunnet er ikke ny, og den er heller ikke særegen for kriminalpolitikken i Australia. I David Garlands bok "Culture of control" (2001) beskriver han hvordan kriminalitetspolitikken i den vestlige, og da spesielt den angloamerikanske verden (hans studie fokuserer på USA og England), har gjennomgått store forandringer i de siste tiårene. Der kriminalpolitikken tidligere var preget av velferdspolitik og idealer om rehabilitering og behandling av kriminelle, blir den nå kjennetegnet av et fokus

³ Dette sitatet er en uttalelse fra premierministeren i Victoria, Australia, i forbindelse med offentliggjøring av \$8.8 millioner ekstra i budsjettet for å kontrollere barneovergripere i samfunnet. Disse \$8.8 millionene var ifølge ministeren en investering i fremtidig sikkerhet for barn i Victoria.

på mer pragmatiske og resultatorienterte retningslinjer. Garland beskriver dette som en utvikling mot en ny "kontrollkultur", hvor samfunnets respons på og forståelse av kriminalitet og rettferdighet er forandret. Kriminelle er i økende grad sett på som en farlig gruppe og kriminalitet blir sett på som noe normalt, et symptom på den moderne verden og en risiko man må organisere sin hverdag etter (Garland 2001: 106-107; O'Malley 1996).

Som et svar på befolkningens økende frykt for kriminalitet begynte politikere i større grad å omfavne mer populistisk og "tough on crime"-preget politikk. Garland (2001: 172-180) beskriver hvordan det å være kompromissløs mot kriminalitet kunne vise at man hadde det som trengtes for å beskytte sine borgere (i alle fall på papiret), og myndighetene ble i økende grad villige til å benytte tidligere ikke aksepterte fremgangsmåter for å redusere risikoen som visse kategorier av forbrytere utgjorde. Man så for eksempel starten på tiltak som "three strikes and you're out", hvor du etter tredje lovbrudd, vanligvis for vold, kan få opptil livstid i fengsel (Mauer 1999). Eller såkalt "mandatory sentencing" som pålegger dommere å gi en fastsatt dom for visse typer lovbruddskategorier, f.eks., narkotika, uansett om det var formildende faktorer tilstede (Roberts 2003). Straff og rettferdighet ble normen i politisk diskurs og kravene om og villigheten til å beskytte borgerne trumfet mer liberale prinsipper for behandling av de som ble ansett som farlige.

I resten av denne oppgaven velger jeg å bruke begrepet "fryktoorientert kultur" om de samfunn og kulturer jeg beskriver ovenfor. Jeg mener dette er en dekkende beskrivelse for det fenomenet som blir fremhevet, men det er neppe begrenset til de angloamerikanske land, som Garland (2001) konsentrerer seg om. Samme tenkning og handlingsmønster har nemlig gjort sitt inntog i andre vestlige land de siste tiårene (Muncie 2004). Dette har også preget kriminalpolitikken og det er blitt mer vanlig for myndighetene å vende blikket mot andre land for å se hva slags tiltak som eventuelt kan fungere når det kommer til å forebygge og redusere kriminalitet (Newburn og Sparks 2004; Wacquant 2009). Fryktoorientert kultur vil derfor være beskrivende for alle kulturer hvor frykt for kriminalitet preger store deler samfunnsdebatten og de kriminalpolitiske tiltak som blir iverksatt.

"Condemn a little more and understand a little less"⁴

I kjølvannet av utviklingen mot en fryktoorientert kultur sto man igjen med samfunn som på den ene siden oppfattet kriminalitet som noe hverdagslig og normalt og på den andre siden hadde et mørkt bilde av kriminelle som ute av kontroll og mer farlige enn noen gang før. Garland beskriver denne sistnevnte forståelsen som "the criminology of the other" (2001: 137). Man velger å se på noen kriminelle grupper som grunnleggende annerledes og med en iboende ondskap som kun kan temmes ved kontroll og segregering fra resten av samfunnet. Disse gruppene ble populære mål for "tøffe" tiltak fra statens side.

Barneovergripere er en gruppe som ofte blir fremstilt på en slik uforståelig, farlig og angstskapende måte. Media og politikere i land som USA, England og Australia, har et voldsomt fokus på kriminalitet knyttet til overgrep mot barn og det har helt klart vært mange tilfeller der grunnlaget for et slikt fokus har vært til stede. Det vekker imidlertid bekymring hvordan dette kriminalitetsbildet blir vinklet i den offentlige diskursen. I stor grad er det de største og verste sakene med ukjent gjerningsmann som vinner medias oppmerksomhet og dette bidrar til å skape et nokså fordreid bilde av den "typiske" barneovergriperen og disse personenes kriminelle handlingsmønster. Barneovergriperen skildres ofte som en pedofil figur som lusker rundt i gatene i søken etter barn; en patologisk og farlig fremmed som samtidig kan virke skremmende normal (Meyer 2010: 205). Slike framstillinger styrer i stor grad oppmerksomheten vekk fra de mindre åpenbare overgrepene som finner sted. Det faktum at de fleste overgrep mot barn blir utført av noen som kjenner barnet godt, blir ofte satt til side til fordel for sensasjonelle overskrifter og løfter fra politikere om å være tøff mot "the folk devil of our times", barneovergriperen (Cohen 2002; Meyer 2010; Mossige 1997: 42-44). Offentlig diskurs om barneovergripere blir dermed et middel for å konstruere et bestemt bilde av dette problemet, og følgelig argumentere for bestemte løsninger på hvordan man skal håndtere barneovergripere i samfunnet. Flere lover som innebærer registrering og monitorering av straffedømte barneovergripere etter løslatelse, er eksempler på slike "løsninger" (se f.eks. Heberton og Thomas 1996; Heilbrun, Ogloff og Picarello 1999; Hinds og Daly 2001; Janus 2006). Disse lovene kom slag i slag i løpet av 1990-tallet og ble som oftest innført som en reaksjon på høyprofilerte overgrepssaker (Janus 2006; Tewksbury 2005). Megan's Law, for eksempel, ble innført i USA etter at 10 år gamle Megan Kanka ble

⁴ Overskriften er hentet fra en uttalelse fra den britiske statsministeren i 1993 (The Independent nettutgave 21. februar 1993). Det var i forbindelse med regjeringens "tough on crime" kampanje at John Major sa "society needs to condemn a little more and understand a little less".

voldtatt og drept av sin nabo, en mann som også viste seg å være en tidligere straffedømt barneovergriper. At hennes familie ikke var informert om deres nabos tidligere domfellelser, førte til offentlig raseri, og myndighetene ble bebreidet for manglende evne til å beskytte sine borgere. Løsningen ble en lov som tillater offentliggjøring av navn, adresse, bilde og tidligere domfellelser av alle løslatte straffedømte barneovergripere og seksualovergripere. Videre kom det krav om at alle tidligere domfelte barneovergripere må informere sitt lokale politi om enhver endring i adresse eller arbeidssted. Denne loven er i noe varierende form innført i alle delstater i USA (Janus 2006: 3).

De tiltak som denne loven foreskriver, kan plasseres innen kategorien *regulerende forebygging* (Janus 2006: 3). Hensikten er å påføre barneovergripere restriksjoner for dermed å avverge framtidige lovbrudd. Innenfor kriminalpolitikken har man i økende grad sett slike tendenser til å reagere på kriminelle handlinger som kan skje *før* de faktisk finner sted (Husabø 2003; Lomell 2012). Lomell (2012: 84, 90) beskriver dette som et paradigmeskifte innenfor kriminalitetskontroll, der man i økende grad forfekter en "føre var"-logikk overfor kriminelle og kriminelle handlinger. I motsetning til den mer tradisjonelle linjen med å reagere på lovbrudd etter at forbrytelsen har funnet sted, ønsker man nå å identifisere farlige personer og stoppe dem før de har mulighet til å begå en kriminell handling i det hele tatt. Man kan se en slik tenkning vinne fram også innen andre områder av kriminalitetskontroll, for eksempel i kampen mot terrorisme eller i såkalte "grooming"-lover (Lomell 2012)⁵.

Et problem knyttet til denne dreiningen mot å hindre at forbrytelser skjer *før* de skjer, er at den til en viss grad bidrar til å undergrave skillelinjene mellom forebygging på den ene siden og straff på den andre (Husabø 2003; Lomell 2012). Der forebygging tradisjonelt har vært et alternativ til straff, har dette nye paradigmet sider ved seg som i stor grad er ensbetydende med nettopp straff. Gjerningsmennene som faller under lovverk av typen Megan's Law har

⁵ "Grooming" refererer til handlinger hvor personer bevisst prøver å etablere kontakt eller et emosjonelt bånd til et barn, med den hensikt å utføre seksuelle overgrep (Berson 2003: 9). Grooming-lover sikter seg hovedsakelig inn på internett hvor personer tar kontakt med barn via chattersider og lignende. Disse lovene kriminaliserer den preparerende handlingen som leder opp mot et potensielt seksuelt overgrep. Slike handlinger er straffbart etter den norske Straffeloven § 201a. Der står det: "Med bøter eller fengsel inntil 1 år straffes den som har avtalt et møte med et barn under 16 år, og som med forsett om å begå en handling som nevnt i §§ 195, 196 eller § 200 annet ledd har kommet fram til møtestedet eller et sted hvor møtestedet kan iakttas. Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld, med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte. Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort dersom de som har avtalt å møtes, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling".

sterkt reduserte muligheter til å prøve seg på nytt i form av å leve lovlydig, men anonymt i samfunnet. De er nektet alminnelig personvern ved at deres personalia blir offentliggjort. Barneovergreperens farlighet har i disse tilfellene legitimert bruken av kontroversielle lover og åpnet opp for å ofre grunnleggende rettsprinsipper i samfunnet for å oppnå beskyttelse. Kunnskap om, og følgelig kontroll med, gjerningspersonens aktiviteter og lokalisering, blir hjørnesteinen i det forebyggende arbeidet mot fremtidige overgrep.

1.3.1 Noe unikt norsk?

Har så dette relevans for norske forhold? At en slik utvikling finner sted i den angloamerikanske verden er jo interessant i seg selv, men ikke nødvendigvis representativt for kriminalpolitikken i Norge. De nordiske landene har på mange områder blitt trukket fram som eksepsjonelle i sin måte å forholde seg til spørsmål knyttet til kriminalitet og straff. De har veket unna å omfavne den fryktoorienterte kulturen som jeg skisserte ovenfor (Garland 2001; Pratt 2008; Ugelvik og Dullum 2012). Dette særtrekket blir sett i sammenheng med nordiske velferdsverdier og grunnleggende demokratiske prinsipper. Disse hevdes å fungere som en "buffer" mot slik forandring. Men samtidig som man kan idealisere Norden generelt, herunder Norge, for evnen til å styre unna den globale tendensen mot en fryktoorientert kultur, er det grunn til å stille spørsmålet om slike tendenser ikke har, eller kommer til å få, et større innpass også i norsk kriminalpolitikk?

Konturene av en slik problematikk kom tydelig fram etter terrorangrepet 22.juli, da det ble nokså klart at Norge står overfor noen utfordringer når det kommer til hvordan vi velger å håndtere spørsmål knyttet til farlighet og risiko. 22. juli-kommisjonens til dels knusende dom over myndighetenes, og ikke minst politiets, manglende handlingsevne og forståelse av risiko knyttet opp mot potensiell terrorisme, åpner opp for viktige diskusjoner om hvordan vi som samfunn skal forholde oss til nettopp *potensiell* risiko og farlighet (Rapport fra 22. juli-kommisjonen 2012). I rapporten trekkes det fram hvor viktig det er at man erkjenner de risikoer som finnes i samfunnet og i større grad jobber målbevisst for å forebygge negative hendelser knyttet opp mot disse. Det er ønskelig med en "*kultur knyttet til risikoenkjennelse*", hvor forebygging og det å være "føre-var" er grunnleggende (sst.: 458). Samtidig blir befolkningen i sin alminnelighet i større grad bedt om å ta ansvar for sin egen sikkerhet:

"Storsamfunnet må ta sin del av ansvaret for manglende risikoforståelse (...). Kommisjonens oppfordring etter 22/7 er at befolkningen må vise større årvåkenhet og forholde seg mer

nyansert, og interessert, til spørsmål om risiko og hva som er gode, men avbalanserte tiltak for å beskytte samfunnets verdier" (Rapport fra 22.juli-kommisjonen 2012: 452)

En slik ansvarliggjøring og bevisstgjøring når det gjelder å beskytte seg mot risiko har likhetstrekk med den fryktoorienterte kulturen jeg beskrev tidligere i kapittelet (Garland 2001; O'Malley 1996). Selv om konteksten for dette er risiko knyttet til terrorhandlinger (et risiko-ansvar man ofte blir bedt om å ta del i, for eksempel ved varsling om etterlatte/mistenkelige koffertter på flyplassen), kan det også tenkes at en slik påstand er med på å legge føringer for hvordan vi som samfunn skal forholde oss til risiko og farlighet knyttet opp mot kriminalitet mer generelt. Man kan, for eksempel, overføre "terrorlogikken" til risiko og farlighet knyttet opp mot løslatte barneovergripere. For med straffedømte barneovergripere, som med alle forbrytergrupper, vil det bestandig være en viss risiko for at personen vil begå et nytt lovbrudd etter løslatelse. Burde vi da i større grad erkjenne denne risikoen og målbevisst jobbe for å forebygge slike *potensielle* negative hendelser? Og hvordan skal slik forebyggende virksomhet eventuelt utspille seg? Forebygging av kriminalitet er i høyeste grad politiets domene, men hvis man som borger også blir oppfordret til å verne om sin egen sikkerhet, kan dette tenkes å føre til at publikum vil ha en større plass i den forebyggende virksomheten?

Samtidig vil forventningene bli noe annerledes til det arbeidet politiet gjør (og eventuelt ikke gjør) i et mer risikoerkjennende samfunn. Frykt avler mer frykt og, ikke minst, fordommer mot dem man er redd. Hvis samfunnet og borgerne kontinuerlig må gjøre seg selv bevisst på det farlige der ute og ta ansvar for å beskytte seg mot potensiell risiko, kan man jo undres på om en slik bevisstgjøring vil kunne gjøre oss mer tilbøyelige til å kreve strengere tiltak mot farlige grupper? Som vist tidligere i kapittelet, har dette vært en realitet når det kommer til straffedømte barneovergripere i andre land, spesielt etter saker som har fanget både medias og befolkningens oppmerksomhet. Blir påtrykket utenfra sterkt nok, kan det også tenkes at norsk politi vil stå ved et veiskille i form av en tøffere linje i kampen for å forebygge nye overgrep av tidligere dømte barneovergripere, for eksempel ved å ta i bruk føre-var prinsipper i forebyggende øyemed eller registrering etter løslatelse.

Ved å kartlegge hva politiet gjør, legger jeg dermed et fundament for en diskusjon om hva som er det rette å gjøre i forhold til slike eventuelle problemstillinger. Tidligere straffedømte barneovergripere er en gruppe som utfordrer grenseoppgangen mellom enkeltindividers rett og krav på privatliv og vårt rimelige krav på beskyttelse og vern mot vold og overgrep.

Ønsket er ikke at min oppgave skal velge side i dette spørsmålet, men at den skal gi et bilde av hva som skjer hos politiet på dette feltet med grunnlag i faktisk kunnskap om politiets prosedyrer.

1.4 Posisjonering

Ved starten av arbeidet med oppgaven var det viktig for meg å reflektere over min posisjon i fagfeltet og med hvilket formål jeg skulle skrive denne oppgaven. Oppgaven er rettet inn mot politiets virksomhet, men i hvilken grad kunne mitt ståsted som ekstern observatør farge det endelige produktet? Det er en risiko for at en oppgave som denne ender opp med å bli forstått som enten "for" eller "mot" politiet, med andre ord som en støttespiller for statens maktapparat eller som et kritisk verktøy som potensielt kan komme til å trekke politiet ned i søla (Wathne 2010: 53-54). Hvordan man blir oppfattet å ha posisjonert seg i dette faglige landskapet, vil være med på å prege hva som blir sett og ikke sett. Man tar på seg forskjellige "briller" og et sett med forståelser for hvordan man velger å tolke verden rundt seg (Gundhus, Hellesø-Knutsen og Wathne 2010: 19). Sett i lys av den "eksplosjonsartede" utviklingen innenfor politiforskning de siste tiårene (Høigård 2005: 3), sier det seg selv at valgene av ståsted som politiforsker kan være forskjellige.

I min oppgave vil jeg på den ene siden være kritisk og problematisere de temaene som dukker opp med hensyn til politiets rolle innenfor det arbeidet som oppgaven utforsker. Men jeg vil også være "nyttig og veiledende", og hjelpe til med å sette fokus på de områdene av politiets arbeid som de finner utfordrende og frustrerende. Jeg vil, ikke minst, bidra med å formidle de problemstillingene politiet står overfor i samspeilet med samfunnet utenfor. Waddington (2010) beskriver en slik forståelse av rollen som politiforsker som det å være "en kritisk venn". En uavhengig politiforsker som kan trekke fram bekymringer og kritikk, som kan være provoserende i sitt tankesett, men som samtidig har politiets beste intensjoner i sikte. Den kritiske vennen kan til tider være en "uncomfortable bedfellow" (sst.: 119) for politiet, med sin evne til å stille spørsmål ved enkelte antatte sannheter, men er samtidig betydningsfull på det vis at vedkommende kan sette fokus på problemstillinger før de utarter seg. Dermed gis politiet mulighet til å revidere sitt arbeid før eventuell kritikk begynner å hagle. Waddingtons skildring av politiforskerens ståsted blir dermed for meg en tilnærming som tillater kritisk tenkning og inkorporering av kriminologiske temaer, samtidig som jeg kan skrive en oppgave

som kan være til interesse og nytte for politiet. Med andre ord, denne avhandlingen skal være både "om" og "for" politiet (Manning og Warfield 2009).

1.5 Oppgavens oppbygning

Kapittel 2: Metode - gjør rede for fremgangsmåten i prosjektet, med fokus på metodiske valg, etiske problemstillinger og andre viktige avveininger.

Kapittel 3: Hva politiet gjør – kartlegger hvordan politiet organiserer seg på SO-feltet, tar opp ansvarsfordelingen mellom politidistrikter og Kripas og hvilke avveininger som preger vektingen mellom politiets reaktive og proaktive arbeid på dette feltet. Kapittelet utforsker også i hvilken grad det eksisterer noe system for å følge opp straffedømte barneovergripere etter løslatelse og hvilke problemstillinger som er knyttet til et slikt forebyggende tiltak.

Kapittel 4: utfordringer og forutsetninger – beskriver hvilke eventuelle forebyggende gevinster politiet kan ha ved oppfølging etter løslatelse, men drøfter så hvilke utfordringer etaten står overfor dersom slik oppfølging skal praktiseres. Hovedfokuset er på informasjonsflyt og hvordan ulike faktorer hindrer effektiv informasjonsforvaltning internt og eksternt.

Kapittel 5: Det ukjente rundskrivet – tar for seg rundskriv G-116/2000, *Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn*, og hvordan de virkemidlene dette rundskrivet åpner for, i liten grad er tatt i bruk i politietaten. Problematisk sider knyttet til bruk av rundskrivet vil bli diskutert, med særlig fokus på den vanskelige balansegangen mellom rettighetene til et potensielt offer og en potensiell gjerningsperson. Avslutningsvis drøftes det hvorfor rundskrivet i realiteten vanskelig lar seg implementere siden politiet mangler kunnskap om hvor straffedømte flytter etter løslatelse.

Kapittel 6: En passe mengde kontroll? – setter håndteringen av overgrepssaker mot barn i norsk politi opp mot praksis i mer fryktoorienterte kulturer. Hva skiller tilnærmingene til feltet, og hva kan være parallelle utviklinger? Til slutt reises det noen spørsmål angående dagens situasjon og hvorvidt det er fornuftig for politiet å gjennomføre en prosess nå for å avklare hvordan fremtidige utfordringer på dette feltet skal møtes.

Kapittel 7: Refleksjoner og veien videre – vil drøfte noen sentrale problemstillinger denne oppgaven reiser. Dette gjelder forholdet til politiets grunnprinsipper og mulige behov for

endringer på dette feltet i fremtiden. Avslutningsvis peker jeg på spørsmål som ikke er blitt diskutert i denne oppgaven og foreslår mulige forskningsmessige veier videre.

2 METODE

Samfunnsvitenskapelige metoder dreier seg i følge Johannessen, Tufte og Christoffersen (2010: 29) om hvordan man samler inn, analyserer og tolker data. Dette er elementære komponenter i empirisk forskning og skal hjelpe oss å forstå de sosiale fenomener vi utforsker. Samfunnet er komplekst, og det vil derfor være mange ulike tilnærminger man kan benytte seg av for å besvare en problemstilling. Dette kapitlet vil gjøre rede for fremgangsmåten og de metodiske valgene jeg har tatt i mitt forskningsprosjekt. Jeg vil også diskutere relevante etiske problemstillinger, samt hvordan vitenskapelig kvalitet kunne sikres i prosjektet.

2.1 Valg av vitenskapelig metode

Min oppgave handler om å kartlegge politiets rolle i oppfølging av tidligere straffedømte barneovergrepere etter løslatelse. Hensikten med slik oppfølging er at politiet skal kunne iverksette forebyggende tiltak hvis det er nødvendig. Dette er et område som i liten eller ingen grad har vært utforsket i Norge tidligere, mens det eksisterer flere studier fra utlandet som berører temaet. Kvalitative metoder er i følge Johannessen m.fl. (2010: 32) nyttige for å studere fenomener som er lite utforsket tidligere og som man derfor ikke har dyp innsikt i. Målet med kvalitativ forskning er å få en dypere forståelse av fenomener knyttet til personer eller situasjoner i den sosiale virkeligheten. I lys av dette virket det hensiktsmessig å tilnærme meg min problemstilling med kvalitative intervjuundersøkelser, da formålet var å få så mye innsikt som mulig på et område hvor det er lite forskningsbasert kunnskap fra før.

2.1.1 Forforståelse

Det er viktig å gå inn i en studie med en god forståelse av de sosiale fenomener man skal utforske. Man kan ikke starte på null, men må vite noe og forvente noe. Johannessen m.fl. (2010: 39) beskriver det som forskerens "bagasje", og denne kan være basert på egne erfaringer eller være forskningsbasert. Samtidig må en være åpen for at denne forforståelsen kan påvirke hva man observerer og hvordan man velger å tolke og vektlegge informasjon i sitt prosjekt. Det er derfor viktig å klargjøre hva slags forforståelse man bærer med seg, samtidig som man må ha et åpent sinn når man beveger seg inn i forskningsfeltet.

Som nevnt har temaet for min oppgave i liten grad vært utforsket i Norge. Den tidligere forståelsen jeg har om dette temaet, skriver seg fra Australia og dermed fra en annen kulturell kontekst. Da jeg begynte arbeidet med oppgaven, visste jeg derfor at mine tidligere erfaringer kom til å avvike noe fra de jeg ville finne i Norge. Samtidig var det viktig for meg å ikke "forvente" at jeg skulle finne noe helt forskjellig. I begynnelsen vektla jeg derfor å intervju personer som hadde lang erfaring og god, generell kunnskap om feltet. Hensikten var å opparbeide meg kunnskap og en reell forståelse av situasjonen i Norge.

2.1.2 Kvalitative intervjuer

Formålet med et kvalitativt intervju er å få omfattende og detaljerte beskrivelser. Man ønsker å få innsikt i intervjuobjektens erfaringer og forståelser av en gitt situasjon, og samtidig få fram kompleksiteten i de sosiale fenomenene man studerer (Johannessen m.fl. 2010: 137). Alle mine informanter hadde lang og relevant erfaring innenfor fagområdet seksuelle overgrep mot barn, og de fleste spesifikt innenfor SO-feltet i politiet. Gjennom dialogen kunne de gi meg sentrale perspektiver på feltet og forhåpentligvis få fram sider ved temaet jeg ikke kjente til.

Jeg brukte semi-strukturerte intervjuer i denne oppgaven, da jeg vurderte denne metoden til å gi en fin balanse under intervjuet. Jeg fikk utøvd en viss grad av kontroll over temaer og spørsmål som ble tatt opp gjennom en intervjuguide⁶, samtidig som jeg tillot meg selv og mine intervjuobjekter litt åpent spillerom for å ta opp andre temaer av interesse (Johannessen m.fl. 2010: 137-139). Denne metoden ga også fleksibilitet med hensyn til når i intervjuet ulike temaer skulle bli tatt opp. Samtidig kan kvalitative intervjuer være utfordrende. Man må være en god lytter, unngå å virke ledende og klare å få dypde i de spørsmålene man stiller. Dette krever at man har gode oppfølgingsspørsmål og en viss kreativitet dersom samtalen skulle komme inn på et nytt tema av interesse. På tross av disse utfordringene følte jeg at intervjuene gikk bra. Etter hvert som jeg utførte flere intervjuer, ble jeg sikrere (og mer komfortabel) i min rolle som intervjuer. Jeg opplevde å ha valgt en fornuftig metode for å få kartlagt politiets rolle på dette området og for å få fram mine politiinformanters opplevelser ved å jobbe med slike saker.

⁶ Se vedlegg 4 for intervjuguider

Antall og rekruttering

Jeg gjennomførte ni intervjuer fordelt på fjorten informanter totalt. Tre av intervjuene var på Kripos og ett av disse var et gruppeintervju med tre informanter som jobbet i en enhet for forebygging og bekjempelse av seksuelle overgrep mot barn. De to enkeltintervjuene var med sentrale personer innenfor henholdsvis taktisk etterforskning og etterretning og analyse.

Jeg intervjuet også en representant fra Justis- og beredskapsdepartementet som jobbet med forebygging av vold og seksuelle overgrep og som hadde lang erfaring fra departementet. I tillegg hadde jeg et kort intervju med en representant fra Kriminalomsorgen som jobbet ved en av de større forvaringsanstaltene her til lands.

Videre intervjuet jeg syv personer fra fire forskjellige politidistrikter. Tre intervjuer ble utført som gruppeintervju med to representanter fra distriktet til stede. I ett av politidistriktene møtte jeg kun én representant. Det var en variert bakgrunn hos informantene fra politidistriktene, men felles for alle intervjuene var at det var en koordinator til stede. Koordinatorer har det sentrale ansvaret for sitt fagområde i distriktet, og de som ble intervjuet var enten koordinatorene for familievold, seksuelle overgrep eller for begge samtidig. For å forenkle oversikten over personer jeg intervjuet i distriktene, har jeg laget denne tabellen. PD står for politidistrikt:

Tabell 1: Fordeling av informanter i politidistrikt

PD1	PD2	PD3	PD4
<ul style="list-style-type: none">• Koordinator seksuelle overgrep• Politiadvokat m/ særskilt ansvar for seksuelle overgrep	<ul style="list-style-type: none">• Koordinator seksuelle overgrep• Koordinator familievold	<ul style="list-style-type: none">• Koordinator seksuelle overgrep	<ul style="list-style-type: none">• Koordinator familievold• Politiadvokat

Prosjektet mitt ble sendt inn til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) rundt jul 2011 og godkjent den 7.januar 2012⁷. Etter godkjenning startet arbeidet med å få kontakt med personer det kunne være relevant å snakke med i tilknytning til oppgaven. Veileder satte meg i kontakt med en informant fra et politidistrikt, noe som var starten på en lang rekke henvendelser hit og dit internt i politiet. Jeg endte til slutt opp hos den første informanten min

⁷ Se vedlegg 1 for godkjenning fra NSD

fra Kripos. Denne bidro så til at jeg fikk kontakt med de andre informantene mine fra samme sted. Rekrutteringen hos Kripos ble dermed her et godt eksempel på rekruttering av informanter via "snøballmetoden" (Johannessen m.fl. 2010: 109). Ved slik rekruttering tar man først kontakt med en person som anses som relevant, for deretter å be denne personen om å ta kontakt med andre personer som kan være av interesse. Utvelgelsen av informanter fra Kripos var derfor nokså usystematisk. Jeg mener likevel den var forsvarlig på bakgrunn av at dette er et felt der politiet har vært lite profilert utad og at det derfor ikke pekte seg ut noen opplagte miljøer eller enkeltpersoner å ta kontakt med. Selv om prosessen var noe tilfeldig, ble det endelige utvalget høyst relevant og helt grunnleggende for min oppgave. Uten denne hjelpen er jeg av den oppfatning at mine intervjuer i politidistriktene ikke hadde blitt like gode siden jeg da ikke hadde hatt god nok kunnskap om det fagfeltet jeg beveget meg inn i.

Informantene fra Justis- og beredskapsdepartementet og Kriminalomsorgen ble også rekruttert etter ekstern anbefaling. Noen fra riksadvokaten tipset meg om informanten fra Justis- og beredskapsdepartementet. Jeg ønsket personer som hadde spesifikk kunnskap om rundskriv G-116/2000, noe som var nokså vanskelig å oppdrive. Den anbefalte informanten viste seg imidlertid å være en meget relevant person å snakke med i den sammenheng. Informanten fra Kriminalomsorgen ble anbefalt av noen fra Kriminalomsorgens sentrale forvaltning. Dessverre hadde vedkommende en annen posisjon i tematikken enn den jeg antok. Jeg ønsket å vite mer om kriminalomsorgens rutiner for oppfølging etter løslatelse, men informanten jobbet mer opp mot arbeidet som utføres på forvaringsanstalten med de mest risikable barneovergriperne. På tross av dette fikk jeg mye nyttig informasjon og satte meg dessuten inn i relevant skriftlig informasjon om oppfølging fra Kriminalomsorgens utredninger.

Politidistriktene ble mer strategisk utvalgt. Ønsket var å kartlegge politiets rolle med utgangspunkt i politidistrikter som var geografisk spredt og av ulik størrelse. Dette ble oppnådd ved at jeg intervjuet representanter fra et av de nordlige distriktene og en blanding av store og små distrikter i østlandsområdet. Disse distriktene ble valgt ut i samråd med veileder. Veileder sendte deretter brev til de utvalgte politidistriktene og ba om bistand til mitt masterprosjekt⁸. Av fem forespurte distrikter svarte fire ja. Det siste fikk jeg aldri tilbakemelding fra på tross av at forespørselen ble gjentatt. Hvilke informanter som ble valgt ut til intervju fra hvert distrikt, ble bestemt av politimesteren. Dette var personer som vedkommende anså som mest relevant for mitt prosjekt. En bekymring i den sammenheng var

⁸ Se vedlegg 3 for brev til politidistriktene

om personene som deltok, faktisk ønsket dette eller om de følte seg presset eller beordret av ledelsen. Politiet har en meget hierarkisk organisasjonsstruktur, så skal man studere etaten, forutsetter det at man har tillatelse fra ledelsen. Dette kan oppfattes som problematisk i forskningssammenheng (Thagaard 2009: 67). Jeg opplevde imidlertid ikke involvering fra ledelsen i utvelgelsen som problematisk. Tvert imot oppfattet jeg at flere av mine informanter hadde et eget ønske om å delta og at de hadde blitt forespurt på helt fritt grunnlag. Dessuten var all kontakt før intervjuet direkte mellom informantene og meg og ikke gjennom ledelsen. Intervjuene strakk seg over en periode fra begynnelsen av august til slutten av september 2012 i den rekkefølgen som i går fram av tabellen ovenfor.

Et fellestrekk for alle mine informanter i dette prosjektet var at de jobbet opp mot fagfeltet seksuelle overgrep mot barn. De hadde ulike bakgrunner og ulike erfaringer på dette feltet og det ga meg mulighet til å belyse feltet fra flere vinkler. Jeg mener dette styrket min studie og ga en mer åpen tilnærming til temaet.

Gjennomføring av intervjuer

Mitt første intervju var hos Kripos og med en informant som var sentral innenfor taktisk etterforskning og bistand til politidistriktene. Denne informanten introduserte meg for min neste informant som var en sentral medarbeider innenfor etterretning og analyse og med lang fartstid i Kripos. Disse intervjuene hadde varighet fra 40 minutter til 1 time og jeg anvendte lydopptak og tok notater samtidig. Intervjuet med den første informanten var på et møterom, mens det andre ble gjort i kantina på Kripos. Dette var et miljø som kunne ha påvirket intervjuet i noen grad, spesielt med tanke på innblanding eller forstyrrelse fra personer rundt. Slike problemer oppstod ikke ved at vi satt i et rolig område av kantina med god avstand til andre personer. Samtalen ble også litt mer uformell og avslappet i denne settingen.

Den siste informantgruppa fra Kripos ble rekruttert av informanten fra etterretning og analyse. I motsetning til de tidligere rekrutteringene gjennom "snøballmetoden", hvor jeg fikk e-post og telefonnummer for å avtale intervju senere, ble dette intervjuet utført på samme dag som foregående intervju. Informantene ble oppringt under intervju nummer to, og da dette var over, dukket de opp i kantina. Etter en uformell prat gikk vi ned til denne gruppas kontor, hvor jeg gjennomførte et intervju på ca. en time. Båndopptaker ble ikke benyttet; jeg noterte bare underveis. Etter at intervjuet var over, gikk jeg gjennom notatene og oppsummerte på bånd for meg selv. Jeg anvendte samme intervjuguiden for dette intervjuet som de

foregående, men var litt friere i mine spørsmål, da guiden egentlig ikke var tiltenkt denne gruppa.

I politidistriktene ble alle intervjuet med samme intervjuguide. Intervjuene ble utført lokalt og stort sett på en av informantenes kontor eller et felles møterom. Varigheten var cirka én time. Intervjuene var i tre av fire tilfeller i grupper på to. Dette ble gjort på initiativ fra distriktene for å få mer bredde i bakgrunnen til intervjuobjektene. Intervjuer med to personer samtidig kunne være utfordrende med hensyn til hvem jeg skulle rette spørsmålene til, men det løste seg greit ved at de som følte at de hadde mest å bidra med på et område svarte. Gruppesammensetningen fikk også i gang interessante samtaler mellom informantene.

Intervjuet med informanten fra Justis- og beredskapsdepartementet ble utført i deres lokaler i Nydalen. Til dette intervjuet utarbeidet jeg en skreddersydd intervjuguide. Det samme gjorde jeg før intervjuet med Kriminalomsorgen, men siden denne personen ikke var den mest relevante ut fra det jeg var ute etter, passet ikke intervjuguiden like godt her. Jeg måtte derfor i større grad improvisere underveis. Intervjuet ble utført på et kontor i Oslo sentrum og varte i cirka 30 minutter.

2.2 Etske problemstillinger

I følge Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), kan man forstå begrepet "forskningsetikk" som et "mangfoldig sett av verdier, normer og institusjonelle ordninger som bidrar til å konstituere og regulere vitenskapelig virksomhet" (NESH 2006: 5). Jeg skal derfor redegjøre for noen relevante etske overveielser som har vært sentrale i dette prosjektet.

2.2.1 Informert samtykke

En forutsetning for forskningsprosjekter er at inkluderte personer gir sitt informerte og frie samtykke (NESH 2006: 13). Fritt samtykke betyr at personen ikke føler seg presset til å være med og har mulighet til å takke nei. Det betyr videre at informanten skal gis tilstrekkelig med informasjon om prosjektet og informantens rolle i dette (Alver og Øyen 1997: 109). Forskningens formål skal være klargjort. Dette er helt grunnleggende krav for forskning på mennesker.

Samtidig er det noen spesielle problemer knyttet til kvalitativ forskning og graden av informasjon som kan bli gitt. Her må det tas forbehold om at prosjektet kan forandres underveis. Forhåndsinformasjonen gitt til informanten vil derfor aldri være helt i samsvar med det endelige prosjektet. Jeg ga uttrykk for denne problemstillingen under mine intervjuer og forklarte at dette var et prosjekt som ville være under forandring etter hvert som jeg fikk ny kunnskap (Thagaard 2009: 26). Dette ble ikke oppfattet som problematisk.

Informasjon i form av samtykkeskjema ble formidlet til informantene per e-post i forkant av intervjuene⁹. Samtykke ble innhentet enten skriftlig eller muntlig under intervjuet. Samtykkeskjemaet inneholdt informasjon om det sentrale formålet med oppgaven, at jeg ønsket å bruke båndopptaker, at informanten kunne trekke seg når som helst og kontaktinformasjon for både meg og veileder. Samtidig ble det forsikret om at alle lagrede og transkriberte data ville være innelåst og bli slettet når oppgaven var endelig godkjent.

Jeg fikk ikke mulighet til å gi samtykkeskjema til den ene informantgruppa på Kripes, siden disse ble rekruttert under et annet intervju og jeg ikke hadde flere skjema med meg. Det kan oppfattes som problematisk at personene ble rekruttert der og da, og ikke fikk den samme muligheten til å vurdere sin deltakelse i prosjektet som andre. Jeg informerte derfor disse informantene muntlig om all relevant informasjon som sto på samtykkeskjema. Dette gjaldt for eksempel at deltakelsen i prosjektet innebar anonymitet og forsvarlig bruk av data, noe som ofte oppfattes som det aller viktigste hos informantene (Alver og Øyen 1997: 112). Jeg understreket også muligheten for at vi kunne ta kontakt ved en senere anledning. Samtykke ble gitt og på tross av denne nokså uventete intervjusituasjonen (muligens for oss alle), oppfattet jeg ikke samtykke under slike omstendigheter som problematisk. Informantene hadde interesse for temaet og det virket som om de hadde en lyst til å delta og være åpne om sitt arbeid.

2.2.2 Anonymitet i en etat hvor "alle kjenner alle"

All informasjon om personer involvert i forskningsprosjekter skal behandles konfidensielt (Thagaard 2009: 27). Som forsker har man ansvar for at man ikke skal avsløre identiteten til den man skriver om i sitt materiale (Alver og Øyen 1997: 119). NESH sine retningslinjer stiller også strenge krav til hvordan datamateriale skal oppbevares og slettes etter endt

⁹ Se vedlegg 2 for samtykkeskjema

prosjekt (NESH 2006: 18-19). Disse kravene reflekteres også i mitt samtykkeskjema. Der stadfestes det at all innsamlet data er oppbevart på passord-beskyttet pc og transkriberte intervjuer i låste skap. I tillegg informeres det om at alle personer anonymiseres i datamaterialet.

Krav om anonymisering kan være spesielt vanskelig i små miljøer og der forskningstemaet er meget spisset (Alver og Øyen 1997: 120). Dette har relevans for min oppgave. SO-feltet er et lite felt innenfor politietaten. Koordinatorene fra ulike distrikter kjenner i stor grad hverandre og på Kripos er det det samme. De som jobber med seksuelle overgrep mot barn er alle innenfor et snevert faglig miljø. Bare under mitt opphold i kantina på Kripos kom dette godt fram. Der møtte nemlig alle mine informanter hverandre og alle virket veldig fortrolige med å dele med de øvrige at de hadde blitt (eller skulle bli) intervjuet av meg. At det internt i etaten var vanskelig å sikre seg full anonymisering, oppfattet jeg som lite problematisk. De fleste virket nokså innforstått med dette og hadde en avslappet holdning til kravet om anonymisering (noe som kom spesielt godt fram hos Kripos). Samtidig var alle mine informanter rekruttert på grunnlag av sin stilling og det var ingen sensitiv eller personlig informasjon som kom fram under intervjuene. Disse omhandlet det generelle arbeidet som ble utført på informantens arbeidssted.

Jeg har valgt ikke å gi informantene fiktive navn i denne oppgaven. For det første fordi det ville blitt komplisert i sammenheng med politidistriktene med så mange informanter involvert. For det andre er mine informanter intervjuet som representanter for offentlig myndighet, om dette er sitt politidistrikt, sin avdeling på Kripos, sin avdeling i Justis- og beredskapsdepartementet eller Kriminalomsorgen. Det virket derfor mest fornuftig å referere til deres stilling/arbeidssted (for eksempel informanten fra Kripos eller PD1, PD2 osv.) da det er den posisjonen jeg vil få fram.

Jeg har prøvd å anonymisere stillingene så godt det lar seg gjøre, for eksempel "sentral person innenfor etterretning og analyse" eller "informant fra Justis- og beredskapsdepartementet som jobber opp mot forebygging av vold og seksuelle overgrep". Jeg anså det som viktig å ha med beskrivelser av informantenes fag- og arbeidsbakgrunn, da det gir deres synspunkter, erfaringer og vurderinger en kontekst og dermed en bedre forståelse av deres holdninger (Alver og Øyen 1997: 120).

I politidistriktene var det bestandig en koordinator til stede under intervjuene, og jeg refererer også til denne stillingen. Samtidig var tjenestepersonene i politidistriktene i større grad gardert mot gjenkjennelse da det er 27 distrikter i landet. Jeg oppfattet imidlertid også her at det var en nokså avslappet holdning til anonymisering internt. Jeg har likevel prøvd etter beste evne å anonymisere eventuelle trekk eller uttalelser som kunne gjøre informantene gjenkjennelige, f.eks. spesielle dialektord eller stedsnavn.

I lys av dette kan det også være grunn til å reflektere over hvor langt anonymisering skal strekkes når det er snakk om en offentlig myndighet. Thagaard (2009: 167-168) påpeker hvordan problematikk knyttet til anonymisering framstår annerledes når fokuset er på enkeltpersoner eller når det er en organisasjon eller institusjon som er forskningens siktemål. Personer knyttet til offentlig myndighet skal virke i samspill med borgerne og dermed også fortelle om sin virksomhet. Tradisjonelt skal anonymisering ivareta hensynet til ulike former for sårbarhet og ikke påføre skade ved å "avsløre" personer. Mine informanter intervjues som representanter for et spesielt betydningsfullt maktapparat og det kan derfor virke hensiktsmessig å forstå anonymiseringshensynet i en slik kontekst. Dette vil ikke si at man ikke skal respektere anonymisering, men graden av "skade" som mine informanter kan påføres, må sees i lys av at de hverken har utlevert informasjon av personlig art eller kommet med informasjon som setter dem i en sårbar posisjon. De har fortalt om den jobben de utfører som representanter for offentligheten; beskrivelser som med hensyn til anonymisering må karakteriseres som mindre problematisk.

2.3 Analyse: temasentrert tilnærming

"Kvalitative data taler ikke for seg selv. De må fortolkes" (Johannessen m.fl. 2010: 163). Denne fortolkningen er en kreativ prosess, men også en organiserings- og systematiseringsprosess. Formålet er å kunne skape bredere forståelse av de sosiale fenomener man utforsker og å gi sitt materiale mening. Johannessen m.fl. (2010: 163-164) skiller videre mellom det å analysere og fortolke kvalitative data. Førstnevnte blir definert som prosessen med å dele opp det sammensatte materialet i ulike elementer og avdekke mønstre. Fortolkning derimot er prosessen med å se sitt materiale i en større sammenheng og bruke analysen til å trekke mer grunnleggende konklusjoner om det man har undersøkt.

I denne oppgaven ønsket jeg å tilnærme meg materialet tematisk. Dette vil si at jeg sammenlignet informasjon gitt fra alle informantene om et gitt tema (Thagaard 2009: 171). Formålet var å skape en dypere forståelse av de ulike temaene jeg ønsket å utforske. Dette virket som en fornuftig analytisk tilnærming, siden jeg hadde til hensikt å få en bred forståelse av det arbeidet som informantene utfører på området samtidig som jeg ville holde temaene i fokus, ikke informantene.

2.3.1 Analytisk fremgangsmåte

Det empiriske materialet i oppgaven er innhentet via intervjuer. Etter at intervjuene var fullført, ble opptakene transkribert og notatene ble gjennomgått. Materialet jeg satt igjen med, var omfattende og det lå en utfordring i å vite hvor man skulle begynne analysen. Det som blir fremhevet som viktigst på dette stadiet, er først å organisere og systematisere datamaterialet. Når man har gjort dette, kan man begynne å fortolke og få en forståelse.

Min fremgangsmåte var en kategoribasert inndeling av data (Johannessen m.fl. 2010: 166-167; Thagaard 2009: 173). Dette gikk ut på å identifisere og merke seg ulike temaer som fantes i datamaterialet og deretter kategorisere dette i ulike grupper. Disse kunne et stykke på vei falle sammen med de temaene som jeg hadde i min intervjuguide, bortsett fra at jeg nå tok informasjonen jeg har fått fra alle mine informanter og kategoriserte denne under hvert enkelt tema. Disse temaene kunne for eksempel være informasjonsflyt, prioriteringer, ansvarsfordeling, taushetsplikt osv. Denne måten å kategorisere temaer på kalles også koding (Johannessen m.fl. 2010: 174-176). Den ga meg en bedre oversikt over hvilke temaer som ofte gikk igjen og gjorde det mulig å se sammenhenger mellom ulike temaer. Thagaard (2009: 173) forklarer at en slik inndeling av kategorier på den ene siden åpner opp for at man kan klassifisere dataen på en hensiktsmessig måte og på den andre siden tilrettelegge for en utviklende forståelse av sitt eget materiale. Dette er en forklaring jeg kjenner meg igjen i. Under kodingsarbeidet hadde jeg en kontinuerlig analytisk tilnærming til mitt materiale. Kategoriene og substansen i temaene utviklet seg deretter.

Det er imidlertid etiske problemstillinger også knyttet til en temasentret og kategorisk inndelt tilnærming. Thagaard (2009: 171) beskriver hvordan slike analyser ikke gir et helhetlig perspektiv på materialet. Tekst blir presentert stykkevis og ute av kontekst med sitt materiale. Som Thagaard (2009: 187) uttrykker det; "teksten løsrives fra den helheten den opprinnelig ble presentert i". Konsekvensen av dette er at informanten kan føle seg fremmedgjort fra sitt

materiale og at det ikke oppleves slik som da det ble uttalt under datainnsamlingen. Anonymitet kan fungere som buffer for slik fremmedgjøring ved at man gjør det vanskelig å kjenne seg igjen i materialet (sst.: 187). Samtidig har jeg etter beste evne prøvd å ivareta den "konteksten" som for eksempel sitater har sitt utspring i. Med andre ord, meninger er forsøkt gjengitt i den sammenhengen som informanten presenterte dem. Dette har vært en viktig prosess gjennom hele analysearbeidet.

2.4 Vitenskapelig kvalitet

Kravet til kvalitative studiers kvalitet er noe annerledes enn for kvantitative. Grønmo 2004 (sitert i Thagaard 2009: 18-19) beskriver hvordan disse to metodiske fremgangsmåtene preges av ulik forskningslogikk. Kvalitative studier preges av fleksibilitet og kontinuerlige endringer i undersøkelsesprosessen, mens kvantitative undersøkelser er strukturerte og mer rigide i sine fremgangsmåter. Samtidig har man ulik tilnærming til informanter. Kvalitative undersøkelser er preget av et subjekt-subjekt forhold, der forskerens tilstedeværelse påvirker prosessen i betydelig grad. I kvantitative undersøkelser er det mer distanse mellom forsker og informant og selv om påvirkning fortsatt kan forekomme, vil det være i mindre grad (Johannessen m.fl. 2010: 229). Det kan derfor være ønskelig å benytte en annen terminologi når man vurderer kvalitative undersøkelser (Johannessen m.fl. 2010: 229). Der kvantitative studier bør ha reliabilitet, validitet (intern og ekstern) og objektivitet, kan det være mer relevant å benytte pålitelighet, troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet som kvalitative kvalitetskriterier (sst.: 229).

Man kan styrke påliteligheten i kvalitative undersøkelser ved å gi detaljerte og transparente beskrivelser av fremgangsmåtene under forskningsprosessen. Johannessen m.fl. (2010: 82) påpeker hvor viktig det er at kvalitative studier er transparente og tilstrekkelig beskrevet i alle faser i forskningsprosessen. Dette bidrar til at leserne kan vurdere arbeidet kritisk og uavhengig. Å redegjøre for gjennomføringen av studien bidrar til å styrke forskningens kvalitet. Samtidig er det viktig at man begrunner de valg man tar gjennom hele forskningsprosessen, slik at andre kan følge samme fremgangsmåte fra begynnelse til slutt. Man må være selvkritisk og kommentere de faktorer som kan påvirke eventuelle tolkninger og tilnærminger man gjør. Dette styrker studiens bekreftbarhet (Johannessen m.fl. 2010: 236). Jeg har forsøkt å forholde meg til disse prinsippene for god kvalitativ praksis, for eksempel i valg av metode og valg av analytisk fremgangsmåte. Samtidig gir jeg begrunnede argumenter

for mitt utvalg av informanter og for hvilke problemstillinger jeg har valgt å utdype i forskningsprosessen.

Kvalitative studier kan ikke måles (Johannessen m.fl. 2010: 230). Å måle intern validitet, altså sammenheng mellom det fenomenet man undersøker og dataen som er samlet inn, er derfor ikke gjennomførbart i kvalitative studier. Man må heller stille spørsmålet om forskerens fremgangsmåter og funn avspeiler det forskningen hadde til hensikt å undersøke og om de "representerer virkeligheten" (sst.: 230). Igjen blir transparens i forskningsprosessen trukket fram som et godt utgangspunkt. Man må gi kvalifiserte begrunnelser for de konklusjoner man har kommet fram til. Dette er noe jeg har lagt vekt på gjennom hele studien.

Troverdigheten til et forskningsprosjekt kan også styrkes ved at man formidler resultatene til informanter eller andre kompetente personer. I dette forskningsprosjektet har jeg valgt å formidle mine resultater til "politigruppa" ved masterstudiet i kriminologi og rettssosiologi. Dette er en gruppe hvor masterstudenter med noenlunde lignende tema og metodiske tilnæringer møtes, utveksler tekster og gir hverandre tilbakemeldinger. Dette har vært en viktig arena for kritisk refleksjon og relevant faglig tilbakemelding og har hjulpet meg til å få en mer nyansert forståelse av mine tolkninger og funn.

Jeg har derimot ikke valgt å sende mine tolkninger til informantene. Thagaard (2009: 213-214) beskriver hvordan samarbeid om tolkninger mellom forsker og informant er mest relevant i studier hvor informantens selvforståelse, altså hvordan informanten oppfatter seg selv, er i fokus. I denne oppgaven ville jeg ha en breiere referanseramme enn den forståelsen hver enkelte informant hadde av det aktuelle feltet. Enkelterfaringer skulle bidra til å danne et større bilde. Samtidig skulle slike bredere fortolkninger gjøres med varsomhet. Jo fjernere fortolkningen er fra informantens selvforståelse, jo mer etisk problematisk (Fangen 2010: 231). I lys av dette er det et generelt etisk prinsipp at informanten ikke skal "ta skade" av å bidra til forskningen (Thagaard 2009: 214). Dette oppnås ved å tilnærme seg materialet med en nyansert teoretisk forståelse og gi informanten oppfatningen av at vedkommende har blitt forstått. Thagaard sier det slik:

"Bredde og nyanserikdom i det teoretiske perspektivet kan på den ene siden inkludere informantens forståelse av sin situasjon, og på den andre siden gi plass for en forståelse som er relevant i en faglig sammenheng"(Thagaard 2009: 214)

Dette er noe jeg har prøvd å følge når jeg har fortolket informantenes materiale. På grunn av dette mener jeg at troverdigheten i forskningen er sterk til tross for at jeg ikke har latt mine informanter se over materialet.

Resultatene fra kvalitative studier kan ikke generaliseres, i alle fall ikke i statistisk forstand, men konklusjonene kan være overførbare. Tolkninger kan med andre ord være valide i andre sammenhenger (Thagaard 2009: 201). Dette kan gjelde hvordan studiens begreper, tolkninger, forklaringer og beskrivelser kan være nyttige for å forstå andre sosiale fenomener. I min studie ønsket jeg å få innsikt i politiets rolle i oppfølging av en særskilt gruppe straffedømte, men mine funn kan også bidra til å kaste lys over andre sider ved politiets virksomhet, f.eks. nytten av informasjonsutveksling, ansvarsfordeling med andre etater eller politiets forståelse og håndtering av risiko i det norske samfunn generelt. Studien kan også ha nytte i en videre debatt om fornuftige tiltak for å forebygge seksuelle overgrep mot barn.

3 HVA POLITIET GJØR

En diskusjon om politiets rolle i oppfølgingen av straffedømte barneovergripere etter løslatelse må ta utgangspunkt i hvordan politiet faktisk arbeider innenfor feltet seksuelle overgrep mot barn. Dette kapitlet vil derfor kartlegge hvordan politiet, både innen politidistriktene og Kripos, organiserer sitt arbeid og hva slags strategier som preger arbeidet som utføres. At reaktivt politiarbeid spiller en sentral rolle i slike saker er å forvente. Det er derimot mer uklart i hvor stor grad det utføres forebyggende arbeid i form av oppfølging etter løslatelse. Politiet har et ansvar for at forebyggende tiltak iverksettes på lik linje med andre oppgaver (Politi-loven § 2). Spørsmålet er hvordan dette ansvaret samsvarer med den praktiske virkeligheten, samt hvilke årsaker som kan ligge til grunn for at oppfølging etter løslatelse i forebyggende øyemed kan være utfordrende.

3.1 Organisering og forandring

Ansvaret for etterforskning og oppfølging av straffesaker, deriblant SO-saker, ligger hos politidistriktene. Politimesteren har hovedansvaret for straffesaksbehandlingen, samt ansvar for at arbeidet politiet utfører i sitt distrikt er i samsvar med samfunnets forventninger og krav (Politi-loven § 16). Hva etaten anser som en hensiktsmessig organisering i henhold til sitt mandat, må samsvare med hva som anses som rasjonelle utnyttelser av ressurser og en optimal virkemiddelbruk i forhold til oppgaveløsningen (Politireform 2000: et tryggere samfunn 2000-2001: 3).

Samtidig må politidistriktene, og hele politi- og lensmannsetaten, være innstilt på å være i en stadig endringsprosess. Etter hvert som kriminalitetsbildet og forventninger fra samfunn og publikum endrer seg, vil etaten, som enhver annen virksomhet i det moderne samfunn, måtte etterkomme behovene og tilpasse sitt arbeid deretter. Betydningen av en slik holdning i politietaten kan man også finne igjen i *Politireform 2000: et tryggere samfunn*, hvor det påpekes at "organisatorisk fleksibilitet og omstillingsevne er avgjørende for gode resultater og effektiv drift" (2000-2001: 3). Organisasjoner kan også iverksette endringer som et resultat av såkalte kriser; hendelser som avdekker svakheter i organisasjonens struktur og som følgelig resulterer i forandringer *post hoc* (By 2005: 370). SO-feltet er et område innenfor politiets organisasjon som i løpet av de siste årene har gjennomgått slike forandringer knyttet opp mot deres håndtering av seksuallovbrudd. Et eksempel på dette er Lommemannen-saken. Den

dreide seg om en mobil serieovergriper som over flere tiår utførte overgrep mot barn i flere distrikter i Norge. Første registrerte sak føres tilbake til 1976, mens det siste registrerte overgrepet var i 2006 (NRK nettutgave 11. august 2008). Selv om gjerningspersonens modus var relativt konstant gjennom alle disse årene, noe som skulle bidratt til å avtegne et mønster av en serieovergriper, greide ikke politiet å se sammenhengen før i 2007. I kjølvannet av oppklaringen av Lommemannen-saken i 2008, ble en granskningskomité oppnevnt for å vurdere politiets håndtering av overgrepssaker mot barn. I rapporten *Seksuelle overgrep - etterforskning og informasjonsutveksling* (2009) ble politiets fremgangsmåter kritisert for å være mangelfull, og flere risikofaktorer ble trukket fram som hemmende for politiets håndtering av SO-saker, deriblant:

- For ofte er det uavklart hvor ansvaret for etterforskningen ligger
- Politiet evner ikke å kommunisere informasjon på tvers av landets 27 politidistrikter
- Registreringsdisiplinen i politiet er for lav, og sakene blir vanskelig å finne igjen i IKT-systemene
- Dommeravhør av barn kommer ofte for sent, og burde følges opp av nye dommeravhør
- De første som kommer i kontakt med barnet har sjelden den grunnleggende kompetansen de burde ha

Disse risikofaktorene knyttet opp mot politiets håndtering av SO-saker generelt, og Lommemannen-saken spesielt, er også blitt trukket fram i NOU 2008:4 *Fra ord til handling: bekjempelse av voldtekt krever handling*. Der beskriver utvalget Lommemannen-saken som et illustrerende eksempel på den lave oppmerksomheten seksuelle overgrepssaker har innad i politiorganisasjonen. De presiserer at mangelfull oppmerksomhet og prioritering fra politiets side var årsaken til at det tok så lang tid før politiet greide å pågripe gjerningsmannen (sst.: 56-57). Videre henvises det til andre rapporter, skrevet av erfarne politietterforskere og påtalejurister, "som etter utvalgets oppfatning fremstår som ildsjeler i fagmiljøet" (sst.: 57-58), hvor lignende problemstillinger blir trukket fram. I disse rapportene beskrives et organisatorisk rammeverk der etterforskere blir sittende alene med sakene, der SO-saker ikke blir prioritert sammenlignet med mer "målbart" politiarbeid (f.eks. narkotikaforbrytelser) og der det oppfattes som lav status å jobbe med SO-saker i politiet. Dette skillet mellom prioriteringen av å jobbe med hva som forstås som "ordentlig" politiarbeid (Finstad 2003;

Gundhus 2009) på den ene siden og SO-arbeid på den andre, ble illustrert av den ene informanten på Kripos:

Og så setter de på en etterforsker, en ung en som har vært der i ett år eller noe, og som ikke er helt sikker på hva han skal gjøre. Og så ringer de Kripos og ber om bistand, så kommer vi opp, og spør om det er noen etterforskere der så vi kan begynne å ta avhør, men nei "de er på kurs, de er på ferie og vi har ikke det. Vi har en liste som vi må fylle" (...) Men hvis en mann ligger drept i stua, en fyllik med en kniv i ryggen, så når vi kommer dit fordi vi blir bedt om bistand fordi det er ukjent gjerningsmann, så står det 20 mann klar for å ta rundspørring, ta avhør. Og da er det ikke snakk om å ikke sette på ressurser.

Finstad (2003: 95-98) beskriver hvordan politifolk ofte bedømmer oppgaver etter hva som oppfattes som "egentlig" politiarbeid og hva som ikke er det. I det egentlige politiarbeidet er skillelinjene mellom uskyld og skyld tydeligere og arbeidet skal reflektere en viss spenning (sst.: 96-98). Samtidig skal oppgavene produsere noe målbart, for eksempel antall personer innbrakt eller antall oppdrag utført. SO-arbeid kan derfor oppleves som lav-status politiarbeid sammenlignet med drap, narkotika og grove ran, fordi spenningen og klarheten mellom skyld/uskyld er mer ubestemmelig. Samtidig oppleves det som mindre prioriterte arbeidsoppgaver fordi det ikke er saker som gir opplagte resultater (Fra ord til handling : bekjempelse av voldtekt krever handling 2008: 58-59). Overgrepssaker er vanskelige og komplekse å etterforske, og oppklaringsprosenten er, om ikke lav, så varierende. Det er også vanskelig å påvise skyld, da det fort blir ord mot ord. Dette er nok en problemstilling som kommer enda tydeligere fram i overgrepssaker mot barn, da etterforskningen krever annerledes kompetanse og fagkunnskap enn i overgrepssaker mot voksne. Den ene informanten fra Kripos forteller:

Det er nok mange dedikerte politifolk, men de går fort lei fordi de sitter aleine der og driver saken (...) Å drive med barn er det jo helst ingen som vil. Veldig få i alle fall. Det er vanskelige saker fordi det setter i gang følelser og så er jo sakene i utgangspunktet veldig vanskelige fordi forskjellen på et overgrep mellom et barn eller en voksen er jo at man vet ikke om det har skjedd. Det er det første problemet. Har det skjedd noe straffbart eller har det ikke skjedd noe straffbart? Og det er utrolig sjelden at gjerningsmannen tilstår. Så du har nesten aldri tilståelsessaker. Og da når man for eksempel har en voksen dame som er voldtatt eller drept eller slått, så ser man med engang at her har det skjedd en straffbar handling. Enten så ligger hun der eller så kan hun fortelle hva som har skjedd. Har du et barn på et halvt år som det er begått seksuelle overgrep mot, og det har gått litt tid, så har du ingen spor og åsted. Du har ikke noe sikkert åsted, ingen forklaring fra offeret. Så utgangspunktet i disse sakene er veldig vanskelige. Så da er det nok mange som vegrer seg mot å drive med det. Og det er nok en av årsakene. Og da er det fort gjort å legge bort sakene eller prioritere de lavt når du ikke er sikker på om det har skjedd noe straffbart.

Utfordringen med å jobbe med slike saker er tydelige, samtidig som det også er klart at dette er et felt som har behov for personer som besitter kompetanse på feltet og som ønsker å jobbe der. For å redusere de organisatoriske svakhetene skissert både i *Seksuelle overgrep* -

etterforskning og informasjonsutveksling (2009) og *Fra ord til handling : bekjempelse av voldtekt krever handling* (2008), ble flere endringer foreslått for å bedre rammeverket for SO-arbeid i politiet generelt, og SO-arbeid mot barn spesielt.

3.1.1 Organisatoriske endringer i politidistriktene

Noen av disse foreslåtte endringene preger i dag de politidistriktene jeg besøkte. Av fire distrikter jeg gjorde intervjuer i, er tre nå organisert etter en såkalt *team-modell*, en organisering som står i sterk kontrast til *eneansvarsmodellen*, hvor personer i utstrakt grad jobber med SO-saker alene (en arbeidsmetode som var utbredt under Lommemannen-saken). I disse teamene har egne driftsmidler blitt avsatt til å jobbe særskilt med SO-saker og lederen for avsnittet fungerer som koordinator for overgrepssakene i distriktet. I to av distriktene var også påtaleleddet integrert i etterforskningen fra starten. Å ha jurister tilstede allerede i initialfasen forsterker kvaliteten på etterforskningsmaterialet, samt forkorter saksbehandlingstiden gjennom et målrettet fokus og effektiv utnyttelse av ressurser (Etterforskning av seksuelle overgrep mot barn 2000-2001: 11). I det tredje team-distriktet hadde de ikke egen jurist i gruppa, men de hadde en jurist med fagansvar for overgrep og grovere vold. Flere av mine informanter trakk fram at denne utviklingen mot teamarbeid i SO-saker økte kvaliteten på etterforskningen betraktelig, da ingen ble sittende alene med belastende saker. Samtidig ble det å samle kolleger med interesse og kompetanse på fagfeltet, samt muligheten til å jobbe med SO-saker på heltid, oppfattet som positivt. Slike oppfatninger er i tråd med forslagene fremmet i *Fra ord til handling : bekjempelse av voldtekt krever handling* (2008: 64-66).

SO-teamene fungerer altså som et knutepunkt for SO-saker i hele distriktet. De ulike lensmannskontorene og politistasjonene rundt om i distriktet har fortsatt påtale- og etterforskningsansvar i sitt geografiske område, men kan altså vende seg til sitt distrikts SO-team og koordinator for bistand. Det var noe forskjell mellom de ulike distriktene med hensyn til i hvor stor grad sentralisert ansvar ble pålagt teamet. I PD1 og PD2 fungerte SO-teamet som en ren bistandsgruppe, hvor de ulike politistasjonene og lensmannskontorene rundt om i distriktet selv bestemte om de ønsket hjelp. Gruppene har med andre ord ikke distriktovergrepene ansvar. I det ene av disse to distriktene poengterte de at de til tider nærmest "maste" om å få gi bistand til de andre lensmannskontorene og politistasjonene når disse hadde pågående saker. Dette var begrunnet med at de følte at de hadde et visst fagansvar

og at en del av jobben gikk ut på det med kvalitetssikring i sitt distrikt. Avgjørelser om bistand var nødvendig, baserte seg ofte på om det lokale lensmannskontor eller politistasjon hadde egne etterforskere med tilstrekkelig kompetanse. Informantene i PD1 sa at noen lensmannskontor i deres distrikt nå hadde begynt å danne egne team og/eller hadde satt av faste etterforskere som tok seg av sakene lokalt, men de kunne be om bistand fra koordinator og det sentraliserte SO-teamet hvis sakene var veldig store eller omfattet flere distrikter. Også i saker der det var behov for dommeravhør, ble det ofte bedt om bistand.

Dommeravhør gjøres som en del av politiets etterforskning av SO-saker for å unngå at barn under 16 år må vitne i retten. Under en eventuell rettsak vil et opptak av dommeravhøret bli spilt av. Dommeravhør skal ifølge § 6 i *Forskrift om dommeravhør og observasjon* (1998) utføres av en "særlig skikket person", med andre ord en person som kan kommunisere godt med barn og som har den rettslige kompetansen til å utføre et slikt avhør. Tjenestemenn fra politiet utnevnes ofte til å utføre dommeravhør, men med den forutsetning at de har den nødvendige opplæringen og erfaringen¹⁰. Da det ofte er lokalt politi som blir oppnevnt til å utføre dommeravhør, er det viktig at lokalt politi besitter den nødvendige kompetansen (Etterforskning av seksuelle overgrep mot barn 2000-2001: 12). I de distriktene jeg gjorde intervjuer, var det kun et fåtall personer som hadde denne kompetansen (fra 2 til 5 personer). At disse personene er samlet i en gruppe og effektivt kan gi bistand rundt om i hele sitt distrikt, ble oppfattet som et positivt tiltak for å få bedret tilgjengelighet av personer som er skikket til å utføre dommeravhør.

I det tredje politidistriktet organisert ut fra en team-modell (PD3), artet ansvaret for SO-saker seg derimot litt annerledes. Initialfasen, det vil si når en anmeldelse kom inn og de første opplysningene ble innhentet, ble gjennomført av det stedlige politikammer eller lensmannskontor. Men så fort initialfasen var over, ble saken videresendt til det sentraliserte SO-teamet. Deretter gjorde teamet de nødvendige vurderinger av videre taktiske og tekniske undersøkelser, samt om man skulle ta i bruk dommeravhør. Informanten fortalte at for noen år tilbake hadde SO-saker som kom inn på stasjonene i de ulike byene, blitt håndtert på den politistasjonen der anmeldelsen var kommet inn. Det var ofte vilkårlig hvem som fikk sakene

¹⁰ Politihøgskolen tilbyr et studium i dommeravhør med spesialvekt på kommunikasjon mellom avhører og barn. Studiet bygger videre på grunnstudiet for etterforskere kalt Etterforskning modul 1. I følge rapporten *Seksuelle overgrep - etterforskning og informasjonsutveksling* (2009: 39), er det mange søkere på disse studiene, men et begrenset antall studieplasser.

og eneansvarsmodellen var rådende. Men politidistriktet hadde nå forandret praksis, da de innså at det var klare fordeler med organisering etter en team-modell (jf. Etterforskning av seksuelle overgrep mot barn 2000-2001; Fra ord til handling : bekjempelse av voldtekt krever handling 2008; Seksuelle overgrep - etterforskning og informasjonsutveksling 2009). Forskjellen mellom dette og de to øvrige politidistriktenes organisering i team er at SO-teamet her er pålagt ansvaret for alle SO-saker. De får med andre ord et sentralisert ansvar innad i det desentraliserte politidistriktet.

Desentralisering er på mange måter hjørnesteinen i organiseringen av norsk politi. Det tillater større lokalt handlingsrom og tilpasning og gir et politi som er nærmere sitt publikum. Men samtidig fører desentralisering, og følgelig lokale tilpasninger, til "variasjon i praksis" (Et ansvarlig politi 2009: 208). Dette vil si at desentralisering skaper rom for ulik håndtering av kriminalsaker både eksternt mellom politidistriktene og internt mellom de forskjellige politistasjonene og lensmannskontorene. I den sammenheng har det vært stilt spørsmål om den desentraliserte modellen fullt ut kan ivareta likebehandling og rettsikkerhet for publikum (Et ansvarlig politi 2009: 208). Politimesteren har jo selvfølgelig fått delegert ansvaret for å gi føringer for hvordan kriminalsaker skal håndteres i sitt distrikt, men etterforsknings- og påtaleansvar ligger fortsatt hos det enkelte lensmannskontor og politistasjon. Hvis kompetanse eller ressurser da ikke strekker til lokalt, kan det bli problematisk for håndteringen av sakene. I SO-saker kan det for eksempel tenkes at saker som håndteres av en tilfeldig utvalgt etterforsker lokalt, som kanskje ikke har erfaring eller kompetanse innenfor SO-feltet, får dårligere kvalitet sammenlignet med saker som håndteres av mer kvalifisert personell. Dette er en realitet som bekreftes både av mine informanter og de rapporter som er nevnt ovenfor, f.eks. *Seksuelle overgrep - etterforskning og informasjonsutveksling* (2009). Ved å la en egen gruppe få sentralisert ansvar for alle sakene, bidrar man til å eliminere eventuelle forskjeller i saksbehandlingen innad i distriktet. Håndteringen blir likeartet og kritikkverdig håndtering som følge av ulik kompetanse og kunnskap blir kraftig redusert. Inntrykket hos informanten er at dette er en meget robust organisering av SO-feltet:

Jeg føler at vi har lyktes veldig godt i løpet av de tre årene og det blir vel lagt merke til og ikke minst så tror jeg at sakene har fått et kvalitetsmessig løft, uten at man skal være negativ til hvordan det har vært før. Men jeg tror det er blitt veldig mye bedre i dag. Det blir håndtert på en helt annen måte – du har alltid noen å spille på, har kolleger og du føler et samhold rundt det arbeidet vi gjør.

(...) vi vet jo at det er det verste en kan jobbe med. Det er barn og det er skjebner (...) du kommer så tett innpå folk med de forklaringene om det de har opplevd og alt dette her, sånn

at det er veldig viktig å ha gode kolleger å spille på underveis og det har vi hatt fokus på og vært flinke til. Det er stor takhøyde for å ta opp det meste.

I det siste politidistriktet der jeg gjennomførte intervjuer (PD4) var SO-arbeidet ikke organisert etter team-modell. Informantene beskrev distriktet som å være i en omstillingsfase, samtidig som det var vanskelig for dem å forutsi hvordan organiseringen av SO-feltet ville bli framover. Per dags dato baserte håndteringen av SO-saker seg på eneansvarsmodellen og at lensmannskontoret eller politistasjonen som mottok anmeldelsen, "eide" saken. Den ene informanten, som hadde en koordinatorstilling, opplevde i den sammenheng å motta et stort antall forespørslers fra etterforskere rundt omkring i distriktet som trengte veiledning i hvordan en burde gå fram i sakene. Samtidig understreket informantene fra dette distriktet at det økte fokuset på SO-saker, både lokalt og fra sentralt hold, hadde satt behovet for reorganisering av SO-feltet på dagsorden. Antall dommeravhør hadde for eksempel økt betraktelig i distriktet, noe som informantene mente indikerte at barn i større grad ble tatt på alvor og at det var en positiv utvikling på dette feltet i form av kvalitetssikring av SO-saker. Informantene påpekte i lys av dette hvor viktig det var med økt fokus på kvalitet innen SO-feltet samtidig med at det ble tilrettelagt for at personer med kompetanse og interesse for fagfeltet kunne jobbe tettere sammen. Teamjobbing ble vurdert som en ideell måte å ivareta kvaliteten på SO-saker og en ønskelig organisering i fremtiden. At personer nå jobbet etter eneansvarsmodellen, og at det varierte hvem som fikk sakene, var oppfattet som problematisk. En av informantene fra dette distriktet forklarte opplevelsen av dagens situasjon slik:

Hvis det er en sak som en dedikert person har drevet så er det full fart. Men er det noen som ikke har interesse, så blir ikke den saken like bra og det går ikke like fort. Det er personavhengig og det er dessverre sånn. Hadde man vært et team hvor alle vil være der og alle har et ansvar på å være god på det, så er det mye lettere enn for en person som har mange andre saker og som synes det er kjedelig.

3.1.2 Kvalitet

Gjennom mine intervjuer har det blitt klart at det eksisterer store variasjoner mellom de ulike politidistriktenes håndtering av SO-saker. Dette baserer seg både på variasjonene jeg observerte mellom de distriktene der jeg gjorde intervjuer og det mine informanter fortalte meg om hvordan situasjonen nå er ute i resten av politidistrikts-Norge. Disse sprikene i organiseringen må sees i lys av at rammeverket er under forandring, og at distriktene har ulike måter å tilnærme seg organiseringen på. Selv innad i de tre team-distriktene der jeg intervjuet, var det noen klare forskjeller på hvordan de hadde valgt å utforme sitt arbeid. At det eksisterer slike forskjeller, begrunnet de fleste av informantene med *mangel på sentral styring av*

hvordan man skulle organisere seg, samt at kompetansen internt til tider ikke er optimal. Det siste ble mye begrunnet med mangel på faglig påfyll.

De koordinatorene jeg intervjuet, hadde alle videreutdanninger innenfor SO-fagfeltet. Som oftest innebar dette spesialisering i dommeravhør og etterforskningstaktikk. Informantene påpekte imidlertid at det ikke var noen krav om spesialisering for å jobbe på SO-feltet bortsett fra den utdanningen man tar på Politihøgskolen (PHS). Selv om det var ønskelig med en slik spesialkompetanse, var inntrykket at det er opp til det enkelte distrikt om de krever dette for å kunne håndtere SO-saker:

For å ta avhør av barn, så må du jo ta det spesialkurset som er studium på et halvt år, men jeg vet jo at det er politidistrikt som ikke bryr seg om det og de har ingen som har tatt det studiet. Så da lar de andre snakke med barn likevel. Men vi har det sånn her at man må ha tatt det kurset og så kan man i tillegg ta videreutdanning på noe som heter vold og SO kurs (...) og det er et halvt års studium. Men det er jo sånn man må søke seg til og ha lyst og tid til, og det er jo ikke alle som kan det.

Mulighetene for å kunne spesialisere seg innenfor feltet eller få faglig påfyll i form av kurs eller seminarer, ble trukket fram som særdeles viktig av alle mine informanter. Ofte kunne slike arenaer for kompetanseutvikling bli tilbudt av Kripos eller Politihøgskolen, men også av andre etater innenfor fagfeltet seksuelle overgrep. Selv om mulighetene for faglig utvikling var til stede, ble det trukket fram at de opplevde tilbudet som noe begrenset. Ofte var det få plasser som ble tilbudt på slike treff, eller så kostet kurset mye penger. Dette resulterte i at veldig få personer fra distriktet fikk mulighet til å dra. Som den ene informanten påpekte, når jeg spurte om de ofte dro på kurs:

Ja, men det begrenser seg jo av økonomiske hensyn. Vi kan jo sjelden sende mer en maks to, så hvis det da er en jurist og en etterforsker, så kan det jo gå mange år mellom hver gang en etterforsker får dratt på kurs.

Jeg spør så videre informantene om de opplever seg noe begrenset fagmessig på grunn av dette:

Ja visst er vi det. Og ikke minst med utdanning på Politihøgskolen, det er jo så få plasser der at man får jo bare plass til en eller to. Og for eksempel med etterforskningslederutdanning¹¹, det er det jo ingen her på gruppa som har. Der var det jo nettopp startet ny runde med utdanning og vi hadde flere søkere fra distriktet, og det var bare en som fikk det. (...) Så jeg

¹¹ "Funksjonsrettet ledelse for etterforskningsledere" er et studium tilbudt ved Politihøgskolen og målgruppa er "etterforskere og jurister med påtalemyndighet som har funksjon som etterforskningsleder, eller er tiltenkt å ha slik funksjon i henhold til lokale kompetanseutviklingsplaner". Les mer på pbs.no: <http://www.pbs.no/Studietilbud/Etter--og-videreutdanning/utdanninger/ledelsesutdanninger/funksjonsrettet-ledelse-for-etterforskningsledere/>

tenker jo at det begrenser det veldig i forhold til hvor mye vi faktisk får utdannet folk (...) Jeg har søkt på masse videreutdannelse som jeg aldri har fått, eller kommer til å få. Og jeg har jobbet her i 13 år nå.

Kompetansen som hver enkelt polititjenestemann og -kvinne har er av stor betydning for kvaliteten på de tjenester de utfører (Politireform 2000: et tryggere samfunn 2000-2001: 75-76). Ansvar for å sikre kompetanseutvikling ligger både sentralt, lokalt og hos den enkelte medarbeider. PHS skal være pådriveren på feltet når det gjelder ny kunnskapsutvikling, men det er samtidig den lokale ledelsens ansvar å sikre at medarbeiderne får mulighet til å utvikle seg faglig. Stramme budsjetter og mangel på ressurser lokalt ble av mange av mine informanter trukket fram som årsaken til at tilbud om faglig påfyll ofte ble noe begrenset, selv om ledelsen hadde et uttalt ønske om å prioritere SO-feltet. Men med en myriade av oppgaver som er tillagt politiet og en rekke andre felt der det er behov for kompetanseutvikling, ble dyre kurs og seminarer for de som arbeider på SO-feltet ofte nedprioritert. Mangel på slik tilrettelegging kan stå noe i kontrast til de målsettinger som er uttalt fra sentralt hold, om at kompetanse innenfor SO-arbeid skal styrkes lokalt. I stortingsmelding nr. 52 (2000-2001) *Etterforskning av seksuelle overgrep mot barn*, uttalte Riksadvokaten:

Ansvar for etterforskning og oppfølging av straffesaker er lagt til det enkelte politidistrikt. Dette gjelder også sedelighetssaker. Allerede i dag har mange politidistrikt både ressurser og kompetanse til selv å håndtere de fleste av disse sakene, uten bistand utenfra. Målet er nå å bygge opp tilsvarende kompetanse i samtlige politidistrikt, ikke minst når de i løpet av kort tid vil bli betydelig færre og større, og derved skape grunnlag for kvalitativ god etterforskning i alle saker (Etterforskning av seksuelle overgrep mot barn 2000-2001: 18)

Til tross for en slik målsetting etterlyste informantene jeg intervjuet mer faglig påfyll og tilrettelegging for spesialisering. Flere trakk fram et årlig kurs holdt i regi av Kripos som en "gulrot" i denne sammenheng. Slike kurs ble opplevd som en god arena for kompetanseutvikling og oppdatering på det nyeste innenfor fagfeltet. Et annet viktig element påpekt av noen informanter, var at slike treff også skapte muligheter for å knytte kontakter til andre distrikter og utveksle erfaringer i konkrete saker. Hvis målsettingene fra sentralt hold er kompetanseheving og bedre kommunikasjon mellom distriktene i SO-saker, kan det virke hensiktsmessig å tilføre SO-feltet mer ressurser i form av faglig påfyll og kunnskap.

Krav om organisering

En annen utslagsgivende faktor med hensyn til kvalitetssikring i SO-saker er at mange av informantene ikke opplever at det foreligger noen krav om at politidistriktene må organisere seg etter en team-modell. Som nevnt i starten av dette kapittelet, ble det fremmet forslag om

organisatoriske endringer etter at flere rapporter trakk fram mangler i håndteringen av slike saker. Men det er samtidig ikke alle som har fulgt opp disse foreslåtte endringene. I andre tilfeller er de forsøkt fulgt opp, men resultatene lever ikke helt opp til den standarden som var målsettingen. Inntrykket fra mine politidistrikts-informanter er at *det er store forskjeller på kvalitet på SO-feltet mellom politidistriktene og at noen fortsatt henger etter*. Dette ble også påpekt hos informantene på Kripos. Flere hadde merket seg dette på seminarer hvor man treffer politifolk fra forskjellige kanter av landet. De beskriver politidistrikter som er i en prosess hvor de forsøker å opprette gode grupper eller team i samsvar med de foreslåtte endringer fra sentrale hold, men uten helt å lykkes. Etatens mangfoldige organiseringer gjør det vanskelig å samkjøre arbeidet, og følgelig begrenses mulighetene til å heve kvaliteten. I denne sammenheng etterlyses det sterkere føringer på hvordan man kan samkjøre politiets arbeid:

Ja, jeg tenker jo at det egentlig burde vært litt mer føringer på det da, fordi at vi jobber jo innenfor samme etat og så har vi de samme type saker, vi har det samme arbeidsområdet og allikevel så tilnærmer vi oss dem på ulik måte. Det kan virke litt underlig noen ganger. Men da må det nok noen mer sentrale føringer fram for at det skal bli mer likt.

Igjen kan det virke som om det er en kontrast mellom de målsettinger som er satt fra sentralt hold om å styre unna eneansvarsmodellen, samkjøre kunnskap, bedre samarbeid på tvers av distrikter, mer effektivt etterforskningsarbeid o.l., og den faktiske situasjonen. Selv om disse utredningene ikke pålegger politidistriktene å organisere seg etter en bestemt modell, ligger det til grunn en oppfordring om at de foreslåtte organisatoriske endringene følges opp (jf. rapporten Seksuelle overgrep - etterforskning og informasjonsutveksling 2009). En informant fortalte at vedlikehold av andre områder innenfor politietaten, for eksempel den operative styrken, var på dagsorden kontinuerlig i form av trening, fokus på å gjøre en god jobb og at man hele tiden måtte være koordinert optimalt. At det ikke alltid var et like stort fokus på SO-feltets organisering, var derfor noe merkelig, og da spesielt med tanke på at det "på papiret" eksisterer et slikt fokus:

(...) innenfor politiet så har du så mange fagområder ikke sant. Du har de som er ute i den operative styrken som er patruljene ute på oppdrag. Der har man veldig fokus på trening og at en skal gjøre en bra jobb der. Men etterforskning er jo et eget fag innenfor etaten som det også er viktig å vedlikeholde og hele tiden utvikle (...) jeg håper og jeg tror at vi er på vei mot at etterforskningen blir satt litt mer på dagsordenen. Det er viktig å ha motiverte folk, det er viktig å holde på de som er der og gjøre arbeidsmiljøet og sammensetning av folk best mulig for at en skal lykkes. En har vel sett i perioder at det der kan være gjennomtrekk – mye gjennomtrekk på etterforskning – at det kan være tunge saker som en jobber med, at det er lett for at folk skifter beite, begynner et annet sted, i stedet for at en klarer å bevare dem.

Begge disse faktorene, faglig påfyll og mer styring sentralt, vil kunne utviske forskjellene mellom distriktene i håndteringen av SO-saker. For selv om de enkelte politidistriktene skal ha rom til å organisere seg slik de mener er hensiktsmessig ut fra særegne utfordringer og lokale forhold, er det også viktig at man har en enhetlig strategi og samkjører håndteringen av samme type saker noenlunde. De organisatoriske endringene de siste årene peker i riktig retning, men det er viktig at alle politidistriktene skal få mulighet til å få disse endringene på plass.

3.2 Kripos: "politifolk akkurat som oss"

Kriminalpolitisen er et særorgan som primært ble opprettet for å bistå politidistriktene i oppgaver som de ikke har kapasitet eller kunnskap til å gjøre selv. De har spisskompetanse innenfor flere felt, og deres kompetanse er ofte av betydelig verdi når det gjelder oppklaring av kriminalitet i alvorlige og komplekse saker. I *Politireform 2000: et tryggere samfunn* illustreres behovet for Kripos godt:

"En forutsetning for å henge med i utviklingen er at det finnes et nasjonalt kompetansesenter som kan videreføre og videreutvikle avanserte etterforskningsmetoder. Det er ikke realistisk å tro at man, selv med den reduksjonen i antallet politidistrikter som departementet foreslår, vil klare å etablere et miljø og et kompetansenivå lokalt som fullt ut kan erstatte Kriminalpolitisen" (Politireform 2000: et tryggere samfunn 2000-2001: 272)

Blant de oppgaver som ligger til Kripos er kriminalteknisk og taktisk etterforskningsbistand, kriminaletterretning, ansvar for politiregistrene og operativ kriminalitetsanalyse. Kripos har også ansvar for internasjonale samarbeidsoppgaver gjennom for eksempel Interpol (Etterforskning av seksuelle overgrep mot barn 2000-2001: 23; Politireform 2000: et tryggere samfunn 2000-2001: 270-271). Siden Kripos sin primære rolle er å gi bistand, er de underlagt den påtalemessige ledelsen i det politidistriktet de bistår. Det påtalemessige ansvaret tilfaller imidlertid Kripos når en sak har funnet sted utenfor de geografiske grensene til politidistriktene, med andre ord i utlandet eller på internett. Ifølge en av informantene kunne Kripos også kjøre egne straffesaker når disse strakte seg over flere politidistrikter.

Kripos er med andre ord spesialister innenfor sine avgrensede felt. De jobber med de samme oppgavene hver dag og er erfaringsmessig bedre rustet til å håndtere utfordringer som krever spesialkompetanse. Dette står i motsetning til ideologen om polititjenestemannen eller -kvinnen som en generalist som skal besitte "grunnleggende kunnskaper og ferdigheter i politiets forebyggende, kriminalitetsbekjempende og trygghetsskapende arbeid" (Politiet mot

2020 2008: 45). Dette kravet om generalisten som kjernen i norsk politi kan føres tilbake til prinsippet om et desentralisert og lokalt forankret politi. Et desentralisert politi skal være forberedt på et mangfold av arbeidsoppgaver og en bred kompetanse til å takle til fleste situasjoner.

3.2.1 Reaktiv og proaktiv bistand

Bistanden fra Kripos kan deles inn i to arbeidsområder, reaktiv og proaktiv bistand. Kort forklart så har den proaktive politistrategien til hensikt å redusere faren for lovbrudd, mens den reaktive er en reaksjon på et begått lovbrudd (Wegner 2007: 47). Den sistnevnte er nok den type bistand som Kripos er mest kjent for å gi, nemlig teknisk og taktisk etterforskning. Den ene informanten min i Kripos hadde en sentral rolle innenfor taktisk etterforskningsbistand, og da spesielt siktet inn mot seksualisert vold mot barn. Dette inkluderer både seksuelle overgrep og vold mot barn. Bistanden i slike saker artet seg ofte som dommeravhør og etterforskningsledelse. I noen tilfeller sender man ut hele team med en etterforskningsleder og en til to etterforskere. Andre ganger blir én etterforsker sendt ut for å ta dommeravhør eller gi såkalt konsultativ bistand. Denne bistanden innebærer at etterforskeren reiser ut til politidistriktet og gir råd og veiledning om hvordan de skal håndtere saken videre. Et slikt møte kan skje én gang eller man kan følge det opp med flere møter ved en senere anledning. Slikt er avhengig av om politidistriktet ønsket videre bistand eller om Kripos har kapasitet til å bistå.

Den andre typen bistand som Kripos er involvert i på SO-feltet, er det *proaktive politiarbeidet*. Fokus her er å minimalisere fremtidig kriminalitet gjennom å svekke grunnlaget for slike handlinger. Wegner (2007: 51) påpeker hvordan "årsaker til fremtidig kriminalitet" kan ha to betydninger. Det kan være konkrete forhold som i en gitt situasjon tilrettelegger for fremtidig kriminalitet, eller faktorer i samfunnet eller ved et menneskes personlighet som disponerer for kriminalitet. Wegner poengterer videre at begge disse faktorene spiller inn når politiet utarbeider tiltak for å forebygge kriminalitet, selv om den største vektleggingen er på tiltak rettet mot forhold som "inviterer" til kriminalitet. Dette kan for eksempel være ubevoktede parkeringsplasser eller dårlig opplyste gater. De samfunns- og/eller personlighetsmessige faktorene brukes heller som bakgrunnskunnskap for de tiltak som iverksettes.

En slik forståelse av årsaksforholdene som disponerer til kriminelle handlinger, kan knyttes til begrepet *kriminogent* (Garland 1997: 187 -189; Wegner 2007: 51). *Påvisningen av kriminogene faktorer baserer seg på statistikk, etterretning og analyse*, det vil si indikatorer på hvilke særskilte situasjoner som muliggjør eller bidrar til kriminalitet og hvilke risikofaktorer som kan disponere en person til å vippe den ene eller andre veien i grenselandet mellom lovlydighet og kriminalitet (Garland 1997: 187). Slike tilnærminger er det Kripos bruker i sin proaktive bistand for å forhindre seksuelle overgrep mot barn. De jobber nesten utelukkende med forebygging og kartlegging av kriminogene faktorer knyttet opp mot situasjoner eller personer. Slike forebyggende tiltak kan utøves på flere områder. Internett har vært et viktig fokusområde for Kripos de siste årene (se Michelsen 2012). Samtidig iverksettes det forebyggende tiltak overfor personer som opererer i nærmiljøet og som politiet har kunnskap om fra tidligere hendelser. En av mine informanter, som var en sentral person innen etterretning og analyse på Kripos, ga meg et godt eksempel på denne type arbeid. Hvert år før Norway Cup lager en av gruppene på Kripos et hefte med oversikt over potensielle overgripere som de så for seg kunne dukke opp på arrangementet. Bakgrunnen for denne lista er strafferegistrene, altså hva de aktuelle personene var dømt for, samt kunnskap om modus fra etterforskningen av sakene. Denne lista blir så distribuert til den aktuelle politistasjonen, slik at tjenestemennene kan ha den med seg på arrangementet og iverksette nødvendige tiltak. Samtidig påpekte informanten min at de på ingen måte kunne slå i bordet og hevde at det ligger noen forskningsbasert empiri bak vurderingen om hvem som kan dukke opp, men basert på den kunnskapen de hadde om modus til disse personene og tidligere kunnskap om deres tilstedeværelse på slike arrangementer, mente de at de hadde skjellig grunn til å vurdere disse personene som relevante. Dessuten hadde det å sette fokus på dette problemet i sammenheng med et slikt arrangement en positiv effekt:

(...) vi vet at de er kjent for å møte opp på slike arrangement og holder til i svømmehaller, noen av dem har vært fotballtrenere og har blitt kasta ut fordi de tukler i dusjen og sånt. Det er kriteriene som ligger bak utvalget. Det er jo ikke den typiske incestovergriperen som havner der, men de som kanskje går for gutter i en viss alder og slikt. Det er et tiltak som vi har tatt initiativ til fordi vi så det som fornuftig å gjøre.

Det ene er jo kartleggingen og det å identifisere de, det er jo en jobb. Men det andre er jo å få fokus på akkurat den type menneske. Sånn som i fjor så var det jo ingen på lista som dukket opp, men de tok jo en som drev og snek rundt i buskene og tok bilder og slikt. Og det er fordi man får fokus på det og får folk til å lure på hvorfor han står der de dusjer og skifter eller tisser i skogen. Og det førte jo til at de tok han.

I dette eksempelet ser man hvordan både en gitt kriminogen situasjon, (Norway Cup), og risikofaktorer hos individet (straffedømte barneovergripere med en disposisjon for å søke

kontakt med barn på idrettsarrangement), kan bidra til at en kriminell handling skjer. Informanten min påpekte at flere av de tiltakene de hadde satt i gang på Kripus var basert på kunnskap om hvordan gjerningspersoner fungerer og hvordan de kan gå fra tanke til handling når det gjelder overgrep. At et arrangement som Norway Cup kan bli brukt som en plattform for mulige overgrep, er dermed en risikofaktor de er klar over. Men ved å anvende den kunnskapen man har om potensielle gjerningspersoner som kan befinne seg på et slikt sted, kan altså politiet iverksette proaktive og forebyggende tiltak og bidra til å redusere risikoen for at nye overgrep skjer. Situasjonen er med andre ord blitt mindre kriminogen.

3.2.2 Bistand

I de politidistriktene der jeg intervjuet, varierte det noe i hvor stor grad de ba om bistand fra Kripus, men alle fire distrikter viste velvillighet til å benytte seg av Kripus og opplevde enheten som en viktig støttespiller under etterforskning. I de tilfeller hvor man ba om bistand, var det oftest i tilfeller der man trengte hjelp i form av dommeravhør av veldig unge barn eller i saker hvor overgrep hadde skjedd i flere distrikter. Tre av politidistriktene påpekte at dette var de områdene de behøvde Kripus mest. Det ble også påpekt at Kripus fungerte som en slags "læremester", hvor de som mottok bistanden kunne observere og lære av de metoder og taktikker som Kripus benyttet. I det ene politidistriktet gjorde de et poeng ut av at Kripus ofte håndterte sakene på en litt annerledes måte enn de selv gjorde. De tiltakene Kripus iverksatte, bar ofte preg av at ressurser spilte mindre rolle enn de selv var vant til. Motsetningen som ble påpekt her var mellom arbeidet til spesialisten som jobbet med dette hver eneste dag og generalisten som måtte løse slike saker i en travel hverdag:

(...) ja herregud, det er jo det som er jobben deres å dra rundt å hjelpe. Så det er jo veldig stor forskjell hvordan de tar seg tid til å jobbe med det sammenlignet med vi som må jobbe med det i en hektisk hverdag (...) Ja det er jo ikke sånn at de har ubegrenset med ressurser, men når de setter opp hvordan de skal jobbe med etterforskningen så tenker ikke de ressurser. De setter opp alt som skal gjøres og så tenker vi sånn her "ok det ville vi kanskje ikke tatt oss tid til, men kanskje vi skal gjøre det".

En slik oppfatning er i tråd med de føringer som er sendt ut fra Politidirektoratet, hvor det blir presisert at Kripus etter beste evne skal videreformidle sin kunnskap og kompetanse til politidistriktene (Etterforskning av seksuelle overgrep mot barn 2000-2001: 23). Kripus skal være en støttespiller for politidistriktene og bidra til å øke kompetansen lokalt. Men samtidig er inntrykket at Kripus sin rolle i politidistriktene skal være begrenset. For selv om det påpekes at Kripus er viktig, presiseres det samtidig at politidistriktene skal ha, eller skal få,

kompetanse til å håndtere slike saker selv. Generalisten skal med andre ord bli litt spesialisert. Slike målsettinger kan man blant annet se i et brev fra Riksadvokaten, der han svarer på Kripos sin forespørsel om å styrke SO-avsnittet på Kripos samt å utvikle en sentral enhet med distrikts-overgripende ansvar for behandling av seksuelle overgrepssaker:

"Ansvaret for etterforskning og oppfølging av straffesaker er lagt til det enkelte politidistrikt. Dette gjelder også sedelighetssaker (...) Etter riksadvokatens oppfatning kan det være grunn til å frykte at en styrking av Kripos, i den størrelsesorden det antydes i brevet av 7. november 2000, vil kunne gå på bekostning av satsning og utvikling lokalt. Det vil i så fall være uheldig" (Etterforskning av seksuelle overgrep mot barn 2000-2001: 19)

Behovet for Kripos i alvorlige og komplekse saker vil fortsatt være tilstede, men det er interessant å notere seg at en styrking av Kripos oppfattes som "uheldig" for utviklingen lokalt i politidistriktene. Det er da heller *ønskelig å øke kompetansen lokalt med Kripos som videreformidler av slik kompetanse og å samkjøre etterforskningen i distriktene bedre*. Konturene av en slik målsetting kan observeres hos det team-organiserte politidistriktet med distriktsovergripende ansvar. I det politidistriktet fortalte de meg at de hadde fått bistand fra Kripos i mange saker, men at de nå var kommet til et punkt hvor de følte at behovet for bistand var mindre enn tidligere. Det var stor takhøyde for å ta kontakt med Kripos og det kunne fortsatt skje at de tok en telefon dit og ba om råd, men dette skjedde i minkende grad. Informanten påpekte at dette muligens hadde noe å gjøre med at sakene de siste årene ikke hadde bydd på de aller største utfordringene, men at det også hadde å gjøre med at kompetansen i teamet var blitt tilstrekkelig til at man følte at man kunne håndtere de fleste saker selv:

Vi har hatt Kripos inne til bistand i flere av sakene våre, men nå ser vi jo at i løpet av de 3 årene som vi har eksistert så har vi opparbeidet oss en god kompetanse selv også – vi blir et team som er veldig sammenspleisa, som jobber tett hele tiden og som ikke minst er motiverte for å jobbe med det fagfeltet. Vi har valgt det selv. Før så tenker jeg at det var veldig tilfeldig hvem som egentlig fikk etterforskningen av det og kanskje ikke hadde verken lyst eller noen kunnskap om det. Men vi som jobber på den gruppa jeg er i dag, vi er der av eget ønske og har lyst til å jobbe med sakene, så det tenker jeg er et godt utgangspunkt for at vi hele tiden vil være ute etter å få mer kompetanse, ha kvalitet i sakene våre og hele tiden være på søken etter å gjøre en best mulig jobb.

De organisatoriske rammene rundt arbeidet de utfører, kan til en viss grad sammenlignes med organiseringen til Kripos. De har spisskompetanse, de har selv valgt å jobbe med dette feltet og de arbeider med det mye oftere enn tidligere på grunn av sitt overgripende ansvar. De grunnleggende kunnskaper og ferdigheter som preger den norske politi-generalisten er fremdeles der, men denne gruppa har gått mer "i dybden på et lite avgrenset felt" (Birkeland 2007: 34) og reflekterer dermed de kvaliteter som ofte karakteriserer en spesialist. Det kan

derfor virke som at distriktene har hatt en fordel av å organisere team, da tjenestemenn og -kvinner har fått anledning til et stykke på vei å bli spesialister innen SO-feltet.

3.3 "Men hva gjør vi med dem etterpå?"

Mye av fokuset ovenfor har vært rettet mot det arbeidet politiet gjør i sin hverdag på SO-feltet. Som påpekt, eksisterer det en del utfordringer for politiets virksomhet på dette feltet og det er tydelig at dette er et område som er i kontinuerlig forandring. Samtidig har jeg gått inn på hvordan ansvarsfordelingen mellom Kripos og politidistriktene arter seg og i hvilken retning man fra øverste ledelseshold ønsker at utviklingen skal gå. Målsettingene tilsier at politidistriktene i større grad skal håndtere SO-saker selv og at deres kompetanse og kunnskap på feltet skal økes.

Samtidig er det et element som ikke er inkludert i det arbeidet jeg har beskrevet ovenfor; nemlig politiets mulige rolle i å følge opp straffedømte barneovergripere etter løslatelse med sikte på å forebygge nye overgrep. Det er i all hovedsak den reaktive delen av politiarbeidet på SO-feltet som drøftes både i offisielle dokumenter og intuitivt blant mine informanter når jeg lurer på hvordan arbeidet deres arter seg. *Den proaktive delen, den som handler om å iverksette eventuelle forebyggende tiltak, er i liten grad adressert.* Forklaringen på dette ligger i all hovedsak i det at det ikke eksisterer noe regime hos politiet for oppfølging av straffedømte barneovergripere når de slipper ut i samfunnet igjen. Når jeg spurte mine informanter i politidistriktene om de hadde noen kunnskap om når tidligere straffedømte barneovergripere slapp ut, hvor de skulle bosette seg eller hva slags aktiviteter eller jobber de fikk, svarte samtlige nei. Hvis de hadde slik kunnskap, hadde de stort sett kommet over den tilfeldige. Hos Kripos var det iverksatt en del proaktive tiltak som gjorde at de hadde en viss grad av kontroll over hvor personer befant seg (jf. Norwegian Cup-lista som Kripos distribuerte til aktuelle politistasjoner), men det ble samtidig presisert at det ikke eksisterer noe håndfast system for en slik oppfølging. Politiets rolle var å etterforske og få skyldige personer dømt, og når de skal inn å sone, er politiets ansvar over. Personene "faller ut" fra politiets radar og ansvaret overføres etter mine informanters syn til Kriminalomsorgen, eventuelt ikke til noen i det hele tatt. Unntaket er i de saker hvor fornærmede ønsker varsling om at gjerningspersonen skal ut på permisjon eller skal bli prøveløslatt. Da kan politidistriktet motta en varsling om at personen skal være i nærmiljøet og at fornærmede må informeres. I straffegjennomføringsloven § 36 (heretter strgjfl) står det:

"Dersom det er av betydning for fornærmede i straffesaken eller dennes etterlatte å få kjennskap til tidspunktet for permisjon eller straffavbruddet, skal Kriminalomsorgen varsle fornærmede eller etterlatte på forhånd"(Straffegjennomføringsloven § 36 av 18. mai 2001 nr. 21)

Men det understrekes av informantene at dette kun gjelder konkrete enkeltsaker hvor fornærmede ønsker varsling og at Kriminalomsorgen kontakter politiet. Det handler på ingen måte om at de får kunnskap slik at de kan forebygge at personen finner seg et annet offer. Som den ene informanten min hos Kripis sa:

(...) det er ikke å ta noen, etterforske og så dømme de, det er ikke der den største utfordringen er. Den største utfordringen er "men hva gjør vi med dem etterpå"? Når de dømmes til behandling og vi ser at de på vei fra fengsel til behandling groomer småjenter ved hjelp av mobiltelefon, altså chatter med mobiltelefon mens de sitter på bussen... vi har ingen mekanisme som er vanntett. Når vi er ferdig, har fått dem inn, registrert dem, tatt DNA og alt annet som skal gjøres, så har ikke vi noe mer med dem å gjøre. De faller ut.

Denne tankegangen rundt ansvarsfordeling mellom politi og Kriminalomsorgen ble også diskutert med min informant fra Kriminalomsorgen. Vedkommende bekreftet rutinene rundt varsling ved permisjoner, samt hvilke rutiner som foreligger ved prøveløslatelse. Inntrykket er at det er visse forskjeller med hensyn til om politiet er involvert ved prøveløslatelse og ved permisjon:

Vårt samarbeid med politiet er jo sånn at en del innsatte når de har permisjon og skal på hjemstedet, så skal jo politiet varsles. Men det er for så vidt omtrent det vi har med politiet å gjøre. Det er varsling under permisjon, og når de er på fremstillinger. Men det gjelder jo selvfølgelig ikke alle (...). Så under permisjoner så har du jo et samarbeid med politiet hvor vi kan sette vilkår om at han skal møte på politistasjonen en gang hver dag for å få et stempel eller noe. Eller skal du på permisjon til hjembygda, så skal du møte opp på politikammeret hver dag for å vise deg og få en bekreftelse på at du har vært der. Vi har jo alt fra kortidspermisjoner som varer i fire timer fram til permisjoner som varer i flere døgn. Men hyppigheten på sånne oppmøter varierer jo selvfølgelig.

På prøveløslatelse må de ikke møte opp på samme måte. Da er det Kriminalomsorgen i frihet som har ansvar for dem... så det er Kriminalomsorgen i frihet som følger opp den løslatte, ikke politiet. Men hvis han begår et lovbrudd under prøveløslatelsen som politiet oppdager så er det jo klart da er han jo... da blir han jo arrestert. Men altså i prøvetida så er det primært Kriminalomsorg i frihet som følger opp eller at han bor i en omsorgsbolig. Det er mange sedelighetsdømte som bor i statlige boliger med døgnregimer rundt seg. Og da er det de som har ansvar for det. Eller en sedelighetsdømt som er på rehabiliteringsinstitusjon. Men den her politi og kriminalomsorgs-linken er jo ikke før han eventuelt begår et nytt lovbrudd. Det er den ikke. Og politiet driver jo ikke med behandling, det er det jo for så vidt vi som gjør.

Jeg spør informanten hva som eventuelt bestemmer om det skal varsles ved permisjoner og prøveløslatelse, og om det eventuelt er noen forskjeller ved tidsbestemt soning og ved forvaring. Vedkommende svarer da at dette bestemmes av farlighetsgraden, alvorligheten av de lovbrudd personen har begått og hvor ofrene som ble utsatt for den kriminelle handlingen bor. Bor de ikke i det samme området som den straffedømte skal løslates i, er det ikke

bestandig man gjør det. Det skal også foreligge en vurdering av om det "er av betydning for fornærmede" å få kjennskap til at den straffedømte blir prøveløslatt eller får permisjon (jf. strgjfl § 36: § 42). Varsling vil dermed ikke bestandig vurderes som nødvendig.

Kriminalomsorgen har dermed det overordnede ansvar for at prøveløslatelse og permisjoner er sikkerhetsmessig forsvarlig. Rutinene rundt varsling for forvaringsdømte vil kunne tolkes som å være underlagt et strengere regime enn ved tidsbestemt soning, og det er i større grad tillatt å gi personen vilkår under prøveløslatelse (jf. Straff som virker- mindre kriminalitet-tryggere samfunn 2007-2008: 45-46; Straffeloven § 39 bokstav f; § 39 bokstav g)¹². Men samtidig understrekes det både av mine politi-informanter og av informanten min fra Kriminalomsorgen, at politiet sin rolle overfor den straffedømte etter løslatelse i all hovedsak er knyttet til om eventuelle nye lovbrudd begås. Informanten fra Kriminalomsorgen forklarte det slik:

Det er jo for så vidt delt i to det her. Politiet har en oppgave oppi dette. Vår oppgave er for så vidt å tilføre den innsatte kompetanse nok til at politiet aldri skal måtte tenke på han igjen. Det er jo det som er målet her. Og hvis han gjør noe, så er han nok igjen politiets mann. Gjør han det i løpet av tiden på prøvetiden så er det jo inn på anstalt igjen.

Du kan si det litt sånn, at når den innsatte sitter på varetekt så er han politiets mann, når han har fått en dom så er han Kriminalomsorgens mann, og når han løslates så er han jo for så vidt politiets mann igjen. Så enkelt er det.

Med den siste kommentaren her henvises det til at han blir "politiets mann" hvis han gjør en ny lovovertrødelse eller bryter eventuelle vilkår under permisjon eller på prøve (jf. strgjfl § 44: § 45). Forutsetningen for handling er med andre ord tuftet på et reaktivt tankesett.

En slik logikk ble opplevd som en utfordring for samtlige av mine informanter, både hos Kripos og i politidistriktene. Mange beskrev det som en følelse av "å sitte og vente på at noe skal skje". De så personer på gata eller i nabolagene som de selv hadde etterforsket og fått dømt for barneovergrep noen år tilbake og som de oppfattet som risikable, men som de samtidig følte at de ikke hadde virkemidler for å følge opp. En slik opplevelse av å vente på at noen begår et lovbrudd eller bryter et vilkår i dommen, står noe i kontrast til de uttrykte formålene med proaktive politistategier. Grunntankene rundt kriminalitetsforebyggende politiarbeid er at politiet skal fungere som publikums beskytter overfor uønskede, fryktskapende eller kriminelle situasjoner/personer og at denne beskyttelsen skal iverksettes i forkant av en mulig handling (Lie 2011: 22-23). I Prop. 1 S (2011-2012: 11) slås det fast at "å

¹² Jeg vil snakke mer om bruk av forvaring ovenfor barneovergripere i kapittel 6

forebygge kriminelle handlinger sikrer færre ugjerninger, ofre, overgripere og pårørende, og vil alltid være mer verdifullt enn å straffe i etterkant". Det er med andre ord lite fruktbart for politiet å vente på at lovbrudd skal skje når det finnes muligheter for å hindre at de skjer i det hele tatt.

Siden det oppleves av mine informanter som at de til dels har hendene bundet inntil et nytt lovbrudd skjer, er det grunn til å spørre seg om proaktivt og forebyggende arbeid reelt sett er et ansvar for politiet på dette feltet? Meningene rundt denne påstanden var noe delte blant mine informanter i politidistriktene. Noen få var av den oppfatning at oppfølging ikke var et ansvarsområde for politiet og at slikt ansvar burde tilfalle Kriminalomsorgen. De fleste anerkjente derimot at oppfølging kunne være et viktig ledd i å forebygge nye overgrep og følgelig var et ansvarsområde for politiet. Dette var også en tankegang som informantene på Kripos delte. Noen begrunnet dette med at politiet hadde en helt annen myndighet til å gripe inn i situasjoner hvor risiko for overgrep var til stede enn andre etater.

Samtidig var ikke tolkningen av et slikt forebyggende ansvar veldig klar, og det ble uttrykt usikkerhet både om i hvor stor grad dette var et ansvar for politiet og, ikke minst, hvordan politiet eventuelt skulle forvalte et slikt ansvar. *Det kan derfor virke som at oppfølging etter løslatelse ikke er like selvfølgelig som andre proaktive strategier som politiet iverksetter.* Årsakene til dette kan være mange. Det ene er at personene det gjelder har gjort opp med samfunnet etter endt soning og dermed i prinsippet står på like fot med alle andre borgere. Flere av informantene mine påpekte dette. Dilemmaet artet seg slik at det var vanskelig for dem å forstå hvordan man kunne bedrive noe form for oppfølging når dette var personer som det ikke var noen lovhjemmel for å følge opp. De var tilbake i samfunnet med blanke ark. Fra politiets ståsted er det problematisk å bevege seg inn i et område hvor grensen er farlig smal mellom oppfølging for å forebygge og beskytte og forhindring av at gjerningspersonen gis mulighet for et nytt liv. Dette er en problematikk som vil utforskes videre i kapittel 5, hvor det vil bli påpekt at føringer fra Justis- og beredskapsdepartementet faktisk åpner opp for at politiet kan bryte taushetsplikten med den hensikt å forebygge nye seksuelle overgrep mot barn fra risikable personer i samfunnet. Dette står uten tvil i sterk kontrast til det edle prinsipp at man skal få mulighet til å starte på nytt. Det er videre forståelig at iverksettingen av forebyggende tiltak svikter når det ikke eksisterer noe håndfast system som for det første pålegger politiet et slikt ansvar og for det andre tilrettelegger med et organisatorisk rammeverk hvor utøvelsen av en slik oppfølging kan praktiseres. Forutsetningene for en slik

tilrettelegging vil diskuteres videre i neste kapittel, der det vil bli gjort klart at oppfølging blir umulig hvis informasjonsflyten i etaten ikke er tilstrekkelig og politidistriktene ikke forvalter den informasjonen de har på en hensiktsmessig måte.

3.3.1 Å gjøre det lille ekstra...

Det er tydelig at det eksisterer en splittelse mellom de reaktive og proaktive politistrategier på SO-feltet. Ansvarsfordelingen og forståelsen når det gjelder det reaktive arbeidet er tydelig og klar, og både politidistriktene og Kripos er bevisst på de arbeidsoppgaver de får tildelt innenfor dette feltet. Når det gjelder det proaktive arbeidet derimot, er det et noe ambivalent forhold til om dette faktisk er et ansvarsområde for politiet eller ikke og, ikke minst, hvordan man skal gå fram for å iverksette forebyggende tiltak hvis dette er nødvendig. Den proaktive delen av Kripos sin bistand berører noe av dette i form av etterretning og analyse på personer som er tidligere dømt og de vurderinger som gjøres på bakgrunn av dette. Men det er jo samtidig politidistriktene som har ansvaret for å iverksette forebyggende tiltak i sitt distrikt, på samme vis som de har ansvar for de reaktive tiltakene. Når omstendigheten rundt forebygging preges av usikkerhet, kan man som aktør i en slik situasjon enten ende opp som handlingslammet fram til noe konkret og "politi-håndterlig" skjer (i dette tilfellet et seksuallovbrudd) eller man kan velge å møte utfordringer på en måte som ikke nødvendigvis er i tråd med de uttalte oppgavene til politiet. Det har blant annet kommet meg for øre at enkelte politifolk tar kontakt med tidligere straffedømte gjerningspersoner som befinner seg i hva politiet oppfatter som et grenseland, hvor aktivitetene tilsier at noe straffbart kan skje, men der politiet ikke har noe konkret straffbart å ta de for. Det kan være aktivitet på internett, men også tilfeller hvor personer har forsøkt å sitte barnevakt, oppsøkt svømmehaller eller lignende for å etablere kontakt med barn, eller er ivrige på å bli kjent med alenemødre. I saker der politiet faktisk har fått kunnskap om slike personer, deres aktiviteter og bosted, er det eksempler på at noen politifolk har tatt disse personene inn til samtaler eller ringt de opp for å ta en prat. I disse samtalene ønsket de å informere vedkommende om at de visste hva personen tidligere var dømt for og at de var klar over hva slags aktiviteter personen holdt på med nå. Formålet var å få vedkommende til å trekke seg vekk fra en situasjon som kunne forsterke deres disposisjon for å begå et nytt overgrep. Inntrykket er at det å benytte slike uortodokse metoder ikke alltid har falt i god jord internt i politiorganisasjonen, selv om det forebyggende ved slike handlinger kan ha vært utslagsgivende i noen tilfeller.

Hvorfor tas det slike individuelle politiinitiativer? Finnes det en kultur innad i politiorganisasjonen hvor enkelte politifolk går på akkord med de etiske retningslinjene for etaten? Dette er tvilsomt. Det dreier seg nok i større grad om handlinger utført av de som kan oppfattes som "ildsjeler" innenfor SO-feltet, det vil si personer som er villige til å gjøre det lille ekstra når det offisielle handlingsrommet begrenser deres virksomhet (Fra ord til handling : bekjempelse av voldtekt krever handling 2008: 56). *Som et motstykke til det å sitte og vente på at noe skal skje, tar enkelte politifolk det forebyggende arbeidet i egne hender.* Dette vil ikke si at personer ikke gjør det lille ekstra innenfor det reaktive arbeidet på SO-feltet også, men innenfor det proaktive arbeidet oppfatter jeg at utfordringene er noe annerledes. De "uortodokse" handlingene baserer seg ikke bare på disse politifolkenes ansvarsfølelse for arbeidet, men også i stor grad på at disse personene må lage sine egne spilleregler i et felt der rommet for handling oppfattes som begrenset og/eller tvetydig. Det er som å spille et brettspill hvor den ene siden i instruksjonsheftet er revet bort. De vet hvordan de skal gjøre det meste, men denne ene delen av spillet er man litt usikker på. Løsning blir da at man lager reglene selv. Følgelig må man stille spørsmålet om det finnes instruksjoner og hvor de i så fall er blitt av?

I følge Politiloven § 2, skal politiet:

1. beskytte person, eiendom og fellesgoder og verne om all lovlig virksomhet, opprettholde den offentlige orden og sikkerhet og enten alene eller sammen med andre myndigheter verne mot alt som truer den alminnelige tryggheten i samfunnet
2. forebygge kriminalitet og andre krenkelser av den offentlige orden og sikkerhet

Politiet bestemmer ikke selv hva de vil gjøre. Men det eksisterer visse forventninger i samfunnet om at politiet skal handle på en måte som samsvarer med punktene ovenfor. Hadde politifolk sittet på sidelinja i en situasjon hvor de kunne handlet for å avverge et lovbrudd, ville nok de fleste reagert. Det kan da være nødvendig å stille seg spørsmålet om politiets mangel på et system for å kunne følge opp og eventuelt forebygge nye seksuelle overgrep mot barn, er en god nok unnskyldning hvis det utenkelige skulle skje. Som samfunnsborger blir man til tider konfrontert med at våre forventninger til politiet ikke nødvendigvis samsvarer med realitetene. Hvis dette er et område der man som samfunn har visse forventninger til politiet, er det viktig at man presiserer hva disse er. At politiet ene og alene skal måtte finne svaret på dette, eller at de må settes i en situasjon hvor man må ty til ukonvensjonelle tiltak for å kunne utøve den jobben man er satt til å gjøre, er både urimelig og lite fruktbart i det

lange løp. Politiet trenger et konkret rammeverk for hvordan de skal håndtere situasjoner hvor forebygging framstår som åpenbart nødvendig.

4 UTFORDRINGER OG FORUTSETNINGER

Det er mange utfordringer knyttet til en eventuell oppfølging av straffedømte barneovergripere etter løslatelse. Som det foregående kapittelet berørte, eksisterer det ikke noe enhetlig system for å følge disse personene opp, og det kan være problematisk å definere oppfølging i forebyggende øyemed som politiets ansvarsområde. I dette kapittelet skal jeg se på en annen utfordring som hører hjemme under paraplyen "mangel på system", nemlig hvordan ansvaret for oppfølging skal forvaltes rent praktisk. Samtlige av mine informanter uttrykte et ønske om å kunne ha en form for kontroll eller kunnskap om hvor straffedømte barneovergripere befinner seg etter løslatelse. Flere illustrerte situasjoner hvor tilgjengeligheten av slik informasjon kan ha positive effekter både med hensyn til forebygging og i etterforskningsammenheng. Men samtidig stilte mange seg spørrende til hvordan slik oppfølging kunne utøves rent praktisk, siden den nødvendige kunnskapen ofte ikke er tilgjengelig. Dette var en problemstilling som også ble tatt opp av flere av mine informanter på Kripos. *For at oppfølging skal kunne gjennomføres, er det to elementer som må være på plass. For det første må informasjon om at straffedømte skal slippes ut etter endt soning eller på permisjon gjøres tilgjengelig for politiet. For det andre må politiet ha nok ressurser og kapasitet til i praksis å kunne følge opp personene.* Dette kapittelet skal utforske disse utfordringene nærmere. Som man vil se, eksisterer det ikke nødvendigvis et godt samsvar mellom ønskene internt i politiorganisasjonen og de reelle mulighetene for handling.

4.1 Kunnskapsbasert politiarbeid

Et tema som har vært oppe til diskusjon i politilitteraturen, er i hvor stor grad etaten jobber kunnskapsbasert (Finstad 2003; Gundhus 2009; Lie 2011). Kunnskapsbasert politiarbeid beskrives som "systematisk og metodisk innhenting av relevant informasjon og kunnskap" (Et ansvarlig politi 2009: 185), som deretter analyseres og anvendes strategisk og operativt innad i politiorganisasjonen. Tankegangen bak kunnskapsbasert politiarbeid er at politiet i større grad skal ta i bruk andre typer kunnskap enn den de får gjennom hendelsesstyrte erfaringer. De skal gå vitenskapelig til verks, og ta til seg en tverrfaglig "forståelse av problemer og problemenes årsaker" (Finstad 2003: 22).

I rapporten *Seksuelle overgrep - etterforskning og informasjonsutveksling* (2009: 89) påpeker arbeidsgruppa etter Lommemannen-saken hvordan *data*, *informasjon* og *kunnskap* ofte omtales synonymt. De tre begrepene innebærer imidlertid ulike grader av opplysninger. Etter hvert som man går fra data mot kunnskap, vil opplysningene utvikle seg til å bli mer korrekte og utfyllende. En nødvendighet for slik kunnskapsutvikling er at politiet benytter seg av de IKT-systemer som er tilgjengelig og analyserer de data som kommer inn. Dette vil være et sentralt ledd i politiets kunnskapsbaserte arbeid. I rapporten gis det et eksempel på en slik kunnskapsutvikling, da spesifikt knyttet opp mot Lommemannen-saken. Her blir det beskrevet hvordan to etterforskere gikk fra rådata til en konkret kunnskapsbasert hypotese om at flere saker var knyttet sammen. Denne hypotesen førte til det *strategiske* og *operative* tiltaket om å sentralisere etterforskningen:

"I en etterforskning vil *data* typisk være at en identifisert gutt er utsatt for seksuelle overgrep av en ukjent mann (...) *Informasjon* vil typisk være at flere identifiserte gutter er utsatt for seksuelle overgrep av en uidentifisert mann som har flere sammenfallende fysiske- eller MO [modus] trekk (...). De [etterforskerne] *utviklet en hypotese* med informasjon om at flere saker mest sannsynlig hørte til en serie utført av samme overgriper og den sentraliserte etterforskningen startet der" (Seksuelle overgrep - etterforskning og informasjonsutveksling 2009: 89)

Intensjonen om å jobbe kunnskapsbasert var viktig for mine informanter. Dels var de opptatt av spørsmålet om politiet lokalt besitter tilstrekkelig kompetanse til å håndtere overgrepssaker, men også om politiet var flinke nok til å håndtere eventuell *kunnskap* om personer som har vært i politiets system i forbindelse med slike saker. Kunnskap i en slik kontekst kan forstås som strategisk og metodisk innsamling av informasjon om tidligere straffedømte barneovergripere, deres modus og, ikke minst, informasjon om løslatelse fra fengsel og eventuelle spesifikke vilkår i dommen. For mine informanter var tilgjengeligheten av slik informasjon en grunnleggende forutsetning for å kunne følge opp straffedømte barneovergripere etter soning og under permisjon.

4.1.1 Informasjonens positive effekter

Manning (1992: 352) beskriver informasjonens sentrale rolle i politiet så enkelt som at "policing is a service occupation whose central "input" and basis for action is information". Med andre ord er *informasjon selve grunnlaget i politivirksomheten* og en avgjørende faktor for de handlinger og tiltak som iverksettes. Det ble av mine informanter gitt flere eksempler på hva som kunne være nyttig informasjon for politiets arbeid i barneovergrepssaker og ved oppfølging, og på hvilken måte mangel på informasjon kunne hindre slikt arbeid. I

forebyggende øyemed ble det for eksempel sett på som positivt å kunne bevisstgjøre aktuelle personer om at politiet hadde informasjon om dem. Man gjør med andre ord vedkommende klar over at politiet har kunnskap om at de er ute fra fengsel og at de er dømt for overgrep mot barn. Skjedde det noe i området, ville de med andre ord raskt komme i søkelyset. Informantgruppa på Kripas, som hovedsakelig jobbet med barneovergrepssaker, ga meg et scenario på et slikt tiltak:

Hvis politiet var flinke med å informere om en straffedømt barneovergriperens permisjon i et boligstrøk, så kunne kanskje en politipatrulje oppsøke vedkommende på den adressen en lørdags formiddag, noe som igjen kunne resultere i at et overgrep ikke fant sted på lørdags ettermiddag.

Det forebyggende tiltaket i dette scenarioet var å gjøre den løslatte straffedømte barneovergriperen bevisst på politiets kunnskap om vedkommende. Det var en strategi som de fleste informantene pekte på som nyttig. Noen av informantene beskrev slike tiltak som å gi vedkommende en følelse av et "tett samfunn", hvor risikoen for å bli tatt ble oppfattet som større. Etter politiets syn ville dette minske sjansene for nye overgrep, samt demonstrere overfor personene at politiet faktisk hadde kontroll. Noen av informantene påpekte at et slikt inngrep i vedkommende sitt privatliv var en liten betenkelighet i forhold til hva man kanskje kunne oppnå i form av kriminalitetsforebygging.

Et annet område hvor informasjon kunne bidra til det forebyggende arbeidet, var i tilknytning til prøveløslatelse/permisjoner og *vilkår*. Ett eksempel på et vilkår i en dom kan være at gjerningspersonen ikke skal omgås mindreårige jenter under permisjon fra fengselet (jf. straffeloven § 53 nr.3 bokstav a). Hvis politiet har kunnskap om vilkårene i dommen og vedkommende bryter disse etter løslatelsen, så gir det politiet mulighet til å sanksjonere. Informanter både fra Kripas og politidistriktene fastslo at det derfor var av vesentlig betydning at slik informasjon ble gjort tilgjengelig, da den forebyggende virkningen kunne være stor.

Et annet område hvor informasjon om tidligere straffedømte barneovergripere ble trukket fram som betydningsfullt, var i etterforskningsammenheng. Igjen fikk jeg skissert et scenario fra informantgruppa på Kripas:

En tidligere straffedømt barneovergriper har flyttet til et nytt politidistrikt og til et nytt boligområde. I de siste 5 årene har det ikke vært et seksuallovbrudd i dette området. Seks måneder etter at vedkommende flytter inn, så skjer det et overgrep mot et barn med ukjent gjerningsmann. Hvis man da har kunnskap om at denne personen har flyttet inn, og at

personens modus samsvarer med overgrepet som har skjedd, så kan det være veldig tidssparende i etterforskningen.

Den ene informanten beskrev dette som en slags "korteste vei til målet". Hvis man hadde kunnskap om at personen bodde der og hva vedkommende var dømt for tidligere, ville det være naturlig for politiet å oppsøke vedkommende tidlig under en etterforskning. Hvis det da viste seg at de var på rett spor, ble dette oppfattet som meget ressurs- og tidssparende. En slik tankegang rundt informasjon og etterforskning kan også overføres til tilfeller knyttet til permisjon. Hvis en person oppholdt seg i et boligfelt under permisjonen (i et område hvor vedkommende ikke bor), begår et nytt overgrep, og så returnerer til fengselet etter permisjonens utløp, er det nesten umulig å spore vedkommende opp hvis det kun er fengselet og kanskje et annet politidistrikt som har kunnskap om at vedkommende har vært ute på det aktuelle tidspunktet. Personen ville da være tilbake i fengselet, og politiet sitte igjen med kun vage beskrivelser og ingen gjerningsperson som passer til karakteristikkene. Hvis det lokale politiet da hadde hatt den relevante kunnskapen, kunne veien til oppklaring potensielt vært kortere¹³.

4.2 Ta litt kunnskap og la den vandre

Som man nå har sett er det flere positive aspekter, både forebyggende og i etterforskningssammenheng, ved at politiet får tilgang til informasjon. Mine informanter, både fra Kripos og politidistriktene, stilte seg derfor positive til at slik informasjon kunne bli mer tilgjengelig. Men spørsmålet er hvordan oppfølging skal gjennomføres rent praktisk? En klar forutsetning er at politiet faktisk sitter på informasjon om at risikopersoner er ute i samfunnet. Er derimot denne informasjonen ikke tilgjengelig, vil oppfølging, både med sikte på å forebygge og å bistå i etterforskning, være umulig. Det ble klart under mine intervjuer at politidistriktenes tilgang på relevant informasjon i dag i all hovedsak beror på tilfeldigheter. Dette var for dem en av hovedårsakene til at oppfølging var vanskelig å forestille seg. Mange opplevde at dersom de fikk kunnskap om at gjerningspersoner var løslatt eller var på permisjon, var dette i all hovedsak basert på slump. Følgende er eksempler fra informanter i politidistriktene:

(...) det er jo mange ganger at jeg har sittet og tenkt at hjelp nå har han kanskje funnet noen. For de dukker jo ofte opp igjen. Hjelp der er han ja, ok han bor der, rett ved siden av der. Ja du skjønner (...) men ikke sant, det er jo helt tilfeldig at man ser personen. Det finnes jo ikke

¹³ Med det forbehold om at det faktisk var personen som var skyldig i ugjerningen.

noe system for å varsle om slike ting. Det er jo bare tilfeldig og en brøkdel av de som kommer ut som vi vet om.

Ja jeg må jo si at i distriktet så blir det jo bare oppdaga med en tilfeldighet at folk er ute, du har en patrulje for eksempel som bare oi, der er han, nå er han ferdig sona. Og så melder de det videre til oss at ja, nå er han ute igjen. Men ellers så blir det ikke gjort noe.

Kripos erkjente også dette problemet, og begrunnet det med at det ikke var noe system som tilrettela for at denne typen informasjon ble gjort tilgjengelig:

Ja da sitter det en oppe i fengselet og skal ha permisjon ei helg og så får vi den permisjonssøknaden inn på mandag. Det er ikke noe system. Det vil du se hvis du graver i norske systemer. Hvis du har sett på andre land også så vil du se, på godt og vondt, at systemet har konsekvenser og du må følge det. Ellers får du pinadø sparken! Men vi har ikke det samme regimet... altså kvalitetskontroll og sånt er liksom ikke begrep som brukes her til lands.

En slik tankegang er nok ikke helt ulogisk. Tilgjengeligheten av informasjon blir åpenbart hemmet når det ikke eksisterer et etablert regime som tilrettelegger for nettopp dette. I den sammenhengen er det viktig å se på hva politiet selv oppfatter som utfordringer for flyten av informasjon i etaten.

4.2.1 IKT-systemer og informasjonsdeling i politietaten

"Hvis politiet visste hva politiet vet, ville all kriminalitet blitt oppklart" (Fahsing, Glomseth og Gottschalk 2006).

Informasjon om tidligere straffedømte blir samlet inn gjennom flere kanaler. Strafferegistre, soningsregistre, tips og Rød Knapp (Kripos sitt varslingsystem på internett). Informasjonsstrømmen kommer altså fra ulike kanter og det er politiets eget ansvar at informasjonen blir gjort tilgjengelig for resten av etaten i ønsket grad. Et av verktøyene som skal bidra til å øke tilgjengeligheten av informasjon, er *Indicia, politiets kriminaletterrettingsregister*¹⁴. Det skal i henhold til strafferegistreringsloven § 4 bare brukes til "etterforskning av lovbrudd", men i følge Ot. prp. nr. 108 *Om lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten* (2008-2009: 35), er det "imidlertid antatt at registeret også kan brukes til forebygging av straffbare handlinger". Denne antakelse ble bekreftet av mine informanter. Bestemmelser om hvilke opplysninger som kan registreres i Indicia, er regulert både av Politidirektoratet og Kripos, samt ved instruks av politimesteren i de enkelte politidistriktene (sst.: 35). Disse bestemmelsene gir politiet adgang til å registrere

¹⁴ Jeg anerkjenner at det er andre i IKT-systemer som politiet benytter seg av, men Indicia er hovedfokuset siden det var systemet som oftest ble brakt på bane av mine informanter når det kom til tilgjengelighet av informasjon om tidligere straffedømte barneovergripere.

navn, adresse, signalement, økonomiske forhold, kjøretøy, modus, med videre, i tillegg til opplysninger som kan knyttes opp mot straffbare forhold. Hva gjelder adgang til Indicia, har alle politidistrikter og særorganer slik tilgang, men tilgangen for den enkelte tjenestemann og -kvinne kan begrenses i det enkelte politidistrikt (Om lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten 2008-2009: 35).

Indicia kan følgelig oppfattes som en plattform hvor informasjonsutveksling er blitt formalisert. Alle informantene mine hadde tilgang til Indicia og oppfattet det som en viktig ressurs for å skaffe seg både tips og informasjon. Tradisjonelt har ikke politiet vært kjent for sin velvillighet til å dele informasjon. Gundhus (2009: 87-88) beskriver hvordan "need to know" kulturen i lang tid har satt sitt preg på informasjonsflyten internt i politiorganisasjoner. Politifolk har hatt en tendens til å holde informasjon for seg selv eller å dele den kun med personer som oppfattes som viktige nok. En slik mentalitet har blitt knyttet opp mot maktrelasjoner internt i organisasjonen, der kunnskapstilgang har blitt et instrument for å måle makt. Jo høyere man er i systemet, jo mer er man ansett for å ha en "rett til å vite". Slike holdninger er hemmende både for deling av informasjon og for samarbeid på tvers av politigrupper. *Indicia har blitt trukket fram som et viktig verktøy for nettopp å bryte ned barrierene for informasjonsutveksling.* Mentaliteten skal heller være "the more you share the more you get" (Kleiven 2007: 176). En slik tankegang var i alle høyeste grad hva mine informanter ønsket. De fleste jobbet målrettet for å dele informasjon som kunne være til nytte for andre i politietaten. Samtidig var de sterkt avhengige av at andre gjorde det samme.

Mange opplevde likevel at det ikke alltid var så lett å få tak i informasjon gjennom IKT-systemer som Indicia. Jeg ble blant annet fortalt at det til tider kunne være vanskelig å finne fram i Indicia på grunn av ulik koding av saker. En av informantene beskrev det som en suppe av informasjon, hvor du måtte bruke veldig mye tid og ressurser på å spore saker. Ofte var det måten det var lagt inn på som gjorde det vanskelig å sortere ut relevant informasjon. Her ble jeg gitt et eksempel fra informantgruppa på Kripos. Hvis det var en sak hvor en person var mistenkt for å ha befølt ei jente på brystene, ville det følgelig bli loggført som nettopp det i Indicia. Hvis det da i ettertid kom fram at saken dreide seg om voldtekt og bruk av kniv, måtte saken bli kategorisert og kodet som noe annet. Polititjenestemannen eller -kvinnen må da inn i systemet og rette opp den kodingen som allerede ligger der. Hvis ikke er det umulig for andre polititjenestefolk å koble denne saken opp mot eventuelt andre med lignende modus og følgelig se en rød tråd mellom ulike hendelser. Det ble påpekt fra informantgruppa at personer

hele tiden måtte være bevisst på hvordan de kodet informasjon, da systemet ga så mange valgmuligheter basert på personlige oppfatninger. En slik mangel på en helhetlig tilnærming kunne fort føre til feil. Tanken om å gjøre informasjonen mer søkbar og tilgjengelig for alle i etaten gjennom mer presis koding, var det informanter fra politidistriktene som også påpekte:

Det som er mangelfullt her er jo at Indicia ikke henter opp informasjonen fra våre saksbehandlingssystem, så da må hver eneste av oss være obs på at dette kan være gunstig for andre politidistrikt å vite om, og føre det riktig inn i systemet. Vi må gjøre det *søkbart*.

Det kan derfor virke som om tilgjengelighet av informasjon i stor grad hviler på den enkelte tjenestepersons evne til å loggføre og kode informasjon på en søkbar måte, samt viljen til å ta seg tid til å korrigere senere. Samtidig sa informantene at det var vanskelig å sette en mal for hvordan informasjon skulle loggføres og at menneskelige feil fort kunne skje. Den ene informanten på Kripos påpekte at en egen liste for seksuallovbrudd kanskje kunne gjøre det lettere å finne fram til relevant informasjon, slik at man slapp å lete i et hav av andre saker før man fant det som var relevant¹⁵. Andre informanter ga derimot ikke uttrykk for det samme behovet, selv om de anerkjente at systemet kunne være kronglete. Dette ble begrunnet med at de hadde funnet sine egne måter å finne fram til informasjon på i Indicia og at man bare måtte ta seg tid til å lete:

Det spørs litt hvordan du søker ikke sant. Jeg prøver, nettopp fordi at du vet at dette kan bli lagt inn på forskjellige måter... så tenker jeg at du må prøve å søke på litt forskjellige ting. Jeg har forsøkt... at hvis jeg vet at det er et eller anna som har skjedd, et eller anna litt spesielt, at personen har gjort eller sagt noe eller noe sånt, så prøver jeg å søke opp mot det. Man må jo gå inn å søke på forskjellige ting og jeg vet ikke om det er så lett å få det der perfekt, for å si det sånn. Men er det tatt et registreringsnummer, er det et telefonnummer som er innblanda, et navn... du må på en måte være litte granne... du kan ikke gi deg på ett søk. Kanskje du må prøve forskjellige ting (...) Nå er ikke jeg noen spesialist på Indicia, jeg bruker det på min måte, men det er helt sikkert måter å forbedre registreringa på. Alle politifolk gjør ting på sin egen måte.

I lys av behovet for å gjøre informasjon mer tilgjengelig, var det interessant at samtlige av mine informanter også anerkjente sine egne begrensninger når det kom til informasjonsdeling på Indicia. Nesten alle mente at de selv kunne bli flinkere til å legge inn informasjon som kunne være relevant, men at det på slutten av en arbeidsdag ikke bestandig var like lett å huske på at informasjonen de satt på kunne være nyttig for noen andre. Dette inkluderte informasjon om personer som var løslatt eller på permisjon i deres distrikt. Slik beskrev de fire informantgruppene fra politidistriktene sine opplevelser med IKT-systemer generelt, og Indicia spesielt, samt sine oppfatninger av informasjonsdeling i politiet:

¹⁵ Som jeg vil vise i kapittel 6, avsnitt 6.1, så har et slikt register vært foreslått av en arbeidsgruppe ledet av Grete Faremo i 2007.

(...) og så er det jo det å ha system som faktisk fanger folk opp. For jeg ser jo det i en hektisk hverdag at det for de fleste blir mye informasjon og forskjellige system ikke sant. Du skal dit for å finne det, og så skal du dit for å finne det... så det er klart at noe informasjon går tapt på veien ikke sant. Jeg tenker mellom etterforskere og distriktene (...) Jeg tenker jo at vi er flink til å dele mye, og vi gjør det mye bedre enn tidligere på grunn av nye system. Men så blir det nye system, på nye system, på nye system, og så spør det hvor mange system man må være innom på morgenen for at du skal ha oversikt over alt som skjer. Informasjon er super viktig, men det er liksom det å gjøre det tilgjengelig (...) Ja hadde politiet visst hva de vet... det er sånn det er i politi-Norge. Også etter Indicia. Og Indicia er kjempebra, men det er sånn fortsatt at informasjonen sitter fast.

Vi har jo det Indicia systemet hvor du skal legge inn meldinger på folk. Men det blir jo... vi prøver å være flinke til å legge inn, men vi kunne jo selvfølgelig vært mye bedre. Det er jo i hovedsak nark-meldinger som legges inn der¹⁶ (...) ja litt sånn organisert kriminalitets stil (...) På Indicia så formidler de [Kripos] hvem som er ute og hvem som er ferdig sona, det har de gjort. Som de bare legger inn på Indicia. Så det har vi fått. Men da må man jo inn selv og leite det opp.

Jeg tror nok at vi har mye å gå på der enda – at vi kan være flinkere hvis vi vet at det er personer vi har vært borti her i våre saker som flytter på seg, så har vi nok større muligheter framover til å kunne utveksle litt erfaringer der. Det tror jeg nok. Det er en arbeidsoppgave det, som alle andre i hverdagen. Når en er ferdig med arbeidet sitt så har en kanskje lett for å glemme at en kan bidra et annet sted. Vi prøver jo det, hvis det er noen spesielle saker så gjør vi jo det, men det er helt sikkert forbedringspotensiale.

Vi har en del hindringer til å kunne gjøre det [følge opp personer på bakgrunn av informasjon], men i hvert fall sånn, og kanskje bli flinkere i forhold til distriktene – politidistriktene (...) å utveksle litt informasjon rundt de sakene vi jobber med. Når den domfelte har sonet ferdig og er ute, om det er en person som flytter mye på seg eller er fast der saken har skjedd.

Mobile overgripere

Viktigheten av å dele informasjon ble av mange av informantene i politidistriktene spesielt knyttet opp mot mobile overgripere. Hvis politiet fikk kunnskap om at personer var løslatt i deres distrikt, men at vedkommende så flyttet til en annen plass, var det sett på som viktig at dette ble registrert og videreformidlet slik at politidistriktet som personen flyttet til fikk kunnskap om hva denne personen var dømt for og eventuelle vilkår i dommen. Også under permisjon kunne personer velge å tilbringe tiden i et annet distrikt enn der de hadde begått den straffbare handlingen. At lokalt politi da fikk vite om dette var ansett som viktig og, ikke minst, forebyggende ved eventuelle vilkårsbrudd eller ved oppførsel som kunne anses som risikabel (for eksempel å sitte barnevakt eller oppsøke svømmehaller). Det er viktig å merke seg at noen av informantene oppfattet flytting som en metode som noen av disse personene benyttet for å slippe unna politiets søkelys. At det skortet på informasjonsdelingen mellom distriktene ga personer som ville være ute av søkelyset muligheten til nettopp det: å få fred.

¹⁶ "Nark" meldinger vil si meldinger som dreier seg om narkotika og personer som er involvert i narkotikavirksomhet

Årsaken var det lange tidsrommet fra flyttingen fant sted til politiet eventuelt fikk kunnskap om at vedkommende bodde i deres distrikt og hva de tidligere var domfelt for.

Noe av årsaken til at informasjon om mobile overgripere er vanskelig å forvalte internt, er uklarhet om hvem saken tilhører, eller nærmere bestemt hvem informasjonen tilhører. Organisasjonsstrukturen i politiet tilsier nemlig at straffbare handlinger skal etterforskes og påtales i det distriktet hvor man antar handlingene har funnet sted (Kampen mot organisert kriminalitet: en felles innsats 2010-2011: 78). En slik struktur kan tolkes som noe begrensende for den interne flyten av informasjon da man i større grad fokuserer på saker og informasjon som er aktuell for sitt distrikt. Dette er en problematikk og utfordring som gir gjenklang i rapporten etter Lommemannen-saken (Seksuelle overgrep - etterforskning og informasjonsutveksling 2009). Der ble dårlige rutiner for informasjonsflyt og samarbeid på tvers av distriktsgrenser trukket fram som hemmende for politiets evne til å fange opp mobile serieovergripere. Det ble spesielt lagt vekk på hvordan disse faktorene kunne gjøre det vanskelig å se likhetstrekk i saker på bakgrunn av modus. Samtidig trakk rapporten fram mål- og resultatstyring som en risikofaktor for politidistriktenes vilje til å ta på seg, og bidra under distriktsovergripende etterforskinger. Frykten var at distriktenes mål om å nå styringsindikatorer for straffesaksbehandling kunne gå på bekostning av en helhetlig etterforskning utover eget distrikt (sst.: 123).

Disse erfaringene står i kontrast til uttalte målsettinger. I rundskriv nr. 1/2009 (Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i politiet 2009) påla Riksadvokaten politidistriktene til å ha en offensiv og målrettet innsats mot gjengangerkriminelle og kriminalitet som ble begått over flere politidistrikter. I stedet for at hvert politidistrikt skal behandle sakene enkeltvis, er det ønskelig at man skal avdekke totaliteten. En slik tilnærming krever i følge Riksadvokaten et tettere samarbeid og et politi som viser mer "handlekraft og vilje til å finne effektive og gode løsninger" (sst.: 13). Det kan derfor antas at *graden av informasjonsdeling er avhengig av at de som jobber med SO-saker hele tiden er bevisst på at informasjon må gjøres tilgjengelig for andre i politietaten*. Dette krever koding og loggføring, samt personlig velvillighet til å hente fram relevant informasjon. Samtidig må man vektlegge samarbeid på tvers av distriktsgrenser. Jo bedre samarbeid, jo større sannsynlighet for at man kan utveksle informasjon tilfredsstillende på tross av organisasjonens noe restriktive struktur.

Team-organisering og informasjonsflyt

Det kan da være nyttig og spørre seg hva slags faktorer som eventuelt kan fremme informasjonsdeling? IKT-systemer som Indicia skal gjøre det lettere både å distribuere og få tak i slik informasjon. Men en viktig forutsetning er jo at politifolkene faktisk setter seg ned foran datamaskinen og fysisk gjør arbeidet med å distribuere og hente informasjonen. En løsning som har vist seg å kunne bedre informasjonsflyt og samarbeid, er team-organisering. I en empirisk studie av norsk politi ønsket Glomseth, Gottschalk og Solli-Sæther (2007) å se på forholdet mellom politikultur, kunnskapsdeling og prestasjon i politiarbeidet. Som nevnt tidligere har ikke kunnskapsdeling nødvendigvis vært det som har preget politikulturen, og graden av informasjonsflyt er i stor grad avhengig av at det eksisterer en kultur som bidrar til at informasjon blir delt mellom aktører og grupper (Gundhus 2009: 87-88; Lahneman 2004). Det denne studien viste, var at det eksisterer en positiv korrelasjon mellom kunnskapsdeling og team-kultur i politiet. Team-kulturer, i motsetning til en arbeidskultur hvor man jobber alene og i et konkurranseforhold, karakteriseres av større frihet og tillit og aktører som viser mer personlig initiativ og kreativitet (Glomseth m.fl. 2007: 101). Slike faktorer spiller positivt inn både på arbeidet som utføres og villigheten til å samarbeide og dele informasjon med andre. *Funnene fra denne studien tyder derfor på at politidistrikter som er organiserte i team i større grad lykkes med at flyten av informasjon i etaten ivaretas.*

Holdbarheten av en slik påstand ble bekreftet av to informantgrupper i politidistriktene. I PD2 opplevde de at rollen som koordinatore og ledere for et team styrket mulighetene for å danne personlige bånd med andre politidistrikts SO-team. De fortalte at de opplevde det som mye lettere å ta kontakt med andre team, da de visste at dette var personer fra samme fagfelt og at de hadde en felles interesse for at både informasjon ble delt og at informasjon ble gjort tilgjengelig. Tidligere var insentivet for å dele informasjon mindre fordi informasjonen kunne gå tapt i et politidistrikt hvor kunnskapens mottaker var uklar og ingen nødvendigvis hadde et *tildelt ansvar* for å forvalte informasjonen som kom inn. Den ene informanten ga meg et godt eksempel på hvordan samarbeid på tvers av team kunne arte seg. I dette tilfellet dreide det seg om en hendelse i en familie som hadde vært på ferie i et distrikt på en annen kant av landet. Når familien så hadde reist tilbake til distriktet den kom fra (som var det distriktet hvor informanten jeg intervjuet jobbet), hadde koordinatoren som håndterte saken i det andre distriktet, sendt journalen til informanten og gjort vedkommende oppmerksom på hva som hadde skjedd og hvem saken gjaldt. Dette var personer som var helt ukjente for min

informant, og det ble da oppfattet som et veldig positivt, og eventuelt forebyggende tiltak at informanten min nå fikk mulighet til å ha denne familien under oppsyn. Det kan derfor trekkes den slutning at team-organisering har en positiv effekt på SO-arbeidet, samarbeid og tilrettelegging for oppfølging av straffedømte etter løslatelse.

4.2.2 Informasjon fra hvem?

Et annet sentralt spørsmål som dukket opp i forbindelse med oppfølging og tilgjengelighet av informasjon om ferdigsonede straffedømte barneovergripere, var hvor politidistriktene skulle få informasjon om disse fra. De to instansene som ble nevnt som mulige formidlere av slik informasjon til politidistriktene, var Kripos og Kriminalomsorgen. Samtidig var det *store sprik mellom politidistriktene angående hvem de framholdt som den primære kilden til informasjon og i hvor stor grad slik informasjon i det hele tatt ble gitt.*

I to av politidistriktene, PD1 og PD4, ble Kriminalomsorgen oppfattet som hovedformidleren av eventuell informasjon om løslatelse fra fengsel, permisjon og flytting til distriktet. Begge steder ble det nevnt at de til tider fikk informasjon fra Kripos, men at dette til en viss grad ble oppfattet som tips i mulige overgrepssaker (for eksempel på internett). Det gikk ikke på konkret informasjon om straffedømte som hadde sluppet ut i deres distrikt og hvor de eventuelt hadde bosatt seg. Informasjonen fra Kriminalomsorgen kom på den andre siden i form av en såkalt infomelding om at noen skulle bli løslatt. Men disse meldingene gikk hovedsakelig på spesifikke saker hvor fornærmede skulle varsles (jf. reglene for varsling ved permisjon og prøveløslatelse på side 43-44). De andre, mindre "spesielle" sakene ble ofte bare liggende. Oppfatningen her var dermed at informasjonen kunne være tilgjengelig, men at den rent praktisk ikke ble benyttet til oppfølging.

I et tredje politidistrikt, PD2, var oppfatningen den helt motsatte av i de to nevnt ovenfor. Her kunne man ikke erindre og ha mottatt noe form for informasjon fra Kriminalomsorgen, og de gikk til og med så langt som å si at de ikke hadde så mye med Kriminalomsorgen å gjøre. Deres oppfatning var at all aktuell informasjon de eventuelt mottok, kom fra andre politidistrikt eller, i enda større grad, fra Kripos (via Indicia). Det var informasjon om at personer var ferdige med å sone eller var på permisjon. Som nevnt tidligere, ble det påpekt av informantene at denne informasjonen måtte man lete opp selv, og tilgjengeligheten og muligheten for å anvende den hvilte i stor grad på den enkelte tjenstepersons ressurser og vilje til å søke den opp.

I det fjerde politidistriktet, PD3, kunne ikke informanten peke på hverken Kripos eller Kriminalomsorgen som noen viktig kilde for distribuering av informasjon om straffedømte barneovergripere som var løslatt i distriktet. Derimot påpekte vedkommende at man i liten grad hadde opplevd at det hadde kommet noen form for informasjon i løpet av de siste årene. Det ble nevnt at det godt kunne være at slik informasjon ble distribuert, men at det i tilfelle i liten grad var noe man merket seg. I denne sammenheng ble det spesielt trukket fram en forundring over hvorfor man i så liten grad opplevde å ha kontakt med Kriminalomsorgen. Dette var også et tema fremhevet av PD2 ovenfor. Informantene fra begge disse politidistriktene fortalte meg at de i liten eller ingen grad samarbeidet med eller mottok informasjon fra Kriminalomsorgen når det gjaldt straffedømte barneovergripere som var ferdigsonet:

Jeg for min del har for eksempel liten kontakt med de [Kriminalomsorgen](...) for de har jo oppfølging på noen vet jeg, når de er ferdig med å sone. Men der, jeg aner ikke om retts og påtale har det, men jeg har i alle fall ikke noe form for samarbeid med de i det hele tatt. Jeg hører aldri fra de egentlig (...) så jeg tenker at det kunne ligge et bedre samarbeid der, mellom Kriminalomsorgen og politiet. Jeg vet egentlig litt lite om dem fordi vi har så lite kontakt med dem. Så det kan nok være et samarbeid som kunne hjelpe litt med informasjon på den delen.

Nei. Jeg kan ikke huske – ikke i løpet av de 3 årene som jeg har jobbet her så kan ikke jeg huske noe konkret om det. Men jeg tenker jo da – hvis en skulle tenkt at en hadde noe forbedringspotensial der, så må jo Kriminalomsorgen egentlig være en samarbeidspartner som det hadde vært greit å komme litt mer på banen med, fordi at de kan jo – også underveis i soningen, hvis det er snakk om en prøveløslatelse, om de da hadde tatt en telefon og tatt en vurdering med politiet i forhold til; er det greit, er det grunnlag, er det ok at den personen blir prøveløslatt, eller "nå har den personen permisjon, bare sånn at dere vet det – han er ute den helga der", så du har litt mer kontroll der du kan ha kontroll.

En slik påstand om mangelfullt samarbeid mellom Kriminalomsorgen og politiet, støttes opp av en undersøkelse utført av Riksrevisjonen; *Riksrevisjonens undersøkelse av politiets innsats mot organisert kriminalitet* (2009-2010). Her ble det påvist at det eksisterer store forskjeller i graden av etablerte rutiner for samarbeid og informasjonsflyt mellom Kriminalomsorgen og politiet. Et betraktelig antall av regionene i Kriminalomsorgen og politidistriktene opplevde at informasjonsutvekslingen dem imellom ikke var tilfredsstillende (sst.: 11).

Dette vil jo ikke si at det ikke eksisterer målsettinger om at politiet og Kriminalomsorgen skal samarbeide og utveksle informasjon seg imellom. Kriminalomsorgens interne retningslinjer om forvaringsdømte tilsier for eksempel at det skal utveksles informasjon mellom Friomsorgen og politi/påtalemyndighet under gjennomføringen av prøveløslatelse:

"En sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring av prøveløslatelsen forutsetter et tett samarbeid mellom Friomsorgen og politi/påtalemyndighet med gjensidig utveksling av

opplysninger om den prøveløslatte, personkretsen rundt vedkommende og andre forhold av betydning. Det er viktig at samarbeidet er åpent og fortrolig og at *utveksling av informasjon skjer regelmessig*. For å sikre at reglene følges og berørte instanser har samme informasjon bør det holdes regelmessige møter mellom Friomsorgen og politi/påtalemyndighet (...) Dersom den prøveløslatte endrer bostedsadresse må det også etableres samarbeid med politiet på hans nye oppholdssted. Tilsvarende gjelder ved midlertidig endring av oppholdssted" [min utheving] (Retningslinjer om gjennomføring av forvaring 2004: 37-38)

Dette bekreftes også i Ot.prp. nr. 15 *Om lov om endringer i straffegjennomføringsloven og straffeloven* (2006-2007: 18), der det slås fast at politiet skal varsles ved prøveløslatelse, samt at det skal varsles i visse tilfeller ved permisjon.

INFOFLYT, som er en samarbeidsmodell mellom Kriminalomsorgen og politiet, har også som målsetting å bedre informasjonsflyten mellom disse to instansene. Hensikten her "er at Kriminalomsorgen og politiet skal forebygge kriminalitet og trygge samfunnet ved en systematisert og kvalitetssikret informasjonsutveksling" (Straff som virker - mindre kriminalitet - tryggere samfunn 2007-2008: 96). Informasjonsutvekslingen skal være mellom Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (heretter KSF) og Kripos, og eventuelt mellom KSF og Politiets sikkerhetstjeneste (PST). Målgruppa for INFOFLYT er personer som vurderes å utgjøre en "særlig risiko for orden og sikkerhet i fengselet, for tjenestemennene der og for samfunnet for øvrig" (INFOFLYT - særskilt saksbehandlingsinstruks 2005: 2). Med andre ord er denne ordningen rettet opp mot en spesiell gruppe personer, og avgjørelsen om hvem som skal innordnes under INFOFLYT-systemet hviler på typen lovbrudd, lengden på dommen, faren for ny alvorlig kriminalitet eller om det dreier seg om personer som på bakgrunn av ekstreme politiske eller religiøse nettverk anses som farlige. Jeg ble fortalt av noen informanter i Kripos at noen straffedømte barneovergripere også havnet i dette systemet som et resultat både av Kripos sin vurdering av farlighet og på bakgrunn av de lange forvaringsdommene de var blitt gitt. Dette var personer som politiet ønsket å ha mer kontroll med under soning, når de var ute på permisjon eller ble prøveløslatt. Det ble blant annet trukket fram av informantgruppa på Kripos at i saker hvor straffedømte barneovergripere hadde vært aktive på internett, så kunne politiet gi fengselet informasjon om at vedkommende skulle få pålagt restriksjoner for internettbruk under soningen. I disse tilfellene ble det sett på som for risikabelt at vedkommende skulle få fri tilgang til internett i fengselet. Som mine informanter sa, var det liten vits å få noen fengslet for å ha lurt småjenter til å kle av seg på nettet hvis de fortsatt kunne gjøre det fra innsiden av murene. I slike tilfeller var det derfor av stor forebyggende verdi at informasjon om personers domfelling og modus ble gjort tilgjengelig mellom politi og fengsel, jamfør INFOFLYTS målsettinger.

Som et ledd i INFOFLYT-systemet ble det utnevnt en person fra KSF som skulle ha Kripos som ukentlig arbeidssted og som skulle forbedre informasjonsutvekslingen mellom de to etatene (INFOFLYT rapport av 5.mai 2012: 44). Et slikt samarbeid omhandlet primært informasjonsutveksling om personer underlagt INFOFLYT-systemet, men samarbeidet skulle også omfatte informasjonsutvekslingen om andre innsatte (sst.: 69-70). I *INFOFLYT-rapporten av 5. mai* (2012), ble det gjort vurderinger om hvordan Kripos bedømte nytten av å ha en person fra KSF i etaten som kunne bidra til å gjøre informasjonsutvekslingen mellom Kriminalomsorgen og politiet bedre. Kripos uttrykte at nytten var stor når det kom til forebygging av alvorlig kriminalitet, og det ble også ansett som særdeles verdifullt at Kriminalomsorgen "alltid melder fra til Kripos om forestående flyttinger til annen anstalt, og om permisjoner" (sst.: 70). At Kripos fikk denne informasjonen ga dem mulighet til å videreformidle kunnskapen til politidistriktene.

Informantgruppa jeg intervjuet på Kripos jobbet nettopp med å formidle informasjon til politidistriktene om barneovergrepere som var ute i samfunnet. Dette var informasjon de fikk fra Kriminalomsorgen og fengslene (som beskrevet ovenfor), men de oppga også politiet selv som en kilde til informasjon. Denne gruppa beskrev seg selv som en "håv" som prøvde å fange opp det som falt utenfor av informasjon mellom lokalt politi og Kriminalomsorgen. For denne gruppa var det viktig at man hadde fokus og viste gode eksempler på nytten av "å gjøre det lille ekstra" hva angikk informasjonsutveksling. Ved at man investerte nok tid i den ene enden, kunne man spare mye arbeid i den andre, spesielt med tanke på forebygging og etterforskning. Videre beskrev de det som et felles ansvar at informasjon ble gjort tilgjengelig, og at det burde være opplagt at det under permisjon og prøveløslatelse ble varslet til politiet. Men det ble samtidig påpekt i denne sammenhengen at man måtte være engasjert for å få informasjonshjulene til å gå rundt, og at uten dedikerte arbeidere i politidistriktene kunne informasjonen fort havne i en skuff. Basert på slike uttalelser, kan det igjen virke som om tilgjengelighet av informasjon i stor grad er personbasert, ikke systembasert.

Informasjon uten retningslinjer

Ovenfor har jeg påvist at informasjonen kan komme både fra Kriminalomsorgen og Kripos, og at det eksisterer målsettinger om at informasjonsutveksling mellom etatene skal finne sted. Det er derfor paradoksalt at mine informanter oppgir så forskjellige svar på hvor de får informasjon fra. Er det fordi Kripos ikke bestandig videreformidler informasjon om personer

som slipper ut, eller er det fordi informasjonen ikke blir "tatt imot" og forvaltet på en hensiktsmessig måte hos lokalt politi? Mye kan tyde på at mangel på et *håndfast regime* mellom ulike aktører og instanser er hovedårsaken til at informasjonsflyten til politiet og innad i etaten ikke bestandig er tilstrekkelig. Det er rett og slett ikke noe system rund informasjonsutveksling, på samme vis som det ikke er noe system for oppfølging. En av informantene fra Kripos beskrev det slik:

Vi kan varsle... vi har jo en fra Kriminalomsorgen som jobber her og mange av de gjengangerne vi har av annen type kriminalitet følger vi. INFOFLYT heter det systemet, og der legger vi inn de som vi har et ønske om mer kunnskap om. Det er en del vi ikke ønsker at skal sone sammen med andre, gjengrelatert, motorsykelklubber, ransmenn, organisert kriminalitet, der er et system som sørger for at de plasseres i forskjellige fengsler og at de ikke har makt over de andre kriminelle. Der kan vi også legge inn noen av de sedelighetsdømte, hvor vi kan få et varsel ved permisjoner og lignende. Men so what? Vi får et varsel om at nå er han og han i (...), og da varsler vi politiet der. Men ofte får vi det varselet etter at de har vært der og etter de har vært ute på permisjonen.

Vi har ettergått noen av dem fordi vi måtte finne de og opplever at fengslene ikke har mye kontroll på hvor de er (...) de var slippet løs de vi var ute etter og ingen hadde adressen deres. Så det er ikke noe system, retten og sletten.

Det kan også tenkes at informasjonens kronglete veier forårsaker at noe går tapt på veien eller at den drukner i et hav av annen informasjon. En av informantene fra PD4, som faktisk var blant de som meddelte at de mottok informasjon fra Kriminalomsorgen, forklarte det slik:

Det er umulig å få lest alt. Det er så mye som blir sendt ut. Det drukner.

Flere av informantene fra Kripos og politidistriktene påpekte at nytten hadde vært større hvis informasjonsutvekslingen hadde gått direkte mellom Kriminalomsorgen og distriktene i stedet for at den går på sentralt nivå, slik som ved INFOFLYT. I rundskrivet *INFOFLYT - særskilt saksbehandlingsinstruks* (2005) står det presisert at flyten av informasjon på det sentrale nivået ikke skal gå på bekostning av samarbeid og informasjonsutvekslingen mellom lokalt politi og Kriminalomsorgen. I noen tilfeller kan det virke som om dette har blitt overholdt (jf. PD1 og PD4), men at det hos andre kan resultere i at informasjon ikke når fram lokalt. For informantgruppene PD2 og PD3 var det derfor ønskelig med et mer håndfast system med et direkte samarbeid mellom lokalt politi og Kriminalomsorgen, slik at de i felleskap kunne ha fokus på om enkelte straffedømte barneovergripere burde vært fulgt opp. For dem ville et slikt samarbeid blitt sett på som en naturlig forlengelse av det samarbeidet som allerede er etablert på sentralt nivå. Det ville bidra til at informasjonen samlet sett ville bli forvaltet og anvendt på en mer rasjonell måte. En av informantene kom med et eksempel hvor konturene av et slikt

samarbeid mellom den regionale Kriminalomsorgen og distriktets SO-team hadde manifestert seg:

Gruppen vår, altså jeg og juristen hos oss, var på et møte med Kriminalomsorgen hvor de inviterte oss til å fortelle litt om hva vi driver med på gruppen vår og da, sånn kort tid etter det møtet, så fikk vi noen telefoner, for da ville de rådføre seg litt i forhold til noen overflytninger – en som sona som da ville flytte over til et annet fengsel - og da følte jeg at vi var lite granne på gli. Jeg tenker at der har vi kanskje en mulighet. Vi er jo opptatt med hvert vårt i det daglige, men en arena til å kunne komme litt inn på det her med prøveløslatelse og permisjoner – at vi informerer litt underveis, så lenge de også har kontroll på dem, for du kan si det at når personen er ferdig sonet så er jo samfunnet vårt egentlig bygget opp sånn at det er ikke noen overvåkning eller noen muligheter for å fotfølge den personen i det hele tatt. Da har han på en måte gjort opp for det straffbare han har gjort, men om det finnes noen muligheter for å allikevel å følge litt med.

Som en tilføyelse understreket representantene for disse to informantgruppene at for dem hadde det vært veldig nyttig hvis man i tillegg hadde noen lokalt som jobbet målrettet med å følge med i systemene og fange opp informasjonene om permisjoner, løslatelser og flytting. Hvis noen kontinuerlig hadde fanget opp dette, mente de at de hadde hatt mye bedre oversikt over alt som rørte seg i deres distrikt. Dette ble støttet opp av informantgruppen fra Kripos som jobbet med informasjonsforvaltning til distriktene. Disse sa at når et godt system var på plass slik at alle informasjonshullene var tetta og informasjonen fløt uproblematisk fram til alle relevante mottakere, så var deres jobb gjort. Da kunne de prøve å finne andre nyttige ting å gjøre. Men fram til det punktet måtte de fortsette med å bearbeide, systematisere og gjøre informasjonen tilgjengelig for dem som trengte den.

4.3 Vi vil så gjerne...

Som en forlengelse av det som omtales ovenfor, er det naturlig at man bringer på bane en annen viktig utfordring som mine informanter tok opp, nemlig den som omhandler ressurser og tidspress i en hektisk hverdag. For selv om alle informantene i politidistriktene hadde et ønske om litt mer kunnskap om, og litt mer kontroll med de straffedømte barneovergriperne som oppholdt seg i deres distrikt, var det mange som ikke kunne skjønne hvordan man skulle få tid til å gjøre noe med det. Andre etterlyste et mer ordentlig system:

Du har nok hørt det tusen ganger før, men vi er ekstremt presset. Og jeg skal ikke si det flere ganger, men vi vil så gjerne og det er mye vi har lyst til, men det går bare ikke. Vi vil så gjerne og vi prøver hardt, men vi skulle gjerne hatt et par, tre liv til slik at vi kunne gjort alt. Så vi vil så gjerne, men det er så vanskelig... hvordan skal man få til alt man vil?

Ja jeg tenker jo at det selvfølgelig hadde vært veldig nyttig med informasjon. Men hvordan kunne man ha fulgt de opp i løpet av en helg, sjekka at de er der og der osv. ikke sant. Det

ville jo være meget ressurskrevende ikke sant. Spørs jo om hvor mange de er. Men jeg er litt usikker på hvordan man skulle håndtere det. Men samtidig, i hvert fall det å vite, hvor de skal være hen, å vite at man har kunnskap skulle det skje noe eller skulle det være noe, så vil du jo i alle fall ha informasjon.

Jeg tenker jo at det er mange ting en kunne tenkt seg kunne vært perfekt i en perfekt verden, men hva slags mulighet har man til å kontrollere? Har man ingen informasjon så har man jo ikke nubbsjans.

(..) det er jo ikke sikkert at vi hadde trengt så masse ressurser, men man trenger et system for det. Sånn at man vet hvor de bor, jobber, eller at man kan stikke innom de av og til, eller at de har noen form for meldeplikt eller noe? (...) da vil jo vi vite at hvis vi får ei bekymringsmelding eller en sak så kan vi jo vite at det bor noen i det området som kunne være aktuell og snakke med.

Informantene fra Kripos omtalte dagens situasjon i distriktene som et "system overload", der det var alt for mye informasjon som kom inn og alt for lite tid og ressurser til å sette seg inn i denne informasjonen. Dette var hovedårsaken til at mine Kripos-informanter, som jobbet med informasjonsforvaltning til distriktene, hadde den jobben de hadde. De var et særorgan som både kunne ta konkrete saker og arbeide med mer generelle problemstillinger, og som hadde mulighet til å bearbeide informasjonen som kom inn mer grundig. Som de selv påpekte, gjorde de det arbeidet som distriktene rett og slett ikke hadde tid til. Ikke fordi distriktene ikke ville, men fordi de ikke hadde kapasitet.

At det er et sprik mellom hva politiet ønsker å gjøre og hva de faktisk har kapasitet til å gjøre på dette fagfeltet, er ingen heldig situasjon. Mine informanter i politidistriktene og hos Kripos påpekte flere ganger under intervjuene at overgrepssaker mot barn er et fagfelt som skal ha prioritet internt i politiet. Dette reflekteres også i ulike offentlige utredninger de siste ti årene (for eksempel Etterforskning av seksuelle overgrep mot barn 2000-2001; Seksuelle overgrep - etterforskning og informasjonsutveksling 2009; Straff som virker - mindre kriminalitet - tryggere samfunn 2007-2008). *At åpenbare forutsetninger for politiets virke som for eksempel relevant informasjon ikke når fram, tyder på at målsettingene fra øverste politiske hold ikke nødvendigvis har hatt gjennomslag i politietatens daglige virke.*

For informantene mine var det viktig å få fram at de ønsket å gjøre mer, men at de ikke bestandig hadde tid eller ressurser til å få arbeidet gjort. Det ble av og til opplevd som frustrerende at de ikke kunne innhente relevant informasjon og bruke den på en hensiktsmessig måte. Noen påpekte igjen team-modellen som en god buffer mot at man blir lesset ned med informasjon, i motsetning til eneansvarsmodellen, hvor man må håndtere mye av informasjonen selv. Var man flere i et team, ville det være mulig å fordele analysene av informasjonen på flere kvalifiserte og engasjerte mennesker som samlet kunne gjøre den

anvendbar. I et slikt fagmiljø ville man rett og slett få bedre oversikt. Den ene informanten beskrev situasjonen i eneansvarsmodellen som skjør og som preget av tilfeldigheter. Samordning av ressurser og kunnskap ville derimot kunne øke politidistriktenes evne til å få tak i informasjon og benytte seg av den på en hensiktsmessig måte, uansett om den kom fra Kripos eller Kriminalomsorgen. I den anledning kan det være interessant å tenke tilbake på rapporten i kjølvannet av Lommemann-saken, som jeg nevnte innledningsvis i kapittel 3 (Seksuelle overgrep - etterforskning og informasjonsutveksling 2009). Der ble politiets fremgangsmåter kritisert for å være mangelfulle. Uavklart ansvar for etterforskning, manglende kommunikasjon på tvers av politidistriktene og dårlig kodingsdisiplin i IKT-systemer var blant de mest åpenbare "risikofaktorene" for slett arbeid med SO-saker i den sammenheng (sst.: 117-127). Team-modellen ble trukket fram som en viktig buffer mot nettopp risikofaktorer som for eksempel mangelfull informasjonsutveksling. Fire år har gått siden rapporten ble skrevet, og det er enda lenger siden selve saken skapte hodebry i polit-Norge. At organisering i team da ikke i større grad er blitt implementert, og at det er så store sprik mellom hvordan de ulike politidistriktene organiserer sitt arbeid (et faktum som mine informanter trakk fram), kan da virke noe overraskende, spesielt med tanke på de veldokumenterte positive effektene av en slik organisasjonsmodell.

5 DET UKJENTE RUNDSKRIVET

Politiet kan forstås som formelle kontrollører, "slike som utøver sosial kontroll i *kraft av en yrkesrolle*" (Politiet i det norske samfunn 1981: 13). Utøvelsen av slik formell kontroll, i motsetning til uformell kontroll, er at den dikteres av legitim makt og er begrenset av et rettslig rammeverk. Det er hva som er politiets spillerom innenfor de rettslige rammene som skal drøftes i dette kapittelet. Hva slags muligheter er tilgjengelige for politiet for å forebygge at tidligere dømte overgripere begår nye overgrep mot barn? Som diskutert i tidligere kapitler, så eksisterer det lite i form av faktisk oppfølging fra politiets side samtidig som det uttrykkes et ønske om bedre kontroll. På bakgrunn av dette vil jeg diskutere rundskriv G- 116/2000, *Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn* (2000), et verktøy som ble utstedt i forebyggende øyemed, men som knapt er blitt brukt av politiet her til lands. Dette rundskrivet, som gir hjemmel for forebyggende politiarbeid på dette feltet, er ikke uten problematiske sider. Hvem sine rettigheter skal man beskytte, potensielt offer eller potensiell gjerningsmann? Og er bruken av et slikt verktøy en mulighet eller begrensning for politiet?

5.1 Farlig nok?

Dette scenarioet ble fremstilt for meg av en av mine informanter:

En straffedømt barneovergriper har nylig sluppet ut av fengsel etter å ha sonet en lang dom for seksuelle overgrep mot små barn i alderen 3-5 år. Vedkommende flytter etter soningen tilbake til hjembygda og leier seg et lite hus i utkanten av byen. Vedkommende kjøper seg så en valp som ofte er ute i hagen og lufter seg. Ved siden av personens hus er det en barnehage, og etter hvert oppdager mange av ungene den lille valpen i nabohuset. Når de spør eieren om de får lov til å leke med valpen, svarer vedkommende at de er velkommen til å leke med valpen når som helst.

De fleste ville nok vært enig i at scenarioet skissert ovenfor, i stor grad kan oppfattes som en farlig og risikabel situasjon. Farlig for barna i barnehagen, og farlig for den tidligere straffedømtes evne til å holde seg på den lovlige siden av samfunnet. Det var en av informantene på Kripos som skisserte dette scenarioet for meg, og etter at det var presentert, kom vedkommende med følgende spørsmål: "Og hva gjør man da"? For hva har politiet egentlig mulighet til å gjøre i en slik situasjon? Forutsetningen for handling hviler nemlig ikke bare på om politiet har kunnskap om at personen faktisk bor der vedkommende gjør og beveger seg inn i hva som åpenbart er et farlig terreng, men også om politiet faktisk har en lovlig hjemmel til å gripe inn i en slik situasjon.

Svaret på dette spørsmålet kan muligens finnes i det nevnte rundskrivet G-116/2000, *Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn*¹⁷. Dette gir politiet hjemmel til å bryte taushetsplikten angående personers tidligere domfellelser. På bakgrunn av det som ble oppfattet som politidistriktenes usikkerhet rundt om politiet har adgang til å gi informasjon om barneovergripere, eller det som omtales som "andre farlige personer som befinner seg i nærmiljøet" (sst.: første ledd), utstedte Justis- og beredskapsdepartementet dette rundskrivet for å gi politiet retningslinjer om hva de skal gjøre i en slik situasjon. Varslingen er ment å gjelde for skoler, barnehager eller andre offentlige institusjoner, men det gir også grunnlag for å varsle privatpersoner som kan bli berørt av personenes tilstedeværelse i sitt nærmiljø dersom risikoen er ansett som høy nok.

I følge rundskrivets retningslinjer må to kriterier oppfylles dersom varsling skal kunne gis. For det første må det være *adgang* til å varsle i det gitte tilfellet i henhold til reglene om taushetsplikt, og for det andre må situasjonen være slik at varsling *bør* benyttes.

Adgangen til å varsle beror i all hovedsak på om situasjonen anses som risikabel nok til at det er grunnlag for å gi unntak fra den alminnelige taushetsplikten. Straffeprosessloven § 61a nr. 1 slår fast at politiet har taushetsplikt når det gjelder opplysninger om en persons personlige forhold, men at det kan gjøres unntak i tilfeller hvor opplysningene kan brukes for å forebygge lovbrudd (jf. straffeprosessloven § 61c nr. 5-8; strafferegisterloven § 7 andre ledd). Tre vilkår må imidlertid oppfylles (jf. rundskrivets retningslinjer) før det kan gis unntak fra taushetsplikten:

- Det må foreligge *objektive holdepunkter* som gir rimelig grunn til å frykte at en lovovertrødelse kan eller vil bli begått (en persons seksuelle draging mot barn er ikke tilstrekkelig).
- Det må være *nødvendig* å varsle for å forebygge lovovertrødelse. Kan dette gjøres på andre og mindre inngripende måter, er vilkåret ikke oppfylt.

¹⁷ Vedlegg 5: rundskriv G-116/2000

- Varsling må ikke virke *uforholdsmessig* overfor den varselet gjelder. Her må hensynet til barna og den fare de utsettes for veies opp mot hensynet til den pedofile¹⁸ og vedkommende sin familie.

Hvis alle tre vilkårene ovenfor er oppfylt, presiseres det i rundskrivet at det ikke foreligger noen begrensinger med hensyn til hvem som kan varsles: "unntaket fra taushetsplikten gjelder generelt" (sst.: ledd 2.3). Dette vil si at både institusjoner (f.eks. barnehager og skoler) og privatpersoner kan motta varsling. Det er også adgang til å gi varsel til hele grupper av personer (f.eks. nabolag eller borettslags) når omstendighetene ikke gir mulighet for en mer konkret vurdering av hvem mottaker bør være. Behovet for varsling av grupper kan for eksempel oppstå i folketette områder hvor folk flytter mye inn og ut, og det kan være vanskelig "å lokalisere samtlige berørte barnefamilier" (jf. ledd 2.3 i rundskrivet). Men i henhold til rundskrivets retningslinjer er det nesten umulig å tilfredsstille vilkårene for gruppevarsling og følgelig er ikke slik varsling en realitet.

Er de nevnte adgangsvilkårene oppfylt, må man så ta stilling til det andre avgjørende punktet i vurderingen om varsling skal gis, nemlig *om adgangen bør bli benyttet* i det aktuelle tilfellet. I denne vurderingen må man veie flere hensyn opp mot hverandre, blant annet *når* varsling bør bli gitt, *hvem* som burde bli varslet og, ikke minst, *hva* det burde varsles om:

- En generell retningslinje må være at varsel bare gis når det er grunn til å tro at dette vil være et *hensiktsmessig* virkemiddel i den konkrete saken. Hvis formålet med varsling ikke nås eller den virker mot sin hensikt, bør annen fremgangsmåte benyttes. Det viktigste hensynet er *samfunnets behov* for vern mot alvorlig kriminalitet. Er det en reell fare for at barn blir utsatt for grove seksuelle overgrep, må hensynet til den pedofile vike
- Varsel må rettes mot dem som direkte eksponeres for den risiko den pedofile utgjør (f.eks. foreldre) og mot dem som ellers har praktisk mulighet til å forebygge straffbare handlinger (f.eks. barnehageansatte)

¹⁸ Ordet "pedofil" er rundskrivets begrepsbruk, ikke min. I oppramsingen av rundskrivets hovedpunkter videre i teksten vil begrepet "pedofil" brukes da dette gjennomgående er begrepet som anvendes i rundskrivet. Jeg lar ordet stå slik *Justis- og beredskapsdepartementet* bruker det, selv om jeg i denne oppgaven har valgt begrepene barneovergriper, person som begår seksuelle overgrep mot barn osv.

- Varselet må inneholde det som er nødvendig for at varselet skal fylle sitt formål (forebygge lovovertrædelser og skape trygghet). I noen tilfeller kan det være hensiktsmessig å opplyse om tidligere domfellelser og fremgangsmåte (modus). Politiet bør også vurdere om den pedofile selv, i særlige situasjoner, skal underrettes om at det er gitt varsel til nærmiljøet

En avveining i vurderingen om varsling skal benyttes, er hensynet til samfunnets behov for vern på den ene siden og hensynet til den risikable (den pedofile i rundskrivet) og vedkommende sin familie på den annen. For politiet er det derfor vanskelige overveielser som må gjøres i skjæringspunktet mellom å varsle eller ikke varsle. Avgjørelsen vil i mange tilfeller basere seg på de enkelte polititjenestefolkenes skjønnsvurdering¹⁹.

5.1.1 Muligheter eller begrensninger?

Rundskriv G-116/2000 kan virke som et godt egnet verktøy i en situasjon som scenarioet i starten av kapittelet skisserer. Her tas det utgangspunkt i at personen har sonet en lang dom og at det kan være god grunn til å frykte at et nytt overgrep kan skje i nærmiljøet. I avveiningen mellom vernet av barna i barnehagen og hensynet til den tidligere straffedømte vil det ikke virke uforholdsmessig å varsle i dette tilfellet. Situasjonen kan med andre ord bedømmes til å være "farlig nok". Men er dette et verktøy som brukes av politiet i slike situasjoner? Da jeg begynte å forhøre meg hos mine informanter i politidistriktene om hvorvidt de gjennomførte tiltak med hjemmel i dette rundskrivet, skjønte jeg etter hvert hva min informant i Kripos mente med sin kommentar "og hva gjør man da". For det var ikke mangelen på verktøy eller muligheter vedkommende siktet til med sitt spørsmål, men det faktum at ingen, eller svært få, utnyttet de mulighetene som var til stede:

Det [rundskrivet] gir oss grunnlag for å varsle, men det brukes fortsatt ikke aktivt. Lensmann oppe i Troms som var siste som hadde brukt det, men så ble det klaget faktisk, men da fikk han støtte fordi hvis man anser det som en potensiell trussel så kunne man varsle. Men det er det her med at man *kan* gjøre det som blir veldig svakt altså. Det er ingen *plikt* å gjøre det.

Årsakene til at rundskrivet ikke blir brukt kan være mange. Blant de mest åpenbare er det faktum at det sannsynligvis ikke er så mange som kjenner til at det eksisterer. Under min søken etter informasjon om rundskrivet har jeg kommet over to tilfeller i media hvor rundskrivet har vært tatt i bruk. Det ene var i Troms (som er den situasjonen som Kripos-

¹⁹ Det presiseres i rundskrivet at beslutninger om å varsle burde tas på politimester eller politiinspektør nivå.

informanten refererer til) og den andre et sted i Østfold (se Aftenposten nettutgave 1. februar 2007b; NRK nettutgave 23. august 2011). *Ingen av mine informanter fra politidistriktene hadde kjennskap til rundskrivet*, og reaksjonene blant informantene når jeg fortalte dem om det var mange og varierte. På generell basis var alle mine informanter fra politidistriktene positive til rundskrivet. Noen ble nærmest glad for at det endelig fantes et håndfast verktøy som de kunne benytte i vanskelige situasjoner. Den ene informanten skisserte et tilfelle hvor en av de andre polititjenestefolkene på stasjonen hadde sett en tidligere straffedømt barneovergriper på visning i borettslaget sitt:

Ja, vi har jo hatt en nesten-problemstilling hvor en som jobbet her så en seksualovergriper på visning i nabolaget sitt, og så diskuterte vi hva vi skulle gjøre hvis han flyttet inn. Skulle man bare gå rundt og se på at han kan være farlig for unger og så ikke si noe? Så det er jo en sak hvor det kunne vært hjelpsomt å varsle om det.

Denne tanken rundt at rundskrivet kan være nyttig for politiet i visse situasjoner ble også delt av informanten min fra Kriminalomsorgen. Vedkommende påpekte at politiet hadde et forebyggende ansvar, og at selv om bruken av rundskrivet på mange måter var etisk problematisk, så var det forståelse for at det kunne være behov for å bruke et slikt verktøy i visse tilfeller:

Det er jo selvfølgelig, og det har vi snakket om i Kriminalomsorgen også, at vi møter jo tidligere innsatte vi også. Vi vet hva de er dømt for, hva gjør vi hvis vi ser dem osv. Det er dritvanskelig. Hva gjør jeg hvis jeg ser at en pedofil mann passer barna til naboen? Og jeg tror nok at dette rundskrivet dreier seg om på en måte at nå er overgriperen inne i en farlig situasjon både i forhold til overgrep, og for offer (...) På samme måte hvis man ser en kjent pederast gå inn i badstua når det er to 15 år gamle gutter der. Hva gjør du? Etisk dritvanskelig. Men uansett hvordan du løslater så er det jo en barneskole i nærheten (...) Politiet har ansvar for å jobbe forebyggende også. Så ja, en tidligere pedofil som sitter på gjerdet til en barnehage hele dagen er nok til at man gir beskjed til barnehagen om at man må passe på barna. Det er forebyggende arbeid vi snakker, ikke varsling i den grad at finnes det en overgriper i området så skal vi informere om det.

Noen informanter fra politidistriktene oppfattet jeg nesten som flau eller brydd over at de ikke hadde kunnskap om at rundskrivet eksisterte. Mange beskrev seg selv som "nokså opplyst" når det kom til slik informasjon, og det var derfor forunderlig for dem at dette hadde gått dem hus forbi. En informant fra et politidistrikt sa det slik:

Det er faen meg ille altså... det er jo fra departementet (...) Men det er mye fra departementet som vi ikke er klar over.

Et nærliggende spørsmål blir da hvorfor et rundskriv fra Justis- og beredskapsdepartementet bare "går tapt" internt i politietaten? Det er 13 år siden det ble utstedt, det er fortsatt tilgjengelig og det er like gyldig i dag som da det ble utstedt. Det virket derfor på sin plass å

intervjue noen fra Justis- og beredskapsdepartementet som kunne ha kjennskap til rundskrivet, og som muligens kunne gi meg en forklaring på hvorfor det har forblitt så ukjent innen den etaten det var utformet for.

Min informant i departementet var en av de få jeg møtte som hadde kjennskap til dette rundskrivet, bortsett fra et par informanter i Kripos. Da jeg begynte å søke etter personer som hadde kunnskap om G-116/2000, ble jeg sendt både til Riksadvokaten og Politidirektoratet, samt til andre offentlig tilsatte som man antok hadde kjennskap til det. Jeg skjønnte etter hvert at det ikke bare var i politidistriktene at rundskriv G-116/2000 var ukjent. Det var visstnok ganske ukjent i hele systemet. Hos Riksadvokaten ble jeg til slutt tipset om å søke kontakt med min informant i Justis- og beredskapsdepartementet, siden vedkommende på grunn av sine lange fartstid i departementet høyst sannsynlig visste om rundskrivet. Og det gjorde vedkommende. Da jeg spurte informanten om rundskrivet var godt kjent i vedkommendes avdeling i departementet, var svaret at de som hadde jobbet mye med seksuelle overgrep mot barn nok hadde en god del kunnskap om det. Men at dette var noe rundskriv som alle kjente til, ville nok være en overdrivelse. Videre kunne dessverre ikke informanten fortelle meg om det lå en konkret hendelse, enten i Norge eller i utlandet, bak utstedelsen av det, men så ikke bort fra at dette var tilfelle.

Hvorfor rundskrivet var forblitt så ukjent i politidistrikts-Norge, hadde min informant noen ideer om. Blant annet ble det pekt på at det kunne oppleves som problematisk å varsle i et lite lokalmiljø kontra større byer i Norge. På småsteder kunne varsling medføre at flere enn de som varslingen var relevant for fikk vite om en persons tidligere domfellelser, og dette kunne ha negative konsekvenser for vedkommendes muligheter for tilbakevending til samfunnet. At politiet da hadde vanskeligheter med å ta et valg om varsling, var forståelig for min informant:

Altså fra Justisdepartementets ståsted så er jo dette i og for seg grei skuring, gitt at man da har gitt ut ei forskrift som sier noe om at det skal varsles når de og de vilkårene eller forutsetningene er tilstede. Men at det er politiet som skal gjøre disse avgjørelsene, så er det jo vanskelig å sitte her å si at i dette konkrete tilfellet så skal man gjøre sånn og sånn, uten at man da kjenner saken i detalj. Og det vil man sjelden gjøre herfra. Så det bli en skjønnsvurdering fra politiets side om hvordan man skal håndtere et sånt rundskriv. Og i praksis vil jeg jo tenke at dette er vanskelig. De fleste stedene i Norge som ikke heter Oslo, Tromsø, Bergen, Trondheim og Kristiansand, de er små ikke sant. Og hvordan skal man håndtere det?

En annen årsak til at rundskrivet ikke var tatt aktivt til bruk, var problematikken rundt hvordan man skulle bruke det. Usikkerhet rundt dette kunne føre til at færre personer ønsket å benytte seg av det:

Ja for noe jeg tenker som ligger her, er litt sånn "når skal man bruke dette; kan jeg det"? Kanskje er man litt mer forsiktig. Som man også ser i vold i nære-relasjonssakene, er jo den redselen for å bryte taushetsplikt, eller den usikkerheten som råder rundt regelverket, et hinder innimellom. At man ikke får gitt nødvendige beskjeder slik at folk får nødvendig hjelp. Og jeg tenker det, og det vet vi jo ikke for sikkert, men vi tror vel ikke nødvendigvis at det er noe galt med regelverket når det gjelder taushetsplikt, men praktiseringen og forståelsen av hva det faktisk handler om.

Denne årsaksforklaringen ble bekreftet av mine informanter i politidistriktene. Samtlige stilte seg spørrende til hvordan rundskrivet faktisk kunne brukes, også etter at de hadde uttrykt glede over å ha blitt gjort oppmerksom på hva de oppfattet som et sårt tiltrengt verktøy. Det ble rett og slett opplevd som en utfordring, ikke nødvendigvis en mulighet. Det gis selvfølgelig klare retningslinjer i rundskrivet om når varsling skal kunne benyttes, men til grunn for den endelige beslutningen ligger alltid den enkelte polititjenestemanns eller -kvinnens skjønnsmessige vurderinger. Og når dette gjelder en beslutning om å bryte det som kanskje kan oppfattes som en av de mest grunnleggende pliktene for polititjenestepersoner, nemlig taushetsplikten, er det naturlig at dette oppleves problematisk. Man er rett og slett bekymret for å ta feil. Som en av informantene fra et politidistrikt sa:

Det er det å trekke de klare linjene om hvordan man skal gjøre det, sånn i forhold til personvern og taushetsplikt. Det er jo strengt i Norge (...) så en må finne en sånn gylden middelvei og det beste – både for den det gjelder også, tenker jeg – at en ikke trækker over grensene der, og også at en trår litt varsomt.

Ta for eksempel saken fra Troms (Aftenposten nettutgave 1. februar 2007b). I dette tilfellet varslet den lokale lensmannen skole- og barnehagepersonell om at det befant seg en straffedømt barneovergriper i lokalmiljøet og at vedkommende hadde bosatt seg like ved en barneskole²⁰. Den straffedømte mannen hadde i dette tilfellet vært dømt for en rekke overgrep og var blant de første her til lands som var dømt til forvaring. Lensmannen og daværende politimester i Troms omtalte mannen som en "pervers type" (NRK nettutgave 1. februar 2007), som i tillegg ikke hadde vært villig til å gjennomgå noen form for behandling under forvaringsperioden. Personen var derfor vurdert til fortsatt å utgjøre en risiko for nye overgrep (ifølge sakkyndiges uttalelser og politiets oppfatning). Etter at varslingen hadde funnet sted,

²⁰ I denne avisartikkelen, samt andre jeg fant om samme sak (NRK nettutgave 1. februar 2007), omtales personen i saken som pedofildømt. Jeg velger her å bruke ordet straffedømt barneovergriper, da man ikke kan dømmes for å ha en pedofil legning i Norge, men derimot kan man straffes for å begå seksuelle overgrep mot barn.

ble den ansvarlige lensmannen, ifølge min informant fra Kripas, klaget inn av den tidligere straffedømte for å ha brutt taushetsplikten²¹. Klagen ble forkastet, men det gir fortsatt en pekepinn om hvor sterke interessemotsetninger som er til stede ved et slikt tiltak. Selv om det i dette tilfellet kan virke ganske åpenbart at det var på sin plass å varsle (jf. rundskrivets vilkår og retningslinjer), så er det jo like åpenbart at belastningen for den det varsles om kan være meget stor. Mannens advokat uttalte til avisen at varsling, slik denne lensmannen hadde gjort, var svært problematisk (Aftenposten nettutgave 1. februar 2007a). For en person som skulle forsøkes reintegrert i samfunnet, var mulighetene sterkt redusert når slik informasjon ble gjort tilgjengelig i et lite lokalsamfunn. En slik stigmatisering av tidligere straffedømte er heller ikke fordelaktig for det øvrige samfunnet eller for kriminalitetsforebyggende arbeid. Lie (2011: 22) poengterer at kriminalitetsforebyggende arbeid blant annet "handler om å tilrettelegge for tilhørighet til det lovlydige samfunnet". Det vil si at politiets rolle i det forebyggende arbeid ikke bare innebærer å beskytte det lovlydige publikum mot potensielle trusler og farer; politiets rolle skal også bidra til å integrere dem som har falt utenfor fellesskapet. Politiet kan med andre ord også fungere som den tidligere straffedømtes beskytter i enkelte sammenhenger. Dette prinsippet gjenspeiles også i Politiloven § 1 annet ledd:

"Politiet skal gjennom forebyggende, håndhevende og hjelpende virksomhet være et ledd i samfunnets samlende innsats for å fremme og befeste borgerens rettsikkerhet, trygghet og alminnelige velferd for øvrig"

Hensikten med politiets arbeid er dermed ikke å stigmatisere og marginalisere de som allerede har falt utenfor, noe det nevnte rundskrivet potensielt kan gjøre, men heller å fremme personers muligheter for å være lovlydige. Det er derfor forståelig at polititjenestefolk vegrer seg mot å ta rundskrivet i bruk. Lensmannen i saken fra Troms bekreftet også dette, og uttalte til media at det hadde vært en vanskelig avveielse om det skulle varsles eller ikke²².

Presedenser

Da jeg spurte mine informanter fra distriktene om hva som eventuelt kunne gjøre det enklere å ta i bruk dette rundskrivet, var den gjengse oppfatningen at hvis dette skulle bli brukt, så måtte det faktisk "bli brukt". *Det burde med andre ord etableres noen presedenser der*

²¹ Jeg prøvde å lokalisere noe fra media om dette, men uten resultater.

²² Dette var tilfellet i saken fra Østfold også, hvor etterforskningslederen som tok avgjørelsen om å varsle uttalte til avisen at det hadde vært en vanskelig sak å avgjøre, men at hensynet til barna i denne situasjonen hadde vært viktigere enn personvernet til den det ble varslet om (NRK nettutgave 23. august 2011)

rundskrivet hadde vært brukt og der politiet faktisk hadde "sluppet unna" med det. Som en av informantene fra Kripos sa det:

Ja, generelt hvis ting er nytt og ingen har prøvd det så blir det litt "hvem skal prøve det først" og det passer ikke helt inn osv. Men jeg tenker heller at man skal prøve det og passer det ikke så passer det ikke. For da kunne vi kanskje bygd litt mer retningslinjer rundt det etterpå (...)
Hvis man ikke prøver og ikke vet om hjemmelen er god nok, ja da må vi prøve å endre på det. Men det er ikke noen vits å endre loven hvis det som ligger der ikke blir brukt uansett. Ja det må brukes - man må teste det og se om det passer.

Det å kjenne til for eksempel utfallet av saken i Troms var for politidistrikts-informantene en måte å sette en standard for rettspraksisen. Følgelig ble de sikrere i bruken av rundskrivet og de skjønnsmessige vurderingene de måtte ta i skjæringspunktet mellom varsling eller ikke varsling. En av mine informanter, som var politiadvokat, forklarte at skjønnsmessige vurderinger politiet gjør med hjemmel i loven, sjelden blir "feil", men at det var viktig at man "risset inn en fasit" for hvordan man kunne gå fram:

Har man hjemmel og har man vurdert den og skal det vise seg at man har vurdert skjønnsmessig hjemmel feil, så kan man aldri bli straffet for det. Det skal i alle fall være vanskelig. Spesialenheten for eksempel... altså hvis man har en hjemmel som gir grunnlag for skjønn, og man har brukt et skjønn med god hensikt, da kan det ikke bli feil altså. Selv om det viser seg at fasiten er feil. Så der må nok vi risse den inn ikke sant, og bruke den slik at folk ikke blir usikre. Vi må *tvinges til å ha en mening om det.*

Videre var det viktig for mine informanter fra politidistriktene at man begynte å se på verktøy som dette rundskrivet som en mulighet og ikke en begrensning.

Man kan jo begynne å se begrensninger, ellers så kan man begynne å kalle det en mulighet. Det er jo mye i den jobben vi gjør som... ja man må hele tiden prøve å tenke hva vi kan gjøre for og, for det første forhindre og forebygge, og for det andre å oppklare. Og hvis du hele tiden tenker at nei det kan vi ikke, så begrenser du deg selv. Ellers kan man tenke at her er det en mulighet til å gjøre noe. Men vi må jo selvfølgelig ha kjennskap til den muligheten. Det synes jeg er viktig altså

En klar forutsetning for "mulighetstenkning" hos politiet er kunnskap om verktøyene etaten har til rådighet. Da det er åpenbart at dette rundskrivet gir noen betydelige utfordringer når det kommer til politiets bruk av det, var det for mine informanter viktig å påpeke at man burde prøve ut mulighetene det gir. Det er spesielt viktig å avklare hva som er riktig bruk til riktige situasjoner. Dette poenget ble fremhevet av min informant fra Justis- og beredskapsdepartementet da jeg spurte om hvilke mulige veier man kunne ta for å bedre bruken av rundskrivet i politidistriktene:

(...) det å komme med et rundskriv inn i en virkelighet hvor man ikke skjønner hvordan det skal brukes, det kan rett og slett være litt farlig. For det kan skape mer frustrasjon enn det skaper effektivitet i noen som helst retning. For hva skal man med dette? Hvordan skal vi

bruke dette hvis ingen forteller deg "jo du skal bruke det sånn eller du kan ringe dit for å høre". Da er vi jo like langt ikke sant (...) Vi har sånne samlinger en til to ganger i året, hvor vi samler familievoldskoordinatorene og SO koordinatorene og hvor man kunne hatt som tema akkurat dette her. Noen kunne holdt en forelesning om hvordan man kunne forstå det... slik at man kan diskutere med kolleger som har erfaring.

Samtidig ble det fremhevet at rundskrivet ikke måtte bli en lett løsning på noe som åpenbart var et komplekst problem for politiet:

Den voksne personen som har foregrepet seg, er den som må bære byrden av dette. Men det må jo ikke bli en slags hvilepute, at jo nå er du trygg. For mange seksuelle overgrep foregår jo ikke ute på gater og foran barnehager, de foregår hjemme. Å tenke at dette, litt sånn med overfallsvoldtekter kontra voldtekter i nær relasjon, da har vi jo en tendens til å snakke om overfallsvoldtekter, ja det er voldtekt. Alt det andre, som utgjør hovedtyngden, det er noe annet. Sånn at voldtekt det foregår der, og seksuelle overgrep mot barn det er de farlige mennene som driver og drar små unger med inn i biler. Men det er mye færre av dem og det er mye flere barn som utsettes for grove overgrep hjemme, av folk som de presumtivt skulle være beskyttet av. Så jeg tenker at dette er bra i noen tilfeller, men så må vi ha med oss hele spekteret. Så, jo det er bra, men det er viktig å ha med seg alle de andre sidene også. Slik at man ikke tror at "jo dette er løsningen". Og dessuten så har det noen konsekvenser for både overgriperen og disse personene som den skal beskytte. Og det må vi ha med oss.

Man kan godt trekke en parallell fra informantens forslag om SO-samlinger til det som jeg tok opp i kapittel 3, under avsnittet "Kvalitet". Der etterlyste mine informanter fra politidistriktene flere møteplasser med mulighet til å treffe andre politifolk innen samme fagfelt, slik at man i større grad fikk mulighet til å dele erfaringer og eventuelle problemstillinger fra sitt arbeid. Dette ville bidra til å øke kvaliteten og kunnskapen i det arbeidet de utførte. Det samme ønskemålet kan gjelde rundskrivet. Får man mulighet til å ta del i andre kollegers sine erfaringer og tanker rundt bruken av et slikt verktøy (for eksempel på seminarer), vil det ikke bare bidra til at rundskrivet blir mer kjent blant lokalt politi, men også muligens til at det blir anvendt i noen flere situasjoner der det vil være et nyttig virkemiddel. Økt kommunikasjon vil også bidra til at politiet i større grad håndterer et slikt verktøy forsvarlig og på en måte som ikke i unødvendig grad reduserer livskvaliteten til den det varsles om eller de som varsles. Som det skal diskuteres i neste kapittel, er det en hårfin balansegang mellom de positive og negative konsekvensene ved bruk av et så inngripende verktøy som det nevnte rundskrivet for å håndtere risiko og forebygge kriminalitet.

5.2 Hvem sine rettigheter?

I de siste tiårene har man i økende grad sett at offeret har kommet i fokus i vestlig kriminalpolitikk og rettighetsdiskurs (Fornærmede i straffeprosessen - nytt perspektiv og nye rettigheter 2006; Garland 2001; Lomell 2006; Robberstad 1999). Mens offeret i mange år

var "reduert til et vitne" (Lomell 2006: 62), både i straffesaker og som en aktør i det politiske felt, er det nå en aktiv tredjepart som i større grad tar del i straffeprosessen og forhandler om sine rettigheter. I kjølvannet av dette økende fokuset på offerets rettigheter og plass i straffesaker, har man også sett en *utvidelse av begrepet "offer"* (Lomell 2006:63). Begrepet var tidligere avgrenset til dem som hadde blitt usatt for en kriminell handling, men inkorporerer nå også de som *potensielt* kan bli utsatt for en kriminell handling. Og dette kan i teorien være alle. Lomell beskriver hvordan den gjengse oppfatningen i dag, både blant politikere, media og i samfunnet generelt, er at "vi er potensielle ofre alle sammen" (2006: 62-63), og at dette er en kollektiv tilstand som vi i felleskap må håndtere. En slik mentalitet legitimerer i økende grad bruken av inngripende metoder for å verne oss mot farlighet. Jeg trekker her en parallell til innledningskapittelet der jeg beskrev denne utviklingen i de fryktoorienterte kulturene. Her er kriminalpolitiske føringer i større grad utformet og argumentert fram med den hensikt å beskytte *potensielle* ofre mot *potensielt* farlige personer i samfunnet, og ofte går dette på bekostning av den potensielle gjerningspersonens alminnelige borgerrettigheter. Oppfatningen har ofte vært at det er på tide at vektskåla nå tipper i ofrenes favør, og at rettssikkerheten til gjerningspersoner i større grad må ofres for felleskapets kollektive trygghet (Lomell 2006).

Rundskriv G-116/2000 *Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn*, kan på mange måter tolkes som nettopp et forebyggende verktøy med potensielle ofres krav på trygghet og vern som grunnlag. Hele vurderingen om man skal varsle eller ikke, beror på "hvor stor fare det er for at vedkommende vil forgripe seg på nytt" (sst.: ledd 3.1). Man må med andre ord vurdere farligheten den pedofile (for å bruke rundskrivets terminologi) og andre potensielt farlige personer utgjør for lokalmiljøet og om det er nødvendig med tiltak for å verne potensielle ofre og dermed øke tryggheten. Det er selvfølgelig flere faktorer som kan tale mot et så drastisk inngrep som varsling. Det kan for eksempel være alvorlighetsgraden av tidligere domfellelser, graden av stigmatisering for personen og dennes pårørende om varsling benyttes og, ikke minst, hensynet til muligheten for rehabilitering og hvordan en eventuell varsling vil påvirke denne (sst.: ledd 3.1). Men i sum vil alle disse hensynene vike hvis man står overfor en situasjon der politiet vurderer det til å være en reell fare for en framtidig lovovertrødelse. "Hensynet til den pedofile må vike", som det står i rundskrivet (sst.: ledd 3.1).

Rundskrivets vinkling mot vern av potensielt offer mot en potensiell gjerningsperson kan også sees som et eksempel på føre-var kriminalisering, eller såkalt *regulerende forebygging* (Husabø 2003; Janus 2006; Lomell 2012). Hensikten er å begrense barneovergriperens muligheter til å begå et nytt lovbrudd *før* dette eventuelt skjer. Da jeg tidligere beskrev denne kriminalpolitiske tendensen (i kapittel 1, avsnitt 1.3), var det i relasjon til inngripende kontrollvirksomhet utøvd mot barneovergripere i form av full offentliggjøring av personalia og en nokså dyp undergraving av viktige rettsprinsipper som personvern (for eksempel Megan's Law). I tilfellet rundskriv G-116/2000 har man ikke gått så langt. Retningslinjene er klare på at den informasjonen som blir distribuert kun skal gå til dem som er direkte utsatt for risiko og som har en praktisk mulighet til å forebygge straffbare handlinger (sst.: ledd 3.2). Rundskrivet forfekter med andre ord ikke en så inngripende kontroll som den man har sett eksempler på i USA og Storbritannia (Garland 2001). Men noen av de samme tendenser er til stede. For implisitt i målsettingen om å verne et potensielt offer ligger en tanke om at man ikke lenger er villig til å ta sjansen på at "dette skal gå bra" eller at personen det gjelder har kontroll på seg selv. Man "straffer" i form av varsling for en kriminell handling som kan skje i framtiden, kun basert på indikatorer på at risikoen for en kriminell handling er forhøyet.

Jeg vender tilbake til scenarioet i starten av kapittelet. I dette tilfellet gjør man seg ikke til et mål for varsling bare ved å kjøpe seg en hund og bosette seg ved siden av en barnehage. Men kombinasjonen valp, barnehage og straffedømt barneovergriper gir i totalsum en farlighetsgrad som er blitt for stor og varsellampene blir skrudd på; her planlegger vedkommende å gjøre noe kriminelt. Alderen på barna i barnehagen stemmer kanskje overens med alderen på barn som vedkommende tidligere har forgrepet seg på, en valp er et godt lokkemiddel for å oppnå kontakt med barn og, ikke minst, personen ønsker barna velkommen inn på sin eiendom og dermed til samvær. Om denne personene faktisk har intensjon om å forgripe seg på barna, er ikke nødvendigvis det mest relevante. Så lenge man forebygger og beskytter mot *den potensielle farlighet* så er målet oppnådd.

Men helliger målet alltid midlene? Konflikten med grunnleggende rettigheter knyttet til personvern og rettssikkerhet for den personen det varsles om, er åpenbar. I NOU 2009:15 *Skjult informasjon - åpen kontroll* slås det fast at:

"kjernen i begrepet "rettssikkerhet" er knyttet til krav om at enkeltindividet skal være beskyttet mot overgrep og vilkårlighet fra myndighetenes side, samtidig som vedkommende skal ha mulighet til å forutberegne sin rettsstilling og forsvare sine rettslige interesser"(Skjult informasjon - åpen kontroll 2009: 60)

Videre påpekes det at det eksisterer en grunnleggende sammenheng mellom rettsikkerhet og personvern, da begge disse verdibegrepene angår den enkelte borgers rett til autonomi og integritet mot inngrep fra myndighetene. Forskjellen utgjøres av at rettsikkerhet handler om å ivareta den enkeltes rettigheter til å beskyttes mot vilkårlige inngrep fra myndighetene, mens personvernreglene handler om enkeltmenneskes vern av sin private sfære mot inngrep fra andre borgere og staten og retten til å bestemme over hva andre skal vite om dine personlige forhold (Skjult informasjon - åpen kontroll 2009: 60).

I Norge er bestemmelsene rundt vern av personopplysninger strenge, og opplysninger om at en person har vært mistenkt, siktet, tiltalt eller dømt for en straffbar handling, defineres som sensitive opplysninger og er regulert av personopplysningsloven (§ 1; § 2 ledd 8). Videre er kravet om personvern, og da spesielt retten til å verne om personopplysninger, ikke bare nedfelt i norsk lov, men det er også en menneskerettighet (Skjult informasjon - åpen kontroll 2009: 48). I Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (Menneskerettsloven av 21. mai 1999, heretter omtalt som EMK), artikkel 8, presiseres det at "enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse". Inngrep i denne rettigheten fra offentlige myndigheter kan kun forsvares hvis beskyttelsen av individets private sfære går på bekostning av blant annet nasjonal sikkerhet, kriminalitet og andres rettigheter og friheter.

For myndighetene må enhver behandling av personlige og sensitive opplysninger foregå med hjemmel i loven (Skjult informasjon - åpen kontroll 2009: 49). Videre er det pålagt at informasjonene kun kan brukes til et spesifikt angitt mål (jf. personopplysningsloven § 11). Slike bestemmelser kan eksemplifiseres gjennom rundskriv G-116/2000. I henhold til dette rundskrivet har politiet hjemmel i loven til å bryte taushetsplikten hva angår et individs sensitive personopplysninger hvis formålet er å forebygge nye mulige overgrep. Men samtidig står det i rundskrivet at enhver spredning av personopplysninger, i dette tilfellet om barneovergrepere, anses som "en betydelig krenkelse av personvernet til den varselet gjelder" (ledd 3.1). Det erkjennes med andre ord at bruken av rundskrivet som et forebyggende verktøy kan være problematisk opp mot retten til personvern. Denne problematikken rundt personvern er heller ikke fremmed når det gjelder annet kriminalitetsforebyggende arbeid. Den dukker ofte opp i diskusjoner om hvor langt man kan gå i inngrep i personers privatliv i forbindelse med forebygging av terrorisme. Der har retten til privatliv kanskje i størst grad måttet vike for målet om trygghet i samfunnet (Lomell 2012). Denne konflikten mellom forebygging av alvorlig kriminalitet og vern om personvernrettigheter har også blitt drøftet i

offentlige utredninger, der man har tatt opp balansegangen mellom disse to hensynene (Lomell 2006). Både *Kriminalitetsbekjempelse og personvern* (2003) og *Mellom effektivitet og personvern* (2004) er eksempler på utredninger hvor det stilles spørsmål rundt denne problematikken, og hvor det i følge Lomell (2006: 69), anerkjennes "at krav om effektivitet og kriminalitetsbekjempelse kan true grunnleggende rettigheter".

En rett til å forebygge

En interessant videreutvikling av problematikken rundt hva man skal tillate seg av inngripende metoder, er hvordan menneskerettigheter blir trukket inn av begge sider i denne konflikten (Lomell 2006). Tradisjonelt har det vært ansett at staten har vært forpliktet av EMK overfor sine borgere (Høstmølingen 2005: 24, 82-84). Statens plikter i denne sammenhengen kan enten være "positive" ved at den har en plikt til å beskytte individer fra for eksempel overgrep, eller de kan være "negative" ved at staten forplikter seg til å begrense visse inngrep i individers sfære. *Staten har med andre ord ansvar både for at rettigheter mellom stat og individ og individer i mellom ikke krenkes*. Den positive forpliktelsen fra myndighetens side er ofte det som legges til grunn som et forsvar for inngripende kriminalitetsforebyggende tiltak eller forsvar for iverksettelse av preventive "straffetiltak". Myndighetene kan nemlig bli gjort ansvarlige hvis de "systematisk unnlater å forebygge, etterforske og straffe overgrep som enkeltpersoner begår mot andre" (Lomell 2006: 67; EMK artikkel 2 og 3).

Dette behovet for å beskytte borgere mot kriminalitet kan man se i kampen mot terrorisme, i de grooming-lover som er iverksatt her til lands og i den argumentasjonen som føres i rundskriv G-116/2000. De som er verdig beskyttelse i disse tilfellene er de som potensielt kan utsettes for kriminelle handlinger, i større grad enn de som potensielt er utøverne av den. Lomell (2006: 70) beskriver det som at "menneskerettighetene er blitt en trussel mot menneskerettighetene", da statens negative forpliktelser ikke veier like tungt når man stiller disse opp mot de positive. En god illustrasjon kommer fra tidligere justisminister Odd Einar Dørum. Som et argument for å forsvare politiets behov for mer inngripende metoder i forebygging av kriminalitet uttalte Dørum at "det vil være et menneskerettighetsbrudd overfor norske borgere hvis staten skulle se på at de kan bli utsatt for organisert kriminalitet eller terror" (sitert i Lomell 2006: 70).

En slik problemstilling rundt balansegangen mellom rettigheter til gjerningspersoner og rettigheter til potensielle ofre, ble også diskutert med min informant fra Justis- og beredskapsdepartementet. Informanten, som jobbet med ivaretagelse av ofres rettsikkerhet i saker som gjelder overgrep og vold, mente at tiden nå er kommet for å vektlegge ofrenes vern tyngre enn gjerningspersonen. Men samtidig syntes vedkommende at det var vanskelig å si noe klart om hva som var rett og galt i slike avgjørelser. Håpet var at man kunne finne en slags gyllen middelvei mellom de to motstridende hensynene:

Du kommer ikke fram til noe som er riktig, men noe kan kanskje framstå som er mer riktig. Vi sier at rettsikkerheten til de som vi skal beskytte... så tror vi at vi i for mange år har vært for opptatt av å beskytte overgriperen. Vi tror at vi har noe å gå på når det kommer til å tøye den grensa litt lengre den andre veien slik at vi kan ta litt mer hensyn til ofrene, samtidig som vi fremdeles kan ivareta retten til overgriperen. Men man har vel vært litt for engstelig for å ikke sette i gang tiltak. Du kan jo si at vi beveger oss på en skala, hvor man kanskje kan bevege seg litt mer den veien uten at man sier at dette er det riktige punktet. For det vet vi ikke. Men kanskje hvis vi kommer langt utover det punktet så... Hvis man tar dette rundskrivet for eksempel. Hvis det sto her at enhver som har begått seksuelle overgrep mot barn må bo minst 10 mil fra en barnehage. For man kan jo tenke seg restriksjoner som gjorde at en gang dømt for et seksuelt overgrep, for evig og alltid utestengt. Så det er det å finne det riktige balansepunktet.

Nøkkelen til ivaretagelse av rettighetene til partene var dermed å vise forsiktighet ved ikke å gå for langt den ene eller den andre veien på "rettighetsskalaen. Men selv om man ønsker å finne en slik balansegang, er det ikke bestandig så lett i et samfunn med mange interessekonflikter og mange behov som det må vernes om. Og balansegangen er, om mulig, enda vanskeligere når det er barn det dreier seg om. De utgjør en gruppe i samfunnet som i mindre grad enn voksne er i stand til å verne om sine egne rettigheter og sin egen rettsikkerhet. Myndighetenes ansvar for å sikre deres rettigheter er derfor av essensiell betydning.

5.2.1 Prisen for ikke å gjøre noe

Hva skjer så hvis staten ikke gjør nok for å beskytte en persons rettigheter i henhold til EMK? Som nevnt ovenfor, har myndighetene en plikt til å beskytte sine borgere mot personer som kan krenke deres rettigheter (jf. EMK artikkel 1, 2 og 3). I følge Møse (2002: 210) presiseres det at kravet om slikt vern er spesielt sterkt når det gjelder barn eller andre sårbare individer og at *manglende forebygging av krenkelser i visse tilfeller vil gjøre staten ansvarlig for privatpersoners handlinger i strid med artikkel 3*. Videre presiseres det av Kjølbro (2010: 238) at staten kan holdes ansvarlig hvis de var eller burde vært kjent med en risiko for

overgrep, men ikke iverksatte rimelige tiltak for å verne individer mot denne risikoen (jf. artikkel 3 i EMK).

Konsekvensene av en slik mangel på beskyttelse er nå blitt stadfestet i norsk lov via en dom i Borgarting lagmannsrett (*NN v Staten v/Justisdepartementet*) i 2012. Sakens kjerne omhandler en kvinne som i en årrekke ble utsatt for forfølgelse av sin tidligere kjæreste. Etter et grovt overgrep i 1998 der kvinnen ble utsatt for legemsbeskadigelse under særdeles skjerpene omstendigheter, ble hennes overgrepsmann dømt for voldshendelsen samt ilagt besøksforbud. I de følgende seks årene etter voldsepisoden fortsatte imidlertid mannen å true kvinnen og jevnlig bryte besøksforbudet han var ilagt. I dommen kan man lese hvordan kvinnen gjentatte ganger tok kontakt med politi og påtalemyndigheter for å anmelde mannen og be om hjelp. Tross politiets forsøk på å forhindre det fortsatte mannen sin truende oppførsel. Kvinnen og hennes fire barn flyttet deretter fra sitt hjemsted på Østlandet til en liten kommune på Vestlandet hvor de bodde på sperret adresse. Men selv med et slikt drastisk tiltak greide mannen å spore henne opp og fortsette trakasseringen. Dette førte til at kvinnen igjen måtte flytte, samt skifte navn. Hun reiste i 2010 søksmål mot staten for brudd på EMK artikkel 2 og 3, med begrunnelse i det offentliges manglende evne til "å sikre rammene rundt NNs liv". Staten v/Justisdepartementet ble frifunnet i tingretten. NN anket så dommen til Borgarting lagmannsrett, der retten ut fra bevisførselen som ble fremlagt i saken, fant at den behandlingen NN var blitt utsatt for, "var tilstrekkelig alvorlig til at den faller inn under alternativet "umenneskelig behandling" i artikkel 3". Videre ble det påpekt av lagmannsretten:

"Flertallet (...) finner i lys av forannevnte- og etter en samlet vurdering- å måtte legge til grunn at myndighetene ikke har tatt i bruk alle rimelige tiltak for å sikre en effektiv beskyttelse av NN mot gjerningsmannens forfølgelse, hensett til den alvorlige kriminelle atferd hun var utsatt for (...) etter dette finner flertallet at det i denne saken foreligger brudd på EMK artikkel 3"(Borgarting lagmannsrett. Dom avsagt 18.09.2012: 25)

I denne saken er det tydelig at kvinnen gjennom flere år har måttet bære byrden av å bli forfulgt, mens hennes forfølger store deler av denne tiden har levd fritt i samfunnet og fortsatt sine handlinger som før. Dommen gir et klart signal om at offeret i dette tilfellet har lidd betydelig mer enn gjerningspersonen²³.

²³ Saken ble anket av staten etter dommen i Borgarting lagmannsrett. Et par uker før denne masteroppgaven skulle leveres slo Høyesterett enstemmig fast at Staten brøt menneskerettighetskonvensjonen da de ikke ga kvinnen og hennes fire barn god nok beskyttelse. Staten er gjort pliktig til å betale kvinnen erstatning (dette skal bli behandlet i en senere rettsprosess) (Aftenposten nettutgave 26. april 2013). På advokatfirmaet Elden (kvinnens advokat) sine hjemmesider står det: "Ofre for kriminalitet har et rettskrav på beskyttelse fra politiet, og når politiets etterforskning og oppfølging svikter må politiet svare for seg" (Advokatfirmaet Elden 2013).

Hva er så relevansen av denne saken som omhandler vold i nære relasjoner og ikke overgrep eller vold mot barn? Dessuten dreier den seg som forfølgelse gjennom flere år, og fornærmede har vært klar over trusselen som gjerningspersonen utgjorde overfor henne selv og hennes barn. Svaret finnes i det prinsipielt viktige som ligger i bunnen av dommen, nemlig at staten er dømt for ikke å ha beskyttet en borger godt nok. Som det vil gjøre i saker der rundskrivet er relevant, forelå det hos myndighetene kunnskap om at bestemte personer kunne utgjøre en reell risiko for en annen borger (jf. Kjølbro 2010: 238). I dommen fra Borgarting lagmannsrett står det som grunnlag for vurdering om artikkel 3 i EMK ble brutt, følgende:

"Etter det legger lagmannsretten til grunn at ved vurderingen av hvor langt statens positive forpliktelser etter EMK artikkel 3 rekker i det konkrete tilfellet, må sees hen til om myndighetene har tatt alle rimelige forholdsregler for å sikre effektiv beskyttelse i situasjoner der myndighetene visste, eller burde ha visst, at det forelå en reell risiko (...) Videre må myndighetenes plikt til effektive og forebyggende tiltak vurderes i forhold til hvor alvorlig gjerningsmannens overtredelser er" (Borgarting lagmannsrett. Dom avsagt 18.09.2012: 20)

Det kan derfor virke som *om myndighetene har en spesiell plikt til å iverksette tiltak hvis de har kunnskap om potensiell risiko*. Jeg vender igjen tilbake til kapittelets innledende scenario. En tidligere straffedømt barneovergriper flytter inn ved siden av en barnehage, kjøper seg en valp, og oppretter kontakt med barna i barnehagen. Politiet får nyss om dette og får bekreftet at denne tilnærmingen til barna samsvarer med personens tidligere modus, og at situasjonen vedkommende nå har satt seg i, i aller høyeste grad kan tolkes som farlig både for potensielle ofre og gjerningspersonen selv. Hva skjer hvis politiet ikke gjør noe selv om de vet om denne risikoen? Kan myndighetene, ved politiet, risikere å bli gjort rettslig ansvarlig for ikke å ha gjort nok, selv om det ikke har skjedd noen kriminell handling? Et slikt spørsmål kan være vanskelig å svare på, men dommen fra Borgarting lagmannsrett gir en god pekepinn på at det eksisterer forventninger til at myndighetene skal handle når de er klar over risikoen for alvorlig kriminalitet. Konsekvensene av forventningsbrudd på dette området, er at man kan undergrave tillitsforholdet mellom borger og politi (Egge, Strype og Thomassen 2012: 7). I det lange løp kan man da ende opp med et samfunn hvor borgerne ikke lenger ønsker å jobbe med politiet. I stortingsmelding nr. 42 (2004-2005) *Politiets rolle og oppgaver*, står det:

"Det er grunn til å anta at tillitsforholdet vil påvirkes i negativ retning, dersom det over lengre tid utvikles et gap mellom samfunnets og borgernes forventninger til politiet og politiets oppgaveløsning. Publikum må derfor gis informasjon som kan gi realistiske forventninger til politiets oppgaveløsning" (Politiets rolle og oppgaver 2004-2005: 56)

Som samfunn har vi gitt politiet en særstilling når det kommer til hva man aksepterer som et legitimt handlingsrom i utøvelsen av et yrke (Egge m.fl. 2012: 7; Politiet i det norske

samfunn 1981: 13). Politiet har et maktgrunnlag som få andre grupper i samfunnet har, herunder den legitime retten til bruk av vold. En grunnleggende forutsetning når samfunnet gir politiet et slikt handlingsrom, er tiltro til at etaten forvalter sin makt på en fornuftig måte. Men som sitatet ovenfor poengterer, kan denne tilliten svekkes når de realistiske forventningene hos borger og politi ikke samsvarer. Hvis borgerne for eksempel forventer at politiet automatisk ville tatt grep i den situasjonen som scenarioet skisserer, kan funnene presentert i dette kapitlet indikere at de ville blitt skuffet. For handlingsrommet til politiet hviler på flere forutsetninger: at de har kunnskap om verktøyet som kan benyttes i en slik situasjon (altså rundskrivet), at de vurderer det slik at rundskrivet kan komme til anvendelse i et gitt tilfelle og, ikke minst, at de har kunnskap om at den straffedømte barneovergriperen faktisk bor der vedkommende gjør²⁴. Hvis en eller flere av disse forutsetningene ikke er oppfylt, er politiets handlingsmuligheter begrenset.

Tillitsforholdet mellom borger og politi kan også påvirkes av annet enn en ubalanse mellom forventninger og realiteter. Studier har vist at tilliten til politiet også vil være avhengig av hvordan publikum oppfatter at deres rettsstatsverdier bli ivaretatt (Egge m.fl. 2012; Hinds og Murphy 2007; Thomassen 2010; Tyler 2004). Tyler (2004) påpeker for eksempel at en sentral nøkkel til bedre tillit mellom borger og politi er at politiet blir betraktet som legitime og rettferdige. Borgernes oppfatning av politiets rettferdighet er faktisk viktigere for tillitsbygging enn deres oppfatning av etatens effektivitet. Politiets legitimitet hviler på at folk opplever at deres rettigheter blir overholdt og at politiet behandler dem med respekt. Videre påpeker Tyler at *legitimitet, og følgelig tillit, også er avhengig av at publikum oppfatter at politiet bryr seg om deres velferd, trygghet og behov*, med andre ord tar vare på dem (2004: 94-95). Er denne tilliten til stede vil man i større grad akseptere de metoder politiet benytter seg av. For eksempel kan man i større grad akseptere at politiet bruker romavlytting av mistenkte terrorister hvis man har tiltro til at politiet (og myndighetene forøvrig) bryr seg om deg og gjør dette for ditt eget beste. Politiet har derfor mye å tape på et eventuelt tillitsbrudd mellom etaten og borgerne. Konsekvensen kan være at borgerne i mindre grad aksepterer de metodene som benyttes.

I lys av dette er det forståelig at man som borger ikke vil føle at ens rettsstatsverdier er ivaretatt av politiet dersom det viser seg at nærmeste nabo er en straffedømt barneovergriper og du selv har små barn. Særlig vil dette være tilfellet dersom politiet har visst om dette uten å

²⁴ Mer om dette i neste avsnitt.

foreta seg noe og det forferdelige skulle skje at et overgrep finner sted. Dette kom for eksempel klart fram i saken fra Troms, der en representant fra Foreldrenes Arbeidsutvalg sa "jeg hadde reagert sterkt hvis politiet ikke hadde gitt oss muligheten til å ta våre forholdregler" (Aftenposten nettutgave 1. februar 2007b). Vedkommende uttrykte følgelig tilfredshet med at lensmannen hadde varslet. For å få ytterligere synspunkter på dette har jeg også spurt personer i min omgangskrets hvordan de hadde reagert dersom de hadde barn og en straffedømt barneovergriper bosatte seg ved siden av dem uten at politiet ga beskjed. De fleste finner situasjonen meget vanskelig da de anerkjenner at vedkommende burde få muligheten til å starte på nytt. Men samtidig må de fleste konkludere med at nei, det ville man ikke ha likt. Det er en tanke om at det er greit at personer skal få prøve på nytt, "but not in my backyard". I alle fall ikke hvis man ikke gis sjansen til å sette i verk eventuelle tiltak som kan verne barna mot personen og dennes farlighet. Det er derfor sannsynlig at politiet og myndighetene forøvrig hadde fått et alvorlig forklaringsproblem i en situasjon hvor et overgrep skjer og de har visst om risikoen, men tatt et valg om ikke å gjøre noe. Som en oppsummering kan det virke som om det ikke bare eksisterer et sprik i forventninger mellom hva man ønsker at politiet skal gjøre og hva de faktisk gjør, men også mellom hva politiet gjør og hva de *kan* gjøre. Det er derfor ekstra viktig at man klargjør hva som er realiteten i de oppgaver som politiet utøver på dette feltet²⁵. Hvis ikke, kan politiet en gang i framtiden befinne seg i en situasjon hvor de kan bli holdt ansvarlig for ikke å ha gjort nok i saker der de ikke var klar over at de hadde ansvar for å gjøre noe.

5.3 Et verktøy som trenger et system

Jeg vil igjen gå tilbake til det innledende scenarioet, som nå er belyst fra flere vinkler. I det første avsnittet ble det sett på hvordan den situasjonen som scenarioet skisserer, kan oppleves som en utfordring for politiet, for det første fordi man i etaten knapt vet at det eksisterer et verktøy som man kan bruke i slike situasjoner, og for det andre fordi politiet kan ha sterke forbehold mot å bruke verktøyet av hensyn til mulig brudd på taushetsplikten. I tillegg kommer usikkerhet rundt de skjønnsmessige vurderingene som ligger til grunn for en beslutning om å bruke det. I det andre avsnittet ble det sett på mulige rettslige og omdømmemessige konsekvenser hvis politiet, konfrontert med et slikt scenario, ikke foretok seg noe. Som dette avsnittet skal vise, kan slike negative forventninger fort bli oppfylt. Det er

²⁵ Noe denne oppgaven selvfølgelig prøver å gjøre.

nemlig en grunnleggende mangel i politiets forutsetning for varsling: de vet ofte ikke hvor de tidligere straffedømte befinner seg.

Det er ganske åpenlyst at uten et ordentlig regime for informasjonsutveksling og oppfølging vil rundskrivet i praksis være umulig å bruke. I beste fall vil bruken av det kun basere seg på hva politiet kommer over på slump (jf. kapittel 3, avsnitt 3.3). Basert på mine samtaler med informantene i politiet, virker det som om rundskrivet er i akkurat denne kategorien: et verktøy som mangler reelt grunnlag for å kunne tas i bruk. Flere av mine informanter fra politiet fremhevet dette paradokset. Rundskrivet fremstod som greit til sitt formål, men hvordan hadde man tenkt at dette skulle brukes rent praktisk uten kunnskap om personer som hadde flyttet til deres distrikt? Dette ble det blant annet spurt om med referanse til saken fra Troms, der lensmannen hadde varslet (Aftenposten nettutgave 1. februar 2007b). Flere av informantene syntes det ville være interessant å vite hvordan denne lensmannen hadde fått kjennskap til den straffedømte mannen som det ble varslet om. Var dette hjembygda hans, hadde lensmannen kjennskap til ham, eller hadde lensmannen i dette tilfellet faktisk mottatt informasjon fra Kriminalomsorgen eller politiet om at vedkommende skulle flytte dit? Jeg kunne ikke svare på dette, men det at mine informanter heller ikke hadde noe opplagt svar, ga en god indikasjon på at dette er et felt hvor mye er overlatt til tilfeldighetene.

Samtidig er det ikke helt tilfeldig hvor de straffedømte kan bosette seg etter løslatelse. Både ved løslatelse fra tidsbestemt dom og ved forvaring sier Kriminalomsorgens interne retningslinjer at "domfelte kan med hjemmel i straffeloven § 53 nr. 3, bokstav a, anvises bosted" (Retningslinjer om gjennomføring av forvaring 2004: 28). Kriminalomsorgen vil med andre ord kunne være med å bestemme hvor den straffedømte kan bosette seg, og det presiseres i retningslinjene at man i den vurderingen i stor grad må ta hensyn til behovet for samfunnsbeskyttelse. Man skal vurdere omgivelsene og, basert på dommen, vurdere om det er trygt å plassere vedkommende i området. Ut fra dette ville det åpenbart ikke være optimalt å plassere en straffedømt barneovergriper ved en barnehage eller barneskole (selv om det tydeligvis har vært tilfeller hvor dette har skjedd (jf. saken i Troms)²⁶. Videre skal det under prøvetiden ved forvaring gjøres kontinuerlige vurderinger av om det er sikkerhetsmessig forsvarlig at den tidligere straffedømte fortsetter å bo på nåværende bosted. Enhver endring av bosted må på forhånd bli godkjent av Kriminalomsorgen (sst.: 28). Oppfølgingen under

²⁶ Det var også et tilfelle omtalt i avisa Nordlys, hvor en "pedodømt" (som avisa Nordlys kaller det for), bosatte seg ved en barnehage i Tromsø (Nordlys nettutgave 12. september 2012)

prøvetiden varer normalt i to år og hyppigheten i oppfølgingen vil være avhengig av hva Friomsorgen anser som sikkerhetsmessig forsvarlig. Dette vil igjen bero på lovbruddets alvorlighetsgrad og den risikovurderingen som er gjort av vedkommende under soning²⁷. Det kan dermed virke som om det forekommer en viss kontroll med hvor tidligere straffedømte befinner seg etter løslatelse, men denne kontrollen er grunnet i Kriminalomsorgens mål og retningslinjer, ikke politiets. Som min informant fra Kriminalomsorgen sa, er deres forhold til den løslatte basert på tillit og troen på at vedkommende skal holde seg på den rette siden av loven. Det er også samtidig viktig at man husket på at når man er ferdig å sone, så er man fri:

Det er sånn at når du er ferdig sona så kan du, altså når du er løslatt så kan du ikke lenger bli pålagt vilkår om hva du skal gjøre. Du er en fri mann, du har sona ferdig, hvis du da vil slutte å gå i behandling den dagen dommen er ferdig, så har du rett til å gjøre det. Så lenge norsk kriminalomsorg er tufta på et humanistisk menneskesyn, hvor vi mener at mennesket både kan og er i stand til å endre seg hvis det ønsker det, så må vi på en måte fremstå som om vi tror og mener dette.

En slik tilnærming til hvordan man forholder seg til den straffedømte, vil jo være den samme for politiet. De baserer også sin virksomhet på den bærende ideen at alle skal få en ny sjanse etter soning. Men hvordan kan man samkjøre en slik grunnleggende intensjon med det faktum at politiet også har et ansvar for å forebygge og skape trygghet? Og spesielt når det også foreligger et rundskriv som sier at politiet *skal* gjøre noe hvis det vurderes som nødvendig. Denne problemstillingen ble tatt opp av flere av mine informanter fra politiet og også av Justis- og beredskapsdepartementets informant. Som sistnevnte sa:

Så tenker jeg litt på det spørsmålet som nødvendigvis må komme, når man har sonet sin straff ferdig, så har man gjort opp med samfunnet, og ergo skal man få mulighet til å starte på nytt. Slik tenker jo vi at vi skal tenke i alle kriminalsaker fordi vi har et rettssystem som straffer noen når de har gjort noe galt og når vedkommende har gjort opp med samfunnet så skal vedkommende få en sjanse til å starte på nytt. Dette [rundskrivet] er jo med på å forhindre at vedkommende får en slik ny sjanse. Ja man får jo en ny sjanse for man kommer jo ut, men samtidig så vil det jo for eksempel begrense deres muligheter til kanskje å få seg en ny jobb, til å leve i fred.

Det er klart at slike prinsipper utgjør en stor utfordring for politiet når det kommer til deres handlingsrom innenfor feltet som omhandles i denne oppgaven. Det er etisk vanskelige problemstillinger man står overfor, både ved bruken av rundskrivet og ved alternativ oppfølging av personer som i teorien skal være fri. Kan man gå så langt i å verne den tidligere straffedømte at det går på bekostning av et potensielt offer? På tross av sine gode hensikter blottlegger rundskrivet denne problemstillingen. Det kan virke som man har sendt et rundskriv ut i en virkelighet preget av tilfeldigheter og åpenlys mangel på system uten å

²⁷ Jeg vil komme tilbake til bruken av risikovurdering på forvaringsdømte i neste kapittel.

stoppe opp og spørre hva slags forutsetninger som må være tilstede for at politiet faktisk skal kunne bruke det. Og i enda mindre grad har man spurt hvilke konsekvenser bruken av det fører med seg. Målsettinger må samsvare med virkeligheten og med hva slags samfunn man ønsker å ha. Hvis disse forutsetningene ikke blir klargjort, vil det ukjente rundskrivnet nok mest sannsynlig forbli ukjent.

6 EN PASSE MENGDE KONTROLL?

"PEDOFIL! ADVARSEL! Ute på prøve, pass på barna! Ikke la dine barn bli neste offer. Har sittet i forvaring og beveger seg nå fritt blant dine barn!"

Sitatet ovenfor er hentet fra en avisartikkel i Aftenposten, som omtaler en sak hvor en straffedømt barneovergriper i Trondheim ble identifisert på flere plakater med fullt navn, bilde og adresse, samt denne nokså iøynefallende advarselen (Aftenposten nettutgave 26. januar 2010). Dette minnet om en form for borgervern der folk i et lokalmiljø tar saken i egne hender i frustrasjon over hva de oppfatter som myndighetenes passivitet overfor et farlig individ. Det har vært flere tilfeller av slik aktivitet i eksempelvis USA og England (og helt sikkert også i andre land) der grupper enten har såkalt "named and shamed" straffedømte barneovergripere (som i dette tilfellet) eller verre, der personer har blitt trakassert og angrepet, i noen tilfeller med dødelig utfall²⁸. I denne saken endte det heldigvis ikke så alvorlig, men den tidligere dømte mannen i 40-årene uttalte til avisene at han følte seg trakassert. I tillegg til plakatene hadde han også fått sin bil ramponert mens den sto parkert utenfor boligen. Saken ble heller ikke godt mottatt av Friomsorgens lokale kontor og av politiet. Førstnevnte påpekte at "jeg kan forstå at folk blir redde når en overgrepssøkt flytter til et borettslag, men jeg tror ikke at det kommer noe konstruktivt ut av at noen henger ut enkeltpersoner med navn og bilde" (Aftenposten nettutgave 26. januar 2010). Politiet på sin side, henviste til straffeloven § 390a, som slår fast at "den som ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd krenker en annens fred eller som medvirker hertil, straffes med bøter eller fengsel inntil 2 år".

Denne uthengingen var med andre ord noe over kanten av hva man i Norge anser som godtatte virkemidler for å beskytte seg selv og sitt nærmiljø mot risiko og farlighet. Med et slikt utgangspunkt er det nærliggende å spørre hvordan man kan forstå norsk politis rolle i å følge opp straffedømte barneovergripere i forebyggende øyemed satt opp mot spørsmålet om en kan spore en fryktoorientert kontrollkultur her til lands.

²⁸ Et eksempel er en straffedømt barneovergriper som ble "hakket ihjel" av en såkalt "vigilante-mob" i England for fire år siden, på bakgrunn av mistanke om nye potensielle overgrep. Man kan lese mer om saken her: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2230474/Paedophile-hacked-death-genitals-mutilated-vigilante-mob-young-girls-seen-caravan.html>

6.1 Tendenser til en fryktoorientert kontrollkultur?

Tar man først for seg rundskriv G-116/2000 *Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn*, kan det til en viss grad tolkes som et verktøy som innehar noen av de samme virkemidlene som man kan se i land som for eksempel USA, Storbritannia og Australia. Det åpner for å gripe inn overfor personer som utgjør en risiko for samfunnet rundt seg når det kan vurderes å være en stor fare for at nye overgrep kan skje. Men samtidig forekommer det i Norge få systematiske risikovurderinger av de personer som kunne vært kandidater for varsling. Dette står i en viss grad i kontrast til den utviklingen man ser i de fryktoorienterte kulturene. Der er risikovurderinger og klassifiseringer av straffedømte barneovergripere etter risikonivå metoder som ligger i kjernen av de kriminalpolitiske tiltakene overfor farlige barneovergripere (noe jeg diskuterte i innledningskapittelet). Tankegangen bak denne kalkulerende måten å håndtere risiko knyttet opp mot kriminalitet på har blitt kalt "actuarial justice", eller aktuarisk justis på norsk (Feeley og Simon 1992; O'Malley og Mugford 1992). Den medfører et økt fokus på vurdering, kategorisering og kalkulering av den risikoen enkelte grupper kriminelle utgjør mot samfunnet, og den følgende håndteringen av dem preges av denne systematikken (O'Malley 2000; Sparks 2000a).

Et eksempel der systematisk risikovurdering legger grunnlaget for håndtering av farlighet knyttet opp mot barneovergripere er det britiske seksuallovbrudds-registeret, *Sex Offenders Act 1997*. Her må straffedømte seksualovergripere melde fra til politiet om navn, adresse og annen viktig informasjon ved løslatelse, og deretter melde fra jevnlig (politiet skal for eksempel informeres om enhver forandring av adresse). Tidsperioden en person er underlagt et slikt registreringsregime avhenger av dommen, men alle personer som har en dom over 30 måneder kan pålegges registrering på ubestemt tid (*Sex Offenders Act 1997*). Politiet foretar deretter en vurdering av om personen som er registrert utgjør en risiko som er høy, lav eller noe midt imellom (Kemshall 2001, side 3-4). Denne kategoriseringen legger føringer for graden av kontroll som politiet har med vedkommende (Plotnikoff og Woolfson 2000). De som blir kategorisert som høyrisiko, kan for eksempel pålegges å bruke elektronisk lenke. Man kan også forby enkelte høyrisiko-personer å bevege seg i områder hvor barn befinner seg eller holder på med aktiviteter (de pålegges da noe som heter en "sex offenders order") (*Sex offenders orders 1997*). Videre vil all informasjon fra registreringen, altså graden av risiko, adresse og bilde etc., gjøres tilgjengelig i en nasjonal politidatabase. Denne informasjonen er da tilgjengelig i politiets videre arbeid om de skulle trenge den for forebyggende tiltak eller i

etterforskningsammenheng. Det kan her være interessant å trekke en linje tilbake til kapittel 3, avsnitt 3.3.1. Der omtalte jeg politifolk som hadde fått kunnskap om tidligere straffedømte overgripere som befant seg i situasjoner som fort kunne bli definert som risikosituasjoner ved at de for eksempel oppsøker svømmehaller. I disse tilfellene tok noen tjenestefolk kontakt med vedkommende for å be dem trekke seg ut av den situasjonen de nå befant seg i, siden den åpenlyst kunne disponere for nye overgrep. Hvis en slik situasjon hadde oppstått i Storbritannia, hadde politiet med lovhjemmel kunnet pålegge en person å holde seg unna svømmehallen på grunnlag av personens vurderte risikonivå.

I Storbritannia er dermed *risikovurderinger* det som legger grunnlaget for det forebyggende arbeidet som *Sex Offender Act* skal fremme. Rundskriv G-116-2000 er et verktøy som i prinsippet kunne ha vært knyttet til det samme virkemiddelet ved at varsling var basert på en kategorisering av enkelte personer som høy-risiko. Da jeg spurte informanten min fra Kripas, som var en sentral person innen etterretning og analyse, om norsk politi benyttet seg av risikovurdering overfor straffedømte barneovergripere, var svaret nei:

Nei, noe slikt har vi ikke. Vi har jo internasjonale verktøy, Interpol har jo fem eller seks forskjellige notiser og hvis vi utsteder en grønn notis, så er det noe vi kan gjøre for å varsle resten av verden om potensielle overgripere som vi tror kan reise til fattige deler av verden og begå overgrep der. Det er et veldig godt egnet verktøy som ikke brukes i noen stor grad i Norge fordi vi gjør ingen type risikovurdering, vi har ikke det grunnlaget. Det er på en måte den enkelte politietterforskeren som må tenke at "jo den her stoler jeg ikke på". Det kan jo være noe i dommen, for eksempel dømmes man til forvaring så burde jo det egentlig være en kurrant sak å utstede notis. Men det gjøres ikke.

Forvaring

Dette betyr ikke at det ikke foreligger noen form for risikovurdering av de barneovergriperne som anses som farligst. Disse blir nemlig ofte dømt til forvaring, der spørsmålet om løslatelse først og fremst beror på kontinuerlige vurderinger av personens risiko og farlighet for samfunnet. Forvaring ble introdusert i Norge i 2002, og i følge straffeloven § 39c første ledd, er denne straffeformen innrettet mot personer som er funnet skyldige i alvorlig kriminalitet, for eksempel seksualforbrytelser, og hvor det vurderes å foreligge en reell fare for nye kriminelle handlinger. En person som dømmes til forvaring, kan i prinsippet sone resten av sitt liv, da tidsrammen som er satt av retten, for eksempel makstid på 15 år, kan forlenges hvert femte år etter at dommen er utgått. Personen kan heller ikke søke om prøveløslatelse før eventuelt fastsatt minstetid er oppnådd (en minstetid som ikke skal overskride ti år). En eventuell prøveløslatelse kan vare opp til fem år (jf. straffeloven § 39e og 39f). For å få

mulighet til å komme tilbake til samfunnet på prøveløslatelse må den forvaringsdømte *bevise* for Kriminalomsorgen og retten at vedkommende ikke lenger utgjør en fare for samfunnet. Da jeg snakket med min informant i Kriminalomsorgen om dette, sa vedkommende at hele målet med forvaringsordningen var å bidra til at de innsatte fikk bygget opp nok beskyttelsesfaktorer til at de til slutt kunne slippes ut i samfunnet uten lenger å utgjøre en risiko:

I utgangspunktet så er kravet som stilles til forvaringsanstalten at det skal være et tilbud godt nok til at den enkelte forvaringsdømte skal få mulighet til å kvalifisere seg til løslatelse. Vi må ha et bredt spekter med programmer, muligheter for både formell utdanning og arbeidstrening. De innsatte får en risikovurdering når de kommer inn ved innsettelse, som på en måte skal følges opp og evalueres og tas til retten. I den inntaksvurderingen så står det på en måte hva den innsatte skal gjøre gjennom soningen sin for å nå målet om å slippe ut (...) de forvaringsdømte må jo på en måte... ja de prøver saken sin for retten for å bli løslatt. Retten må anse deg som mindre farlig nå enn hva du var med innsettelsestidspunkt. Har du jobbet med kriminaliteten din, har du jobbtrening, har du jobbet med rusproblematikken din? På hvilken måte har du gjort dette, og har du bolig på plass, skal du fortsette med terapi etter løslatelse? Men det blir en helt annen vurdering og et annet regime rundt forvaringsdømte enn soningsdømte. Fordi, hva skal du si, den innsatte skal jo på en måte bevise at han er mindre farlig enn det han var for å bli prøveløslatt ikke sant. Og han kan få en forlengelse av dommen sin for at han fortsatt anses som farlig. Så du kan teoretisk sitte på livstid selv om du var 30 når du ble satt inn.

Som en del av prosessen med å bygge opp disse beskyttelsesfaktorene skal fengselet også foreta en risikovurdering og en kartlegging av de triggerfaktorer den innsatte skal jobbe med å kontrollere. Informanten fortalte meg at de fleste som kommer inn til soning på forvaring har fått en rettspsykiatrisk vurdering på forhånd, men at fengselet foretar en ny risikovurdering etter innsettelsen. Denne vurderingen danner grunnlaget for opplegget som iverksettes for den innsatte under soningsforløpet og som skal gjøre vedkommende klar for tilbakevending til samfunnet. Ved løslatelsen skal risikoen for gjentakelse kartlegges på nytt (Retningslinjer om gjennomføring av forvaring 2004 § 14). Jeg spurte min informant om de fleste som kommer inn på forvaring greier å bygge seg opp tilstrekkelig med slike beskyttelsesfaktorer og dermed kvalifiserer seg for løslatelse. Vedkommende svarte da:

Forvaring er cirka 11 år nå og de fleste slipper nok ut. Det sitter fortsatt innsatte på (...) som var blant de første som fikk forvaringsdom når forvaringen trådte i kraft. Men i gjennomsnitt sitter de i 7-9 år. Men det er klart, at det sitter innsatte på forvaring nå som aldri blir å slippe ut og som ikke greier å bevise at de har disse beskyttelsesfaktorene som trengs for å motstå nye overgrep. Det gjør det. Så ja, enten på grunn av risiko eller på grunn av at dem er såpass gamle når de kommer inn at det ikke blir aktuelt

Den risikovurderingen som gjøres ved en forvaringsanstalt, kan ha visse likhetstrekk med den man har ser i de mer fryktoorienterte kulturene. Men den gir fortsatt ikke politiet mulighet til selv å gjøre vurderingstiltak overfor de som anses som farlige og som det eventuelt ville vært

gunstig å ha mer kontroll med. Samtidig er det heller ikke sikkert at den vurderingen som fengselet foretar, kommer politiet til gode. For etter hva jeg har referert i tidligere kapitler, da spesielt i kapittel 4 om informasjonsflyt, så vil jo ikke informasjon fra Kriminalomsorgen nødvendigvis komme fram til det politidistriktet som har bruk for den.

Register

Det kan derfor tenkes at politiet ville hatt mer nytte av et registersystem i likhet med det som er beskrevet fra Storbritannia, eventuelt noe mindre inngripende. Et slikt register ville gjort det mulig for etaten selv i større grad å vurdere risikoen knyttet til hvor de løslatte bosetter seg, om de flytter, hva slags type risiko vedkommende utgjør, etc. Det ville også gitt politiet sikrere metoder for konkret å vurdere om enkelte personer burde bli varslet i stedet for å basere seg kun på den enkelte tjenestepersonens skjønnsmessige vurdering. Dette var en tankegang fremmet av en arbeidsgrupperapport fra 2007, ledet av nåværende justisminister Grete Faremo (Forebygging av internettrelaterte overgrep mot barn 2007). Arbeidsgruppa var oppnevnt for å komme med forslag på tiltak som kunne forebygge at barn ble utsatt for seksuelle overgrep i forbindelse med deres bruk av internett og at bilder av overgrep ble distribuert på nettet. Arbeidsgruppa foreslo 18 tiltak, deriblant dannelsen av et nytt *etterretningsregister* spesielt rettet mot seksuallovbrudd ²⁹(sst.: 21). Dette registeret skulle være etter modell fra blant annet England³⁰. Et slikt register ble av arbeidsgruppa trukket fram som hensiktsmessig både nasjonalt og internasjonalt. Det økende samarbeidet gjennom Interpol og Schengen tilsa blant annet at man burde ha bedre kontroll med opplysninger om norske borgere som begår overgrep i utlandet.

Bruken av register over straffedømte barneovergripere var noe jeg diskuterte med min informant fra Kripas, og vedkommende fortalte meg at slike typer register kunne vært svært nyttige i forebyggende øyemed:

I høringsrunden etter Faremoutvalget så tok politijuristene et særskilt initiativ for å foreslå at dette er vel og bra [risikovurdering i forbindelse med forvaring], men det også burde være et system for å behandle de i ettertid. Altså et slags sex-offender register som mange land har forskjellige varianter av. Personlig så tror jeg gjerne at et register kan være til hjelp, men det

²⁹ Noe som gir gjenklang til hva informanten i kapittel 4, avsnitt 4.2.1., kunne ønske om et eget etterretningsregister for seksuallovbrudd, da Indicia tar for seg alle sakstyper.

³⁰ Det ble fremhevet at man i politiet skulle se "hen til andre lands registre og kompetanse, og utvikle retningslinjer for politidistriktene når det gjelder hvilke opplysninger som bør vektlegges og registreres" (sst.: 21).

krever jo at det gjøres ordentlig og at det følges opp. De erfaringene vi har fra andre land er jo at det er jo en ting at du havner i et register, men so what. Engelskmennene gjør noen forsøk på å følge de som er ordentlig high-risk og da får vi varsel om at han og han er i Norge, og da gjør vi lokalpolitiet oppmerksom på det og så setter vi inn tiltak. Og det har vært av stor forebyggende art i enkelte saker! Men vi vet jo at det er veldig mange som vi ikke har kontroll på, som de ikke finner eller som er borte fra lista.

Et register kan dermed forstås som et nyttig verktøy for metodisk å samle og systematisere relevante risikovurderinger. Men som informanten påpeker i sitatet ovenfor, er nytten av et slikt register avhengig av at informasjonen som ligger tilgjengelig blir forvaltet på en ordentlig måte. Det har i denne sammenheng blitt påpekt at manglende politiresurser og tjenestepersoners manglende evne til å forvalte informasjonen har hatt negative konsekvenser for registerets effektivitet i Storbritannia (Cobley 2003: 60-61). På samme vis som med rundskrivet kan det derfor konkluderes at formålet med et eventuelt register ikke kan oppnås hvis man ikke har tilgang til den relevante informasjonen og politiet ikke forvalter informasjonen som kommer inn skikkelig.

Bruken av registrering kan imidlertid også knyttes til negative konsekvenser. Selv om systematisk kontroll med barneovergripere kan virke logisk til tider, har denne typen løsninger på problemet vært oppfattet som både kontroversielle og problematiske. De blir ofte karakterisert som enkle løsninger på et komplekst problem og har gjennom en rekke studier vist seg å kunne ha større negative konsekvenser enn positive (Garland 2001: 132-133; Levenson og Cotter 2005; Sullivan, Mullen og Pathé 2005). Det har blant annet blitt uttrykt bekymring over om monitorering og kontroll av løslatte barneovergripere strider mot målet om re-integrering til samfunnet etter løslatelse. Hebenton og Thomas (1996: 98) beskriver hvordan straffedømte barneovergripere har blitt "objects of knowledge" gjennom bruken av registrering og at tiltakene man setter i verk for å redusere risikoen de utgjør, nå går hånd-i-hånd med "panoptisk kontrollvirksomhet"³¹. Der denne gruppa tidligere var ekskludert fra samfunnet, er den nå *inkludert* i form av kunnskap og sporing. (Hebenton og Thomas 1996). Studier indikerer at denne form for "tracking" kan virke hemmende for de løslatte ved at de marginaliseres, stemples og isoleres (Birgden 2007; Tewksbury 2005). I denne sammenhengen fungerer registreringen og den påfølgende sporingen som en straff etter at den egentlige straffen er fullført, og re-integrering må skje i en kontekst hvor man kontinuerlig må forholde seg til hva man har gjort. Registrering kan derfor bidra til å fremme de risikoene den

³¹ Det store norske leksikon definerer panoptisk som "ser alt"; "som gjør det mulig å se alle fra ett sted" (Store norske leksikon nettutgave 2005-2007). Brukes ofte om eldre fengsler eller asyl hvor institusjonens design gjør det mulig å overvåke fanger.

prøver å redusere og følgelig bli et bidrag til økt gjentakelsesfare og risiko i det lange løp. Disse negative konsekvensene av registrering ble også tatt opp av Kripos-informanten min. Selv om vedkommende helt klart så fordelene med et registreringssystem for å skille ut de mest risikable, var motforestillingene åpenbare:

Det har jo vist seg at det stigmaet rundt dem [straffedømte barneovergripere som blir registrert] lagde en forventning om at de skulle begå nye overgrep. Akkurat som det forsterket deres overbevisning om at ja det er barn jeg skal ha sex med, det er det samfunnet forventer. Så det trigga den siden. Og da begynner det å bli ordentlig farlig... bildet blir veldig stort.

Rundskrivet kan ikke forstås som et verktøy som i samme grad baserer sin bruk på risikovurderinger og systematisert innhenting av informasjon som de metodene som benyttes i de mer fryktoorienterte kulturene. Et register som samler slike vurderinger kan være nyttig, men det har som nevnt også konsekvenser. Samtidig er det også viktig å ha med seg at hvis formålet med rundskrivet er å kunne gripe inn overfor straffedømte barneovergripere som kan utgjøre en risiko, så vil mangelen på risikovurderinger vanskeliggjøre veloverveide beslutninger om dette, i særdeleshet hvis politiet ikke får tilgang på slike eventuelle vurderinger.

6.1.1 Å vite eller ikke å vite

Et annet viktig aspekt ved rundskriv G-116/2000 og dets eventuelle likheter med lignede tiltak i mer fryktoorienterte kulturer er spørsmålet om hvem som har krav på informasjon. De foregående kapitlene indikerer at det ville vært hensiktsmessig for politiet å ha større tilgang til informasjon om eksempelvis hvor straffedømte barneovergripere bosetter seg, når de er på permisjon, og eventuell annen informasjon som kunne være nyttig om en situasjon oppstår. Politiet er i den sammenheng "formelle informasjonsforvaltere". Informasjonsflyten foregår mellom personer som har et formalisert ansvar for den og den holder seg innenfor disse rammene siden de har taushetsplikt. Rundskrivet kan i den sammenheng ha noen problemer ved seg ved at det åpner for å involvere en tredjepart som tradisjonelt ikke skal ha denne informasjonen, men som er gitt en rett til den ut fra retningslinjene om risiko i rundskrivet.

Å bli pålagt å dele informasjon på bakgrunn av risiko er en utvikling som man kan se blant annet i USA og England. Her har politiets tradisjonelle "need to know" kultur i økende grad kommet i konflikt med borgernes "*right to know*". Konfidensiell informasjon som en gang var forbeholdt politiet eller andre offisielle instanser, blir i større grad distribuert som et ledd i politiets og borgernes vern mot potensiell farlighet. Frykten for nye overgrep fra

barneovergripere står spesielt sentralt i en slik sammenheng (Garland 2001: 180). I henhold til den såkalte Megan's Law i USA har borgerne *krav* på å kunne vite hvor den straffedømte bor, hvor vedkommende flytter og hva vedkommende har gjort³². Slik skal man kunne verne seg og sine mot eventuelt farlige personer som befinner seg i nærheten. Det er politiets ansvar å videreformidle denne informasjonen.

I Storbritannia har man ikke gått like langt, men det har de siste årene vært en kontinuerlig diskusjon mellom enkelte grupper i samfunnet og myndighetene om man skal ha rett til å vite mer om hvor straffedømte barneovergripere befinner seg. Media har til tider spilt en viktig rolle i å fremme slike krav (Stout, Kemshall og Wood 2001). Et eksempel er avisen News of the World sin "name and shame" kampanje i år 2000, hvor det ble publisert navn, foto og bosted på 49 dømte barneovergripere i England. I en overskrift sto det "everyone in Britain has a child sex offender living within one mile of their home" (sitert i Hinds og Daly 2001: 257). Kampanjen var et resultat av drapet på ti år gamle Sarah Payne, som ble voldtatt og drept av en tidligere dømt barneovergriper i Sussex i 2000 (Stout m.fl. 2001: 407). Etter en lang debatt fram og tilbake om man i Storbritannia ønsket å følge i USAs fotspor med sin egen "Sarah's Law" (en lov som ville være veldig lik Megan's Law), innførte myndighetene til slutt direktiver som tillot at publikum kunne få begrenset tilgang til informasjon om straffedømte overgripere. Formålet med dette var ikke å introdusere "a US-style Megan's Law or automatic disclosure of child sexual offender details to the general public" (The child sex offender disclosure scheme guidance document 2010: 2), men heller et system som tillater at personer som ønsker det kan søke om å få fremlagt informasjon om personer som de mener kan utgjøre en risiko for sine barn. Politiet ville da foreta en bakgrunnssjekk og en risikovurdering av personen det er forespurt om, og ut fra det avgjøre om vedkommende er "of concern" eller "no concern".

Hva eksemplene ovenfor skisserer, er at *borgerne i større grad får en etablert rett til å vite hvor potensielt farlige personer i samfunnet befinner seg*. Det er ikke lenger nok at politiet skal vite dette for at de skal bevare tryggheten; borgerne skal nå ta del i vernet om sin egen trygghet. De kan ikke lenger, som Heberton og Thomas (1996: 109) skriver, være "unknowledgeable". Rundskrivet inkorporerer noe av dette i form av politiets formidling av

³² Det finnes til og med en applikasjon til telefonen, "The sex offender tracker", hvor man kan plote inn sin nåværende posisjon og følgende få opplyst hvor mange straffedømte seksualovergripere som bor i området, og deres navn, foto og adresse. Linken til siden er: <http://www.sexoffendertrackerapp.com/>

informasjon til en tredjepart med den hensikt å la denne parten få mulighet til å verne om sine barns trygghet, eller i tilfeller med skoler/barnehager, tryggheten til barna som man er ansvarlig for. Men samtidig er det fortsatt en klar retningslinje at slik formidling kun er til personer som "direkte eksponeres for den risiko den pedofile utgjør (f.eks. foreldre eller folk som leier ut rom i egen bolig), og mot dem som ellers har praktisk mulighet til å forebygge straffbare handlinger (f.eks. barnehager eller skoler)"(Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn 2000 avsnitt 3.2). Andre personer har ikke den samme rettigheten.

Samtidig vil bruk av rundskrivet kunne ha noen konsekvenser som vanskelig lar seg unngå på tross av de personvernsrestriksjonene som ligger innebygd i det. For selv om det er klare retningslinjer om *hvem* som skal ha informasjonen, kan man jo aldri forsikre seg mot at personer ikke videreformidler denne og at den følgelig blir tilgjengelig for flere enn de som har "rett til å vite". Ta for eksempel saken fra Troms igjen (jf. avsnitt 5.1.1.). Det at media fikk nyss om dette, sier noe om at slik videreformidling av informasjon ikke bestandig begrenser seg til de involverte partene. På samme vis kan man spørre seg hvordan de ansvarlige for plakatene i Trondheim fikk tak i informasjonen om den tidligere straffedømte. Kunnskap og informasjon om tidligere straffedømte kan dermed bli mer tilgjengelig for borgerne enn hva man opprinnelig har ønsket. *I dagens digitale verden er det nemlig langt vanskeligere å holde informasjon avgrenset enn det en gang var*, og eventuell kunnskap om en straffedømt barneovergriper i lokalmiljøet kan spre seg som ild i tørt gress om den faller i de gale, eventuelt rette hendene, alt etter hvordan man ser på situasjonen. Det kan derfor være noe naivt å tro at siden vi ikke har utstrakt varsling og systemer for informasjonsspredning i Norge, så vil ikke denne typen informasjon bli tilgjengelig for personer som ikke har rett til å vite. En mulig konsekvens av slik "uformell informasjonsforvaltning" så man jo i det nevnte tilfellet i Trondheim.

Hva slags følger kan så slik offentliggjøring ha? Én kan være at man ender opp med et samfunn som føles mer utrygt enn før. Når man blir gjort oppmerksom på alt det farlige som eksisterer rundt seg, kan man også blir mer fryktsom overfor fremmede, for sine barn og sin egen trygghet. USA er ett eksempel på en kultur og et samfunn der det brukes enormt mye ressurser på å beskytte seg mot *alt* som kan være farlig. Farer som ofte kan være irrasjonelle og nokså misforståtte. Nå er det jo mer rotfestet i USAs kultur enn for eksempel i Norge at alle borgere har en rett til å beskytte seg selv og sine. Et slikt tankesett kan bidra til at det er mer generell aksept for at sensitiv informasjon ikke skal ha et like godt vern. Men samtidig

kan det tenkes at tilgjengeligheten av "farlig" informasjon i seg selv bidrar til mer frykt. Lianos og Douglas (2000) beskriver dette som en sirkulær prosess der frykt øker i takt med vår bevisstgjøring om farlige individer og situasjoner. Verden blir med andre ord et farligere sted jo mer du vet om den. Hensynet til en slik negativ effekt tas også i betraktning i rundskriv G-116/2000 (ledd 3.1):

"Formålet med all varsling er å forhindre lovovertrедelser og å skape økt trygghet. Dersom dette formålet ikke nås eller virker mot sin hensikt, f.eks. fordi varselet *skaper større utrygghet* enn det objektivt sett er grunnlag for, bør en annen fremgangsmåte velges" [min utheving] (Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn 2000)

Man prøver her å eliminere risikoen som den straffedømte barneovergriperen utgjør, men påpeker samtidig at dette ikke skal gjøres på bekostning av samfunnets følelse av trygghet. Men hvordan skal man kunne vite hva effekten av varsling vil være? Problematikken rundt informasjonsspredning til en tredjepart og konsekvenser av dette ble diskutert med informanten fra Justis- og beredskapsdepartementet. Vedkommende uttrykte en viss uro over at bruken av et slikt rundskriv og mer generelt, økt tilgjengelighet av kunnskap om farlige personer i lokalmiljøet, fort kunne føre til at personers livskvalitet ble redusert ved at man rett og slett ble utrygg:

(..) det har kanskje en funksjon i forhold til at personer som bor i området skal få en slags forvarsel om at det bor personer i området som tidligere har vært dømt. Men samtidig så er jo spørsmålet om dette er tilstrekkelig. Hva hjelper det? Det at man vet... jo det fører kanskje bare til at man kjører barna til alle aktiviteter og ikke slipper barna ut. Og alle får en litt vanskeligere hverdag. Er det ønskelig? Hva slags effekter har dette? For varslingsrutiner er der for å forhindre at barn utsettes for overgrep, det er derfor vi har de. Sånn må vi i alle fall tenke. Men effekten av å innføre en sånn rutine, vil kanskje ha flere negative konsekvenser enn den har positive, i den forstand at alle får begrenset frihet. Men det er mange måter å se dette på. I noen tilfeller vil dette være nyttig. Men det krever at man gjør en analyse av situasjonen (...) å bare bruke dette helt ukritisk vil kunne ha negative konsekvenser for alle parter, ikke bare for den som utsettes for varslingen og som føler seg stigmatisert når de kommer ut. Men også for bevegelsesfriheten og livskvaliteten til disse menneskene som bor i området. Så jeg tenker at brukt på en fornuftig måte, så tror jeg helt sikkert at dette er med på å styrke beskyttelsen av små barn som vil være hovedmålgruppa for dette her.

Politiet må derfor ikke bare foreta en avveining om det eksisterer en reell risiko ved personen det eventuelt skal varsles om; det må også vurderes om varsling i et gitt tilfelle er det beste alternativet. For rundskrivet har potensiale til å skape noen av de samme effektene som man ser i de fryktoriente kulturene, nemlig økt informasjonsspredning av "risikoinformasjon" og økt frykt for risiko og farlighet. Dette kan være en konsekvens på tross av at rundskrivet helt klart ikke åpner for den samme graden av inngripende kontroll og informasjonsspredning som praktiseres i disse kulturene. Selv om slike avveininger for tiden neppe står øverst på listen

over vanskelige dilemmaer hos politiet (siden rundskrivet virker nokså ukjent), kan det virke fornuftig å ta en slik diskusjon før rundskrivet eventuelt anvendes i større grad.

6.2 Å erkjenne i forkant

Den klart mest åpenlyse kontrasten mellom norsk politis håndtering av straffedømte barneovergripere og den man ser i mer fryktoorienterte kulturer, er mangelen på et system. Dette reflekteres trolig best i at det ikke er etablerte informasjonssystemer som muliggjør effektiv oppfølging etter løslatelse, noe som i neste omgang har konsekvenser for det forebyggende arbeidet. I eksempelvis Australia og USA er det etablerte systemer som tilrettelegger for informasjonsspredning både innad i politiet og mellom politiet og andre instanser. Disse muliggjør at politiet har utstrakt kontroll med personer som de mener utgjør en risiko. Ett eksempel er retningslinjene for politiets bruk av det australske registeret for barneovergripere:

"The Australian National Child Offender Register (ANCOR) is a web-based record system designed to *assist police to register, monitor and share mandatory information across state jurisdictions* about registered persons as provided by legislation. It also enables alerts to be generated when registered persons notify that they are planning to travel interstate or overseas. All Australian police jurisdictions actively use the register (...) Victoria Police compliance managers (formerly known as case managers) are required to undertake an offender risk assessment to determine an appropriate monitoring plan to fulfil their obligations under the Sex Offenders Registration Act. This role is undertaken in addition to key day-to-day policing responsibilities"[min utheving] (Children in contact with sex offenders 2012).

Om slik informasjonsspredning alltid blir fulgt opp, er selvfølgelig mer usikkert, og politiet i disse landene har helt sikkert sine problemer med effektiv informasjonsforvaltning. Men det er uansett systemer der som *tillater* politiet å ha kontroll hvis de anser at det trengs. Samtidig har slike systemer konsekvenser. Klarer ikke politiet å gjøre jobben sin med å formidle informasjonen tilfredsstillende og dermed ikke forebygge overgrep på grunn av slett arbeid, så fører det til reaksjoner overfor de involverte avdelingene og tjenestepersonene. Har de *erkjent* en risiko og en fare, forventes det også at tiltak iverksettes i tråd med dette.

I Norge finnes det ikke noe håndfast system for oppfølging fra politiets side og følgelig vil ikke manglende tiltak nødvendigvis få noen konsekvenser. Informanten fra Kripos illustrerte dette på en god måte:

Flere av de aller aller verste har jo begått overgrep mens de har vært ute på permisjon eller løslatt. Den siste var jo nå i (...) der han brukte nettet til å lure til seg jenter og endte opp med

å voldta de. Internett ble betrakta som et særlig farlig redskap og det ble jo en fantastisk dom på det. 11 år eller noe sånt. Og han soner jo nå i (...) og hadde permisjon, møtte to jenter og voldtok den ene av dem. Og det skjer ikke noe. Saken bare dysses ned. Det er bare en konsekvens av at vi ikke har et system. Det er et politisk spørsmål.

Spørsmålet er da om det burde være et etablert system også i Norge? Ut fra intervjuene med mine informanter virket det som om dette er et område der det burde bli mer klargjort hvem som har *ansvar* og hva som er *politiets rolle*. I neste omgang må man så finne ut hvordan politiet skal etablere kontroll og forebygging når det i dag ikke finnes et konkretisert informasjonssystem som muliggjør dette. Jeg oppfattet det ikke slik at mine informanter etterlyste tiltak av den typen man ser i de fryktoorienterte kulturene, men at *man kan finne en slags "norsk vri" på et kontrollsystem, der man greier å finne en balanse mellom dagens situasjon og et sterkt kontrollregime*. Grunnen til at det kanskje er fornuftig å stille seg disse spørsmålene nå, er at en eventuell debatt bør komme *før* spørsmålet tvinger seg fram gjennom en alvorlig hendelse. Riktignok sier informanten fra Kripos i sitatet ovenfor at alvorlige episoder har forekommet, men av en eller annen grunn har de ikke i så stor grad fanget medias og borgernes oppmerksomhet. Dette er ikke fordi episodene ikke har vært alvorlige, men kanskje på grunn av at de faktorene som skal til for å skape en sensasjonell sak ikke har vært til stede? Overgrepssakene i Norge har jo oftest foregått innad i familier³³ og det har vært langt mellom saker som kan sidestilles med de som har skapt de store overskriftene i USA og Storbritannia, som voldtekten og drapet på Sarah Payne som ble beskrevet tidligere i kapittelet³⁴. Slike saker har potensiale til å skape kraftige reaksjoner i samfunnet. Sarah Payne ble plukket opp i nærheten av sitt hjem og var borte i flere dager før hun ble funnet voldtatt og drept i en grøft. Media fulgte saken fra dag én, og kjennskapen til Sarahs endelige skjebne var noe som ble delt av de fleste borgerne i Storbritannia³⁵. Slike saker stimulerer frykten for det ukjente og risikoer man ikke har kontroll over. Her ble denne frykten personifisert som den utspekulerte, farlige pedofile og det blir fort til at man spør seg om "slike personer" eller en slik kilde til risiko skal få bevege seg fritt blant oss.

Douglas (1992: 24) betegner situasjoner der en alvorlig hendelse bidrar til å sette risikospørsmålet på dagsorden, som et "forensic moment". Om det er en miljøkatastrofe, en alvorlig ulykke eller alvorlig kriminalitet, så blir risiko en stor del av publikums fokus. Risiko er dermed ikke noe statisk og noe som kun handler om å beregne sannsynligheter for at noe

³³ For eksempel Alvdal-saken.

³⁴ Det nærmeste man kanskje kommer er Baneheia-saken, men igjen, de ugjerningene ble utført av to personer som ikke hadde vært i politiets søkelys for barneovergrep tidligere.

³⁵ Noe som også var tilfellet med bortføringen og drapet på Sigrid Giskegerde Schjetne i 2012.

skjer (sst.: 31). Det handler også om utfallet av hendelsen. Jo alvorligere utfall, jo større er risikoen og følgelig våre reaksjoner på hendelsen. I etterkant kan man fort ende opp med å spørre "hvem er skyld i dette, hvem visste om denne risikoen, og hva kunne vært gjort for å eliminere den"? (Sparks 2000b: 132-133) En slik tankegang ble åpenbar i reaksjonene etter hendelsen 22. juli. Her så man hvordan politiets manglende risikoerkjennelse og til dels kritikkverdige håndtering av situasjonen har gjort dem "skyldige" i mange av de sørgelige utfallene denne fatale dagen (Rapport fra 22. juli kommisjonen 2012). De var ikke godt nok forberedt på det utenkelige, og deres risikoforståelse var ikke god nok. Etter 22. juli har det vært et kontinuerlig fokus på hva som gikk galt og hva politiet kan og bør gjøre bedre om noe slikt skulle skje igjen. Dette kan forstås som et klimaskifte i den norske risikoforståelsen. Det man for to år siden ikke engang kunne forestille seg skulle utgjøre en fare, er nå plutselig skjøvet helt fremst i vår bevissthet. Som samfunn skal man nå være forberedt på at noe slikt kan skje igjen. Og kanskje viktigst av alt, *politiet* skal være klar over risikoen og være forberedt. I slike sammenhenger er det lett at irrasjonelle tiltak dukker opp. Tiltak som i et opphetet klima virker fornuftige kan ved nærmere ettertanke ha konsekvenser som man ikke hadde forutsett. Informanten min fra Justis- og beredskapsdepartementet reflekterte over dette i sammenheng med de kravene som har blitt stilt overfor politiets beredskap etter 22.juli:

Men det er jo noe med det å holde hodet kaldt og det tenker jo jeg har vært en utfordring etter 22. juli hva angår hele justissektoren. Nå jobber jo jeg i den avdelingen som jobber mest med de myke sidene, vi jobber mye med forebygging, vold i nære relasjoner, seksuelle overgrep mot barn. Så vi har ikke hatt noe med selve beredskapen å gjøre. Men så skifter vi jo navn og blir Justis- og beredskapsdepartement, og i det ligger det jo selvfølgelig forebygging, men forebygging handler jo om å lage samfunn som skaper minst mulig kriminalitet. Uansett om den kriminaliteten er Behring Breivik eller seksuelle overgripere eller hva det måtte være. Et mer harmonisk samfunn vil skape mindre kriminalitet. Den harmonien man skaper vil gjenspeiles i kriminalitetsraten og det er den forståelsen som må jobbes med (...) men det har vært en slags... hele samfunnet settes jo under et slags " hva er dette", "har vi ikke beskyttet oss godt nok", "vi trenger mer politi" osv. Man merker et klimaskifte.

Informanten trakk fram at man ikke skulle utelukke at et slikt klimaskifte også kunne skje i overgrepssaker mot barn ved at frykt i befolkningen kan bane vei for en tøffere tone hva angår politiets håndtering av dette feltet:

Det skal jo ikke så mye til her heller (...) du får noen sånne trekke barn inn i bil saker, og så får du fort, eller skaper du fort en redsel, fordi folk jo er opptatt av å verne barna sine (...) Hele dette feltet er jo veldig politisk, for man kunne jo tenke seg en situasjon hvor man hadde mye strengere straffer. Vi jobber jo blant annet med dette med elektronisk kontroll ved brudd på kontaktforbud. Når vedkommende får et besøksforbud eller kontaktforbud kan man da idømmes å måtte gå med en lenke. Hvis jeg var dømt for kontaktforbud ovenfor deg, så kunne ikke jeg bevege meg nærmere enn 200 meter fra huset ditt, ikke lov å bevege meg mer enn 500 meter fra barnehagen og rundt arbeidsplassen din. Man lager en elektronisk sone som da plottes inn i et kart og alarmen går hvis man beveger seg for nærme. Men da kan man tenke

seg, da vi var å så på dette i England, så har jo vi i Norge vært veldig restriktive i forhold til bruken av slikt type ting, for vi sier at dette her er veldig veldig inngripende for den enkelte. Men der driver de jo den type overvåkning av asylsøkere som skal kastes ut, og man driver med den type overvåkning av pedofile. Så man skal ikke så veldig langt geografisk unna Norge, før den type teknologi brukes på en måte som for oss per i dag, ikke er gangbar. Men når vi har diskutert dette i Stortinget, har for eksempel Fremskrittspartiet vært opptatt av at dette ikke bare skal brukes ovenfor den persongruppa som vi nå lager dette ovenfor, altså personer som har utsatt andre for gjentatt vold og da er dømt til å bruke dette. Men også, som man da gjør i England, for eksempel på pedofile. Nå har jo vi lagt det opp til at det kun er når man bryter den sonen at denne aktiveres og da kan politiet se hvor du er. Men i prinsipp er jo teknologien sånn at vi kan putte på deg denne lenken og så sitte på hovedsentralen og følge med på hvor du er *hele tiden*, så lenge det er basestasjoner og satellitter. Så vi har jo etter hvert en teknologisk mulighet til å gjøre det, men hvor langt vil man gå politisk?

Trekker man nå en parallell tilbake til de fryktoorienterte kulturene, har det jo ofte vist seg at inngripende tiltak og opprettelse av kontrollsystemer nettopp har skjedd i "forensic moments", det vil si etter forferdelige hendelser som på en brutal måte har gjort folk klar over en risiko som de kanskje tidligere ikke har forholdt seg til. Hendelsene har gjort at politiet har måttet ta grep, som eksemplifisert gjennom de utallige kontrolltiltakene som har dukket opp etter både barneovergrep, terroranslag og skolemassakrer. Det at tiltakene er blitt iverksatt etter en hendelse og i et opphetet klima, har imidlertid satt sitt preg på dem. Overdreven frykt og risikoopplevelse og et til tider fordreid bilde av hva som er den beste måten å håndtere tilsvarende situasjoner på, har til dels kjennetegnet disse tiltakene (Cohen 2002; Garland 2001; Hinds og Daly 2001).

Det vil være fornuftig om norsk politi tar initiativ til en debatt om hvordan samfunnet ønsker å ha det på dette området og i hvilken retning man ønsker å gå med hensyn til oppfølging av straffedømte barneovergripere. Debatten bør komme før det kommer en hendelse som vil prege opinionen sterkt i etterkant og som dermed kan dreie diskusjonen i en lite konstruktiv retning. Ved å gjennomføre en prosess i et roligere klima kan man stå bedre rustet mot eventuell kritikk dersom en hendelse skulle oppstå. Politiet kan ha et behov for å gjøre oppmerksom på at situasjonen per i dag langt fra er optimal når det gjelder oppfølging og informasjonsutveksling og at etaten derfor neppe kan leve opp til forventningene i befolkningen om å forebygge overgrep. Samtidig vil en debatt kunne sette et press på øvrige myndigheter om å klargjøre hvordan de tenker at politiet skal håndtere et verktøy som rundskriv G-116/2000 når det ikke foreligger et system som tilrettelegger for den bruken det var tiltenkt. Å ta disse grunnleggende diskusjonene nå vil være en god start for å kunne finne en balanse i de kontrolltiltak man iverksetter på dette området.

7 REFLEKSJONER OG VEIEN VIDERE

Utgangspunktet for denne oppgaven var å studere politiets rolle i oppfølging av straffedømte barneovergripere etter løslatelse. Politiets formål med dette skal være å forebygge nye seksuelle overgrep utført av samme gjerningsperson. Som min studie har vist, er denne typen oppfølging ikke en selvfølge innad i politietaten. For det første er det uklarerhet om hvor langt politiets ansvar går på dette feltet, noe som resulterer i at det ikke eksisterer noe system for at politiet innhenter kunnskap om potensielt risikable barneovergripere ute i samfunnet. For det andre foreligger det flere utfordringer for at politiet i det hele tatt skal kunne bedrive den type oppfølging, og fokuset har da spesielt vært rettet mot informasjonsflyt og mangelfull deling av kunnskap både internt og eksternt. Dette skjer på tross av at det foreligger retningslinjer om at politiet *skal* kunne gripe inn for å forebygge seksuelle overgrep utført av "farlige" personer i samfunnet, eksemplifisert ved rundskriv G-116/2000. Som nevnt innledningsvis har ikke ønsket med denne oppgaven vært å si noe bastant om hva som er mest hensiktsmessig å gjøre for politiet på dette feltet. Det har heller vært å legge et grunnlag for en videre diskusjon om hvordan vi ønsker at politiet skal håndtere dette temaet.

Avslutningsvis ønsker jeg å drøfte noen videre refleksjoner rundt temaene denne oppgaven berører og hvordan de kan forstås i forhold til politiets arbeid. Jeg ønsker også å undersøke noen mulige veier videre hva angår forskning på dette feltet.

7.1 I konflikt med politiets grunnprinsipper?

Norsk politis grunnprinsipper skal være en refleksjon av de polititjenester samfunnet har behov for. Politirulleutvalget (Politiets rolle i samfunnet 1981: 12-15) definerte i sin tid disse prinsippene til blant annet å være at politiet skal avspeile samfunnets idealer, det skal være et enhetspoliti, det skal være desentralisert, det skal prioritere mellom sine oppgaver og legge hovedvekt på forebygging, det skal virke i samspill med publikum og dessuten skal polititjenestepersonene være generalister. Grunnprinsippene har i stor grad formet politirollen og utviklingen av politiet i Norge, og i følge St.meld. nr. 42, *Politiets rolle og oppgaver* (2004-2005: 8) skal de fortsatt være førende. Samtidig er grunnprinsippene utfordret. Endringer i samfunnet, herunder endringer i kriminalitetsbildet og endrede forventninger til politirollen, krever til tider en annen tilnærming til politiets oppgaveløsning enn hva de nevnte prinsippene går inn for. Politiets arbeid er mer krevende og, om mulig, enda mer komplekst

nå enn da de ble nedfelt. Disse utfordringene kan også avspeile seg innen det området jeg behandler i oppgaven. I noen grad kan det sies å være et spenningsforhold mellom grunnprinsippene og det som kreves for å styrke oppfølgingen overfor tidligere straffedømte barneovergripere.

Desentralisert politi

Desentralisering av politiet har lange historiske røtter i Norge (Et ansvarlig politi 2009: 208-209). Formålet med mange og spredte tjenestesteder er at det skal være liten avstand mellom politi og den enkelte innbygger. Ved å ha være tilstede i lokalsamfunnet åpner man opp for tettere samspill mellom politi og befolkning. Ut fra samme grunnholdning har det eksistert en langvarig politisk motstand mot en sterk sentralledelse av norsk politi (En bedre organisert politi- og lensmannsetat 1999: 73-77). Dette eksemplifiseres godt gjennom debatten om hvordan politiets sentrale ledelse burde være organisert. Frem til 2000 var den underlagt daværende Justis- og politidepartementet. Dette på tross av at det helt siden 1912, og ved flere senere anledninger, hadde vært debattert om dette var den mest hensiktsmessige ordningen. Bekymringen har vært at organisasjonsstrukturen i departementet ikke var den mest egnede for å lede politi- og lensmannsetaten. I Aulie-utvalgets utredning fra 1970 ble det konkludert med at:

"det var grunnleggende svakheter ved den daværende ordning ved at det mer langsiktige planleggings- og organisasjonsarbeide ikke i tilstrekkelig grad var ivaretatt, at man manglet en faglig sentral ledelse på det operative plan, spesielt når det gjaldt koordinerings- og prioriteringsoppgaver, samt at den nødvendige inspeksjons- og instruksjonsvirksomhet i sterk grad var neglisjert" (En bedre organisert politi- og lensmannsetat 1999: 74).

En sentral ledelse utenfor departementet var i denne utredningen trukket fram som mer formålstjenlig, og ønsket var at man burde få et mer "frittstående direktorat" (sst.: 74). Forslaget ble godt mottatt innad i etaten, hos Riksadvokaten og av samtlige fylkesmenn³⁶. På tross av dette ble forslaget vraket i Stortinget. Regjeringen var stadig ikke fornøyd med organisasjonsformen og ønsket en videre drøfting av hvilke "samfunnsmessige oppgaver politiet har og bør ha i fremtiden" (En bedre organisert politi- og lensmannsetat 1999: 74) og hvilken rolle den sentrale politiledelsen skulle ha i dette. Opprettelsen av Politidirektoratet (POD) ble ikke en realitet før i 2001. Avgjørende begrunnelser for den endelige opprettelsen

³⁶ Dette var med unntak av fylkesmannen i Vest-Agder som foretrakk et såkalt blandet direktorat. Av embets- og tjenestemannsorganisasjonene innen politi- og lensmannsetaten var det bare Norges Lensmannslag som gikk i mot forslaget.

var behovet for bedre styring og mer klarlagte og tydelige ansvarsforhold i etaten (En bedre organisert politi- og lensmannsetat 1999: 76; Politiets rolle og oppgaver 2004-2005: 33). Politiet var stilt ovenfor mer krevende oppgaver og større forventninger fra samfunnet. Etaten trengte derfor en ledelse som hadde kontroll og som kunne holde fokus på de viktigste oppgavene. PODs formål var videre å bidra med kompetanseutvikling i politidistriktene og øke graden av politisamarbeid på tvers av distriktene.

På tross av opprettelsen av POD etterlyste fortsatt mine informanter mer sentral styring. I kapittel 3, avsnitt 3.2.1, påpeker de at det eksisterer store variasjoner i hvordan politidistriktene håndterer SO-saker. Det er også variasjoner i graden av kompetanse. Dette ble hovedsakelig begrunnet med at det ikke eksisterer sentrale direktiver som legger konkrete føringer for hvordan arbeidet bør organiseres og heller ingen påbud om kontinuerlig kompetanseutvikling. Fraværet av et håndfast regime kommer ekstra godt frem i spørsmålet om team-organisering. Her finnes det uttalte målsettinger om at dette er den organisasjonsformen som anses som den mest hensiktsmessige for å forbedre arbeidet på SO-feltet (se f.eks. Fra ord til handling 2008; Seksuelle overgrep- etterforskning og informasjonsutveksling 2009). Samtidig er det ikke noe krav om at distriktene må organisere seg i tråd med dette. Dette resulterer i sprik mellom distrikter som følger team-modellen og de som fortsatt arbeider etter eneansvarsmodellen. Det blir med andre ord "variasjon i praksis" (Et ansvarlig politi : åpenhet, kontroll og læring 2009: 208). Slike variasjoner gjenspeiler prinsippet om et desentralisert politi. Det *skal* være en stor grad av lokal ledelse og styring.

På samme vis kan dårlig forvaltning av informasjon forstås som en konsekvens av prinsippet om et desentralisert politi. Lite samordning av hvordan politidistrikter og andre etater skal utveksle informasjon, samt at ansvaret for informasjonsutveksling i liten grad er klargjort, har konsekvenser for politiets mulighet til å drive forebyggende arbeid i sine distrikter. Flere av mine informanter etterlyste et system og økt samarbeid både internt og eksternt for å bedre informasjonsutvekslingen. Slike ordninger er mer utfordrende mellom selvstendige distrikter.

I lys av dette kan man spørre seg om grunnprinsippet om desentralisert politi kan forstås som en hindring for mer gunstig organisering og informasjonsutveksling på SO-feltet? Etter min vurdering er svaret både ja og nei. Særegne og til en viss grad autonome distrikter vil medføre at distriktene tilnærmer seg de samme oppgavene på forskjellige måter. Noen vil derfor være organisert i team, andre vil ikke det. På samme vis vil noen være flinkere til å forvalte informasjon enn andre. Dette er åpenbart problematisk for en enhetlig tilnærming til politiets

oppgaver på dette feltet på tvers av landets distrikter. Men samtidig er grunnprinsippet verdifullt ved at det gir politiet rom for å hanske med problemer på måter som er tilpasset de særegne lokale forholdene. *Også SO-saker vil være tjent med et lokalt forankret politi.* Det vil nemlig være forskjeller på hvordan man går frem i slike saker mellom småsteder og større byer. En sentralisert og nøye regulert tilnærming vil derfor ikke nødvendigvis fungere like bra alle plasser. Da er det heller ønskelig med en balansegang mellom de to hensyn; man trenger mer styring og mer håndfaste direktiver, men uten at dette går på bekostning av politiets lokale handlefrihet.

POD er den mest aktuelle kandidaten for å møte utfordringene som prinsippet om et desentralisert politi skaper. Der kan det utarbeides direktiver for en mer enhetlig organisering og for økt samarbeid mellom distriktene. Samtidig viser en evaluering utført av Direktoratet for forvaltning og IKT (DIFI) at forventningene til PODs lederrolle ikke er blitt innfridd (Evaluering av Politidirektoratet 2013). Etaten fremstår fortsatt som "fragmentert og preget av relativt selvstendige enheter" (sst.: 5), og det etterlyses mer styring av politidistrikter og særorganer. Videre sier rapporten at POD i for liten grad har tatt ansvar for å samkjøre, koordinere og bygge opp kompetanse i distriktene. Tilbakeholdenheten mot å styre distriktene, det vil si å påta seg rollen som *sentral leder*, kan nemlig forstås som et ønske om å unngå konflikt med det desentraliserte politi-Norge. Som DIFI rapporten sier; "det er viktig å ta med politimestere og særorganer som en del av den nasjonale politiledelsen, men det sier seg selv at kontrollspennet blir stort, og også at eventuelle strategi-, drøftings- og beslutningsprosesser blir tungrodd" (sst.: 54). Det kan derfor virke hensiktsmessig å klargjøre POD sin rolle som en sentral leder i en prinsipielt desentralisert politietat.

Politiet som generalist

Generalistprinsippet kan også forstås som å være noe i konflikt med de "spesialist"-løsningene som har vist seg hensiktsmessige på SO-feltet. Generalisten skal være hovedaktøren i norsk politi (Politiets rolle og oppgaver 2004-2005: 9) og er en naturlig følge av prinsippet om desentralisert politi. Tjenestepersoner skal kunne betjene et lite distrikt med de mangfoldige oppgaver som det medfører og må derfor ha generelle kunnskaper og ferdigheter. Samtidig hevdes det at den virkeligheten som politiet møter i dagens samfunn er blitt for kompleks for generalisten (Birkeland 2007). Man trenger derfor *spesialister* til å løse bestemte oppgaver og det er en nødvendighet at polititjenestepersoner spisser sin kompetanse

og ferdigheter. Dette kan ses på områder som for eksempel narkotikabekjempelse, økonomisk kriminalitet og organisert kriminalitet.

Dette er en virkelighet som har vist seg høyst reell også på SO-feltet. Her er det et stort behov for personer med god kompetanse som kan kvalitetssikre det arbeidet som utføres. Teamorganisering har i den sammenheng vært utslagsgivende for å styrke fagfeltet både med tanke på effektivitet og, ikke minst, tjenestepersoners velvillighet til å jobbe med disse krevende sakene. De fleste av mine informanter hadde et ønske om å jobbe med fagfeltet fordi de så seg som en del av et solid og profesjonelt arbeidsteam. SO-saker var i mange tilfeller de eneste arbeidsoppgavene disse informantene hadde. Dette står i kontrast til eneansvarsmodellen der polititjenestepersonene i større grad bare blir tildelt en sak. Som flere av informantene påpekte: under eneansvarsmodellen er det "de som er på jobb" som får saken.

Hvordan stiller denne helningen mot spesialisering innen SO-feltet seg i forhold til generalistprinsippet? Er de som jobber i teamene fortsatt generalister eller er de blitt spesialister? Organiseringen tilsier en spesialisering, men de er ikke tilknyttet noe særorgan. Samtidig kan man spørre seg om de som jobber etter eneansvarsmodellen beholder mer generalistkompetanse? De jobber med flere arbeidsoppgaver og blir tildelt saker på et annet grunnlag enn de i teamene.

Det kan derfor virke nødvendig å revurdere hva som skal ligge i prinsippet om generalisten. Som Birkeland (2007: 34) uttrykker det: "den fullkomne generalist vil være den som besitter ufattelig liten kunnskap om ufattelig mye, mens den fullkomne spesialist omvendt vil kunne ufattelig mye om ufattelig lite. Begge er fullkomment ubrukelige for alle praktiske formål". Kanskje generalisten da heller bør være *en "spesialisert generalist", det vil si den lokale polititjenestepersonen som i samråd med kolleger primært jobber målrettet på noen spesielle områder, men uten at dette medfører at vedkommende helt fraskriver seg generalistrollen?* Hvis ønsket er at man skal håndtere for eksempel SO-feltet best mulig, så vil det ikke være hensiktsmessig at "alle" skal kunne håndtere disse sakene på likt grunnlag, slik man kan tolke generalistprinsippet i ytterste konsekvens. Den "spesialiserte generalist", som demonstrert ved SO-teamene, vil fremdeles falle inn under generalistprinsippet, men vil samtidig fungere mer hensiktsmessig sett opp mot fremtidens oppgaver.

Politi og samfunn

Et annet grunnprinsipp som kan oppfattes problematisk i sammenheng med det temaet jeg tar opp i denne oppgaven, er at politiet skal virke i samspill med publikum (Politiets rolle i samfunnet 1981: 14). Man skal i felleskap komme frem til løsninger på problemer i samfunnet, for eksempel gjennom "hjelp til selvhjelp" i kriminalitetsforebyggende øyemed (Politiets rolle og oppgaver 2004-2005: 9). Dette beskrives som en hovedstrategi for politiet, siden publikum er politiets viktigste ressurs. Men hvordan skal dette prinsippet forstås i sammenheng med for eksempel varsling gjennom rundskriv G-116/2000? Kan varsling forstås som hjelp til selvhjelp? Og vil da mangel på slik hjelp være et brudd på et grunnprinsipp? Som omtalt i kapittel 5 avsnitt 5.2.1, kan mangel på varsling fortolkes som "lite samspill" med publikum. At politiet vet om risikable barneovergripere i nærmiljøet, men velger ikke å melde fra til de som er berørt av risikoen, er problematisk for borgerens oppfatning av politiet som deres støttespiller. Samtidig vil jo ikke samspill si at politiet og publikum skal samarbeide utover hva som anses som akseptabelt med hensyn til rettsikkerhet og personvern. *Det kan konkluderes at grunnprinsippet om samspill, spesielt i kriminalitetsforebyggende øyemed, kan komme i konflikt med andre viktige prinsipper for etisk politiatferd innen SO-feltet.*

I grunnprinsippet om at politiet skal prioritere mellom sine oppgaver skal hovedvekten legges på forebyggende virksomhet (Politiets rolle i samfunnet 1981: 15). Skal styrket forebygging også innebære tilrettelegging for en mer aktiv holdning fra politiet når det kommer til oppfølging etter løslatelse? Og for SO-feltets vedkommende, en mer aktiv holdning til varsling? Som påpekt, har det vært mye fokus, særlig etter Lommemannen-saken, på hvordan politiets reaktive arbeid på SO-feltet best skal organiseres og effektiviseres. Det forebyggende derimot, er mye mindre på dagsorden. I dag er politiets hovedinnsats på dette feltet forebygging av seksuelle overgrep mot barn via internett. Men som rundskriv G-116/2000, *Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn* viser, er det også forventning til at politiet skal forebygge overgrep i sitt nærmiljø. Ut fra de funnene jeg har gjort i denne oppgaven, kan man spørre seg om grunnprinsippet om å prioritere forebyggende oppgaver ikke helt samsvarer med den type forebygging som jeg beskriver her.

Som omtalt ovenfor, er noen av grunnprinsippene for politiets arbeid til dels i konflikt med behovene innen SO-området, slik de er formidlet av mine informanter. Er de av den grunn utdaterte? I noen tilfeller virker de til en viss grad hemmende for politiets arbeid (f.eks.

desentralisering og generalist-prinsippet). Andre ganger er relevansen av dem diskutabel (f.eks. samspill). *Det kan derfor være på tide å se politiets grunnprinsipper i et nytt lys og i en bredere samfunnsmessig kontekst.* Politiets virksomhetsområde har utviklet seg gjennom historien og er følgelig heller ikke konstant (Reiner 2010: 6-7). Det som en gang lå utenfor politiets domene, er kanskje innenfor i dag. Dette kan for eksempel gjelde vold i nære relasjoner og barneovergrep (Aas 2009; Knudsen 2012). Historisk sett var ikke dette nødvendigvis erkjent som en politijobb, mye grunnet at det var så tabubelagt at det rett og slett ikke "eksisterte". I dag er det et prioritert område innenfor etaten. Politiet må derfor reflektere over de nye arbeidsoppgavene og på hvilken måte disse kan forstås i forhold til grunnprinsippene. Forventningene til politiet er forandret og politiet må utvikle seg i takt med dette og vurdere hvorvidt grunnprinsippene reelt reflekterer samfunnets behov i dag.

7.2 Styring gjennom rundskriv

Politivirksomheten er regelbundet og styres og kontrolleres i stor grad tekstmessig gjennom rundskriv og lover. Dette er en kontinuerlig syklus; det vil alltid komme nye og endrede tekster som erstatter de gamle. (Ekman 1999). Politiet må følgelig forandre praksis samtidig som mengden "tekst" som politiet må forholde seg til, stadig blir større (Et ansvarlig politi 2009: 34). Forskning viser imidlertid at styring gjennom tekst er lite effektivt. En studie av Ekman (1999) viste at *"småprat" mellom kolleger var det som i størst grad styrte politiets praksis og skjønnsutøvelse, mens rundskriv, instruksjoner og andre styringsdokumenter har liten påvirkning.* Gjennom prat med kolleger utvikler tjenestepersonene en felles forståelse og tolkning av yrkesnormer og arbeidsmønstre. Hvilke direktiver og regler som faktisk ender opp med å følges internt, bestemmes dermed i større grad blant kolleger i fellesskap enn av ledelsen.

Kan dette også stemme for rundskriv G-116/2000, *Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn?* Kan den utbredte mangelen på kjennskap til dette rundskrivet forklares gjennom et slikt perspektiv; at rundskrivet har blitt "tolket bort" i fellesskap? Jeg har allerede påpekt at problematiske avveininger mellom taushetsplikt og varsling muligens har bidratt til at rundskrivet i liten grad ble tatt i bruk i politidistriktene. Samtidig er det utfordringer knyttet til hvordan man rent praktisk skal bruke det grunnet manglende informasjonsflyt og systemer for oppfølging. Det eksisterer dermed et *gap* mellom rundskrivets intensjoner og retningslinjer og hva politiet i virkeligheten kan gjøre (Et ansvarlig politi : åpenhet 2009: 34).

Rundskrivet kan med andre ord ikke virke styrende på politiet, slik det var tiltenkt. Det er slike tomrom som Ekman mener blir fylt opp med småprat og felles fortolkninger av hvordan man skal praktisere arbeidet, og det er ikke utenkelig at rundskriv G-116/200 uformelt kan ha blitt tolket som å være lite anvendbart i politiets daglige virksomhet og følgelig "glemt".

Hvis dette er realiteten, blottlegger det viktige utfordringer for ledelsen når det gjelder dens evne og forpliktelse til å videreformidle og implementere instruksjoner og regler hos sine medarbeidere. En ting er behovet for sentral styring og ledelse, men det er også viktig med *lokal* veiledning og styring. Ledelsen må vise ansvar og ha en aktiv rolle i å bidra til at f.eks. rundskriv blir forstått og fulgt opp hos medarbeidere. Det er kanskje vanskelig å komme seg rundt de ovenfor nevnte utfordringene knyttet til dette rundskrivet, men den lokale ledelsen kan bidra til at rundskrivet blir kjent og så langt det lar seg gjøre, la det styre politiets praksis og skjønnsutøvelse på dette feltet. Dette er en faktor som Ekman (1999) også trekker frem; at ledelsen skal bli en del av "småpraten" slik at tekster blir tolket og anvendt på riktig måte.

7.3 Etterretningsstyrt politivirksomhet

Politiet er tradisjonelt hendelsesstyrt; noe skjer og politiet svarer deretter på dette (Knutsson og Sjøvik 2005: 10). Dette har også kommet godt frem i denne oppgaven. Flere informanter beskriver en realitet der man for eksempel på SO-området føler at man venter på at noe skal skje. Det er ikke tilrettelagt for at politiet skal kunne følge opp personer med den hensikt å forebygge nye overgrep.

Hva er så veien framover for politietaten? En ikke urealistisk utvikling er at den i større grad blir etterretningsstyrt. En slik utvikling går hand i hand med det økende fokuset på å styre kriminalitet og risiko i samfunnet samtidig som kriminalitetsbildet blir stadig mer komplekst. Den strategiske løsningen for fremtidens politi-Norge er i økende grad å bli proaktivt, målrettet og etterretningsstyrt. Dette tankesettet fremmes i en rapport fra POD, *Nasjonal strategi for etterretning og analyse* (2007). Her skal bruken av analyser gi politiet en mer helhetlig oversikt over kriminalitetsbildet og man skal i større grad identifisere, analysere og kontrollere de personer eller grupper som kan være mulige kilder til fremtidig kriminalitet. Dette krever en organisasjon som forplikter seg til samarbeid og informasjonsdeling både internt og eksternt. Etterretning skal i større grad gi ledelsen et godt beslutningsgrunnlag for de tiltak den iverksetter. Målet er effektive strategier som gir best mulig utnyttelse av

ressurser (Nasjonal strategi for etterretning og analyse 2007: 4). Etterretning forankres i denne rapporten som en del av utviklingen mot mer kunnskapsbasert politivirksomhet.

Den skisserte utviklingen berører på mange måter det temaet som denne oppgaven tar opp. Oppfølging av straffedømte barneovergripere etter løslatelse krever etterretningsvirksomhet og analyser av informasjon, slik at politiet kan ta riktige avgjørelser om forebyggende virksomhet. Videre krever oppfølging samarbeid på tvers av distriktene slik at man kan holde oppsyn med personer som anses risikable og som eventuelt flytter fra distrikt til distrikt. *Kunnskapsbasert politiarbeid i form av etterretning og analyse ligger med andre ord i kjernen av den type oppfølging som jeg prøver å kartlegge i denne oppgaven..*

Samtidig er ikke etterretningsstyrt politiarbeid uten problemer. Slik virksomhet kan bidra til å undergrave viktige barrierer hva angår individers rett til å verne om sin private sfære (Maguire 2000). Beskyttelse av samfunnssikkerheten og kriminalitetskontroll gjennom etterretningsvirksomhet rettfærdiggjør rutinemessige granskninger av personers privatliv. Dette vil kunne gå ut over individer som ikke er, eller kommer til å være, involvert i kriminalitet, men som på bakgrunn av andre faktorer kommer i politiets søkelys. Politiets etterretningsvirksomhet burde i en slik sammenheng være mest mulig transparent (Maguire 2000: 321). Det bør sikres gjennom uavhengige organer at politiet ikke misbruker sin makt i slike sammenhenger. Som eksempel på dette har det kommet frem at Politiets sikkerhetstjeneste (PST) ulovlig har overvåket enkelte grupperinger og ikke slettet sensitiv etterretningsinformasjon etter den lovpålagte tidsperioden (EOS-utvalget 2013). Slikt er uheldig for politiets integritet med hensyn til etterretningsarbeid.

Etterretning reiser dessuten viktige spørsmål når det gjelder hvem som er legitime mål for etterretning. Hvem er "den gode fiende"? (Christie og Bruun 2003)? Skal etterretning og analyse i større grad styre politiets virksomhet, er det viktig med styring av hvem det er akseptabelt å peile seg inn på alt fra starten av. Og kan mediepress og politisk "populære krav" til en viss grad diktere dette?

Det vil ikke være utenkelig at barneovergripere i større grad vil bli aktuelle kandidater for etterretning. Det er allerede en del etterretningsvirksomhet mot denne gruppen, noe som ble illustrert i avsnitt 3.2.1. i kapittel 3, om Kripos sin reaktive og proaktive bistand. Kripos sitt ansvar for etterretning uttrykkes også i *Nasjonal strategi for etterretning og analyse* (2007: 16-17). Arbeidsgruppen påpeker her at det er "avgjørende at oversikt og kunnskap om

kriminalitetsbildet er samlet ett sted i politiet og at dette ansvaret naturlig bør ligge hos Kripos" (sst.: 16). Kripos pålegges derfor ansvaret for kontinuerlig å ha oversikt over *alvorlig og grov kriminalitet* nasjonalt og de har hovedansvaret for å utarbeide nasjonale analyser.

Det vil være interessant å se hvilken rolle politidistriktene skal ha på etterretningsområdet i fremtiden. I rapporten nevnt ovenfor anbefales det at det etableres etterretnings- og analyseenheter i alle politidistrikter. Disse skal være politidistriktenes kunnskapssenter (Nasjonal strategi for etterretning og analyse 2007: 15). Det fremheves også at samarbeidet på regionalt nivå mellom distriktene må bedres for å sikre flyten av etterretningsinformasjon. Samtidig tas det ikke stilling til hvordan slike etterretningsenheter skal organiseres. Dette skal nemlig tilpasses hvert enkelt distrikt, dets størrelse, struktur, utfordringer osv. (sst.: 15). I lys av denne oppgavens kapitler om organisering og informasjonsflyt (kapittel 3 og 4) er det sannsynlig at den etterretningsstyrte politivirksomheten i distriktene kan støte på noen utfordringer. Man trenger en veloverveid og formålstjenlig organisering for å bedre informasjonsflyt og samarbeid innad og på tvers av distriktene. Kunnskapsbasert og etterretningsstyrt politivirksomhet avhenger av dette.

7.4 Veien videre

I forlengelse av det jeg nevnte ovenfor, ville det vært interessant å se på i hvor stor grad media og politisk press styrer politiets virksomhet. Som påpekt i omtalen av de fryktoorienterte kulturer i innledningskapittelet, og skildret som et eksempel i siste kapittel (avsnitt 6.2.), kan tiltak og endringer i politiorganisasjonene komme som et resultat av store hendelser som skaper press både i media og politikken. Hvor godt rustet er politiet for å stå i mot tiltak som ønskes raskt implementert og som kanskje har både kortsiktige og urealistiske mål? Og hvordan kan medias fremstillinger bidra til å forme bestemte inntrykk av politiet og deres virksomhet? I DIFI rapportens evaluering av POD står det:

"Statsforvaltningen vil alltid måtte forholde seg til den politiske virkeligheten og medienes logikk. Det innebærer styring på enkeltsaker og behov for ad hoc-rapportering for raskt å kunne belyse en sak som har fått oppmerksomhet i media og for ikke å "stille statsråden i forlegenhet" (Evaluering av Politidirektoratet 2013: 53)

Et fremtidig forskningsprosjekt som utforsker spørsmål knyttet til politiets relasjon til påvirkning fra media ville vært av stor interesse.

Fokuset i denne oppgaven er på politiets virksomhet. Som en videreføring av mine funn angående politiets oppfølging av straffedømte barneovergripere, kunne det vært interessant å se mer på Kriminalomsorgens rutiner for slik oppfølging. I denne oppgaven har jeg intervjuet en informant fra Kriminalomsorgen, men det kunne vært ønskelig med en bredere forståelse av hva slags faktorer som dikterer hvem som besluttes fulgt opp hos denne etaten og hvem som ikke gjør det? Hva slags rutiner har de for oppfølging under prøveløslatelse? Hvordan opplever *de* samarbeidet med politiet? Kriminalomsorgen og politiet har ulike samfunnsoppdrag og deres tilnærming til oppfølging vil ut fra det være noe forskjellig. Det kunne vært interessant og utforske disse forskjellene.

Til sist mener jeg at temaer som oppfølging og varsling hadde vært interessant og utforske komparativt. I denne oppgaven har jeg sett på norsk politis prosedyrer i lys av utviklingen man ser i mer fryktoorienterte kulturer som USA, Storbritannia og Australia. Men hva slags utviklingstrekk kan man spore i mer nærliggende land, som Danmark, Sverige, Nederland eller Finland (for å nevne noen)? Har for eksempel politiet tilsvarende adgang til varsling som norsk politi er gitt ved rundskriv G-116/2000 og i så fall, hvordan arter slik forebyggende virksomhet seg? Og hva slags rutiner eksisterer det for å følge opp dømte overgripere etter løslatelse- heller de mest mot hva man ser i Norge eller mot det man ser i de fryktoorienterte kulturene? Et komparativt forskningsprosjekt ville bidra til å få et innblikk i ulik politipraksis på dette feltet på tvers av ulike, men kulturelt og samfunnsmessig ganske like land. Man ville også få en bredere forståelse av hvordan risiko og farlighet knyttet til løslatte straffedømte barneovergripere oppfattes i forskjellige samfunn og hvordan dette i neste omgang påvirker politiets kontrollvirksomhet.

LITTERATURLISTE

- Aas, Geir (2009): *Politiinngrep i familiekonflikter: en studie av ordenspolitiets arbeid med familiekonflikter/familivoldssaker i Oslo*. Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Juridisk fakultet.
- Aftenposten* (nettutgave 1. februar 2007a): Stor belastning. <<http://tinyurl.com/bwdw2ve>> [Lesedato 19.09.2012].
- Aftenposten* (nettutgave 1. februar 2007b): Varslet om pedofil. <<http://tinyurl.com/d7lvvp7>> [Lesedato 06.09.2012].
- Aftenposten* (nettutgave 26. april 2013): Staten dømt - kvinne fikk ikke nok beskyttelse mot voldsmann. *Aftenposten*. <<http://tinyurl.com/cr9rxtn>> [Lesedato 26.04.2013].
- Aftenposten* (nettutgave 26. januar 2010): Henger ut dømt pedofil i nabolaget. <<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3484545.ece#.UVVeoxWx8E>> [Lesedato 02.10.2012].
- Alver, Bente Gullveig og Ørjar Øyen (1997): *Forskningsetikk i forskerhverdag: vurderinger og praksis*. Otta: Tano Aschehoug.
- Bakketeig, Elisiv og Ragnhild Hennem (2005): "Mistenkte overgripere belyst med utgangspunkt i et empirisk materiale." I: *Personer som begår seksuelle overgrep mot barn: forståelse, behandling og straff. Kunnskapsstatus og erfaringer fra de nordiske landene*. Svein Mossige (red.). København: TemaNord.
- Beck, Ulrich (1992): *Risk society : towards a new modernity*. London: Sage.
- Berson, Ilene R. (2003): "Grooming cybervictims." I: *Journal of School Violence*, vol. 2, nr. 1, 5-18.
- Birgden, Astrid (2007): "Serious sex offenders monitoring act 2005 (Vic) : a therapeutic jurisprudence analysis." I: *Psychiatry, Psychology and Law*, vol. 14, nr. 1, 78-94.
- Birkeland, Åsmund (2007): "Politigeneralisten, den moderne staten og politiets legitimitet: noen refleksjoner omkring generalistens plass i politiet." I: *Polisiær virksomhet: hva er det - hvem gjør det*. Helene I. Gundhus, Paul Larsson og Tor-Geir Myhrer (red.). Politihøgskolen: PHS Forskning.
- Borgarting lagmannsrett*: Dom avsagt 18.09.2012 (Saksnr. 11-063811ASD-BORG/03).
- By, T. Rune (2005): "Organisational change management: a critical review." I: *Journal of Change Management*, vol. 5, nr. 4, 369-380.

- Children in contact with sex offenders*. (5. november 2012). Department of human services: State Government of Victoria <<http://tinyurl.com/clnrwt7>> [Lesedato 10.04.2013].
- Christie, Nils og Kjetil Bruun (2003): *Den gode fiende: narkotikapolitikk i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Coalition delivers \$8.8 million to manage sex offenders in the community*. State Government of Victoria <<http://tinyurl.com/aztbx6y>> [Lesedato 15.01.2013].
- Cobley, Cathy (2003): "The legislative framework." I: *Sex offenders in the community: managing and reducing the risks*. Amanda Matravers (red.). Cullompton, Devon: Willan Publishing.
- Cohen, Stanley (2002): *Folk devils and moral panics : the creation of the mods and rockers*. London: Routledge.
- Douglas, Mary (1986): *Risk acceptability according to the social sciences*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Douglas, Mary (1992): *Risk and blame: essays in cultural theory*. London: Routledge.
- Eng, Marit, Jon Strype og Gunnar Thomassen (2012): "Tillit til politiet etter 22. juli." I: *PHS Forskning*, vol. 5.
- Ekman, Gunnar (1999): *Från text till batong: om poliser, busar och svennar*. Stockholm: EFI, Ekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan.
- En bedre organisert politi- og lensmannsetat* (1999). Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Statens trykning (NOU 1999: 10).
- EOS-utvalget (2013): "Særskilt melding om PSTs registrering av personer tilknyttet to muslimske miljøer". <<http://www.eos-utvalget.no/filestore/SM2013.pdf>> [Lesedato 25.05.2013].
- Ericson, Richard V. og Kevin D. Haggerty (1997): *Policing the risk society*. Oxford: Clarendon Press.
- Et ansvarlig politi : åpenhet, kontroll og læring* (2009). Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning (NOU 2009: 12).
- Etterforskning av seksuelle overgrep mot barn* (2000-2001). Det kongelige justis- og politidepartement. St.meld. nr. 52.
- Evaluering av Politidirektoratet* (2013). Oslo: Direktoratet for forvaltning og IKT (Rapport 2013: 3).
- Fahsing, Ivar A., Rune Glomseth og Petter Gottschalk (2006): "Kunnskapsdeling og dyktighet i politietterforskning". <<http://tinyurl.com/arzlbyf>> [Lesedato 28.02.2013].

- Fangen, Katrine (2010): *Deltakende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Feeley, Malcolm M og Jonathan Simon (1992): "The new penology: notes on the emerging strategy of corrections and its implications." I: *Criminology*, vol. 30, nr. 4, 449-474.
- Finstad, Liv (2003): *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag.
- Floud, Jean (1982): "Dangerousness and criminal justice." I: *The British Journal of Criminology*, vol. 22, nr. 3, 213-228.
- Forebygging av internettrelaterte overgrep mot barn* (2007). Grete Faremo m.fl. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Fornærmede i straffeprosessen - nytt perspektiv og nye rettigheter* (2006). Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning (NOU 2006: 10).
- Forskrift om dommeravhør og observasjon* (1998). Justis -og beredskapsdepartementet (Rundskriv G-70/98).
- Fra ord til handling : bekjempelse av voldtekt krever handling* (2008). Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning (NOU 2008: 4).
- Garland, David (1997): "Governmentality and the problem with crime: Foucault, criminology, sociology." I: *Theoretical Criminology*, vol. 1, nr. 2, 173-214.
- Garland, David (2001): *The culture of control : crime and social order in contemporary society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Glomseth, Rune, Petter Gottschalk og Hans Solli-Sæther (2007): "Occupational culture as determinant of knowledge sharing and performance in police investigation." I: *International Journal of the Sociology of Law*, vol. 35, 96-107.
- Gundhus, Helene I. (2009): *For sikkerhets skyld: IKT, yrkeskulturer og kunnskapsarbeid i politiet*. Oslo: Unipub.
- Gundhus, Helene I., Kristin Hellesø-Knutsen og Christin Thea Wathne (2010): "Introduksjon." I: *Politivitenskap på egne ben: en essaysamling*. Helene I. Gundhus, Kristin Hellesø-Knutsen og Christin Thea Wathne (red.). Oslo: Politihøgskolen.
- Hebenton, Bill og Terry Thomas (1996): "Sexual offenders in the community : reflections on the problems of law, community and risk management in the U.S.A., England and Wales." I: *International Journal of the Sociology of Law*, vol. 24, 427-443.
- Heilbrun, Kirk, James R. P. Ogloff og Kim Picarello (1999): "Dangerous offender statutes in the United States and Canada : implications for risk assessment." I: *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 22, 393-415.

- Hinds, Lyn og Kathleen Daly (2001): "The war on sex offenders : community notifications in perspective." I: *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, vol. 34, nr. 3, 256-276.
- Hinds, Lyn og Kristina Murphy (2007): "Public satisfaction with the police: using procedural justice to improve police legitimacy." I: *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, vol. 40, nr. 1, 27-42.
- Husabø, Erling J. (2003): "Pre-aktiv strafferett." I: *Tidsskrift for strafferett*, vol. 1, 97-106.
- Høigård, Cecilie (2005): *Nytt politi? En kommentert bibliografi over nyere nordisk politiforskning*. Oslo: Avdeling for kriminologi, Unipub forlag.
- Høstmølingen, Njål (2005): *Hva er menneskerettigheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- INFOFLYT - særskilt saksbehandlingsinstruks* (2005). Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (Rundskriv KSF 2/2005).
- INFOFLYT: informasjonsutveksling mellom politiet og kriminalomsorgen i saker med alvorlig kriminalitet og høy risiko* (2012). Departementenes servicesenter: Justis- og beredskapsdepartementet (Rapport 15. mai 2012).
- Janus, Eric S. (2006): *Failure to protect : America's sexual predator laws and the rise of the preventive state*. Ithaca: Cornell University Press.
- Johannessen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Christoffersen (2010): *Introduksjon til vitenskapelig metode*. 4 utgave. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Kampen mot organisert kriminalitet: en felles innsats* (2010-2011). Det kongelige justis- og politidepartement. St.meld. nr. 7.
- Kjølbros, Jon Fridrik (2010): *Den europeiske menneskerettighedskonvention-for praktikere*. 3 utgave. København: Jurist- og økonomiforbundets forlag.
- Kleiven, Maren E. (2007): "Tanker om fremtidens etterretningsarbeid." I: *Polisiær virksomhet: hva er det - hvem gjør det?* Helene I. Gundhus, Paul Larsson og Tor-Geir Myhrer (red.). Politihøgskolen: PHS Forskning.
- Knudsen, Caroline H. P. (2012): *Uniformert med erfaring: politiet i møte med barn utsatt for vold og overgrep i familien*. Oslo: Juridiske fakultet.
- Knutsson, Johannes og Knut-Erik Søvik (2005): "Problemmorientert politiarbeid i teori og praksis." I: *PHS Forskning*, vol. 1.
- Kriminalitetsbekjempelse og personvern : politiets og påtalemyndighetens behandling av opplysninger* (2003). Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning (NOU 2003: 21).

- Lahneman, William J. (2004): "Knowledge-sharing in the intelligence community after 9/11." I: *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, vol. 17, 614-633.
- Levenson, Jill S. og Leo Cotter, P. (2005): "The effect of Megan's Law on sex offender reintegration." I: *Journal of Contemporary Criminal Justice*, vol. 21, nr. 1, 49-66.
- Lianos, Michalis og Mary Douglas (2000): "Dangerization and the end of deviance : the institutional environment." I: *British Journal of Criminology*, vol. 40, 261-278.
- Lie, Elisabeth Myhre (2011): *I forkant. Kriminalitetsforebyggende politiarbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lomell, Heidi Mork (2006): "Menneskerettigheter er vel og bra, men for hvem? Offeret eller gjerningsmannen?" I: *Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter*, vol. 24, nr. 1, 59-73.
- Lomell, Heidi Mork (2012): "Punishing the uncommitted crime: prevention, pre-emption, precaution and the transformation of criminal law." I: *Justice and security in the 21st century*. Barbara Hudson og Synnøve Ugelvik (red.). London: Routledge.
- Maguire, Mike (2000): "Policing by risks and targets: some dimensions and implications of intelligence-led crime control." I: *Policing and Society*, vol. 9, nr. 4, 315-336.
- Manning, Peter K. (1992): "Information technologies and the police." I: *Crime & Justice: A review of research*, vol. 15, 349-398.
- Manning, Peter K. og Garrett A.R. Warfield (2009): "United States: research for the police and the knowledge accumulation." I: *Insights on police: quarter of a century research on police in Europe and the Anglo-Saxon world*. Paul Ponsaers, Carrol Tange og Lode van Outrive (red.). Bruxelles: Bruylant.
- Mauer, Mark (1999): "Why are tough on crime policies so popular?" I: *Stanford Law & Policy Review*, vol. 11, nr. 1, 9-22.
- Mellom effektivitet og personvern : politimetoder i forebyggende øyemed* (2004). Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning (NOU 2004: 6).
- Menneskerettsloven: Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30*
- Meyer, Anneke (2010): "Evil monsters and cunning pervers: representing and regulating the dangerous paedophile." I: *Sociology of Crime, Law, and Deviance*, vol. 14, 195-217.
- Michelsen, Tina (2012): *Stopp! "Hit, men ikke lenger": en studie av Interpols resolusjon om blokkering av fremstillinger på internett som seksualiserer barn*. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi.

- Mossige, Svein (1997): *Barneovergriperen : legning eller handling?* Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Muncie, John (2004): "Youth justice: globalisation and multi-modal governance." I: *Criminal justice and political cultures: national and international dimensions of crime control*. Tim Newburn og Richard Sparks (red.). Cullompton: Willan Publishing.
- Møse, Erik (2002): *Menneskerettigheter*. Oslo: Cappelen forlag.
- Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i politiet* (2009). Riksadvokaten (Rundskriv nr. 1/2009).
- Nasjonal strategi for etterretning og analyse* (2007). Oslo. Politidirektoratet (POD publikasjon 2007/05).
- NESH (2006): "Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi". <<http://tinyurl.com/6gpfwk8>> [Lesedato 12.09.2012].
- Newburn, Tim og Richard Sparks (2004): *Criminal justice and political cultures: national and international dimensions of crime control*. Cullompton: Willan Publishing.
- Nordlys* (nettutgave 12. september 2012): Pedodømt har bosatt seg ved barnehage i Tromsø. <<http://www.nordlys.no/nyheter/article6231961.ece>> [Lesedato 25.09.2012].
- NRK* (nettutgave 1. februar 2007): En pervers type. <<http://tinyurl.com/d2p8z32>> [Lesedato 19.09.2012].
- NRK* (nettutgave 11. august 2008): Vi har tatt lommemannen. <<http://tinyurl.com/bh83lnk>> [Lesedato 04.03.2013].
- NRK* (nettutgave 23. august 2011): Politiet varslet huseier om pedofil. <<http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostfold/1.7760613>> [Lesedato 19.09.2012].
- O'Malley, Pat (1996): "Risk and responsibility." I: *Foucault and political reason : liberalism, neo-liberalism and rationalities of government*. Andrew Barry, Thomas Osborne og Nikolas Rose (red.). London: UCL Press.
- O'Malley, Pat (2000): "Risk societies and the government of crime." I: *Dangerous offenders : punishment and social order*. Mark Brown og John Pratt (red.). London-New York: Routledge.
- O'Malley, Pat og Stephen Mugford (1992): "Moral technology : the political agenda of random drug testing." I: *Social Justice*, vol. 18, 122-146.
- Ot. prp. nr. 15 : Om lov om endringer i straffegjennomføringsloven og straffeloven (opplysningsplikt, vandelskrav og varsel til fornærmede mv.)* (2006-2007). Det kongelige justis- og politidepartement

Ot. prp. nr. 108 : Om lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (2008-2009). Det kongelige justis og politidepartement

Plotnikoff, Joyce og Richard Woolfson (2000): "Where are they now?: an evaluation of sex offender registration in England and Wales." I: *Police Research Series*, vol. 126, 1-62.

Politiet i det norske samfunn (1981). Anne Marie Støkken m.fl. Oslo: Universitetsforlaget.

Politiet mot 2020: bemannings- og kompetansebehov i politiet (2008). Oslo. Politidirektoratet (POD publikasjon 2008/07).

Politiets rolle i samfunnet. (1981). Oslo: Universitetsforlaget (NOU 1981: 35, delutredning I).

Politiets rolle og oppgaver (2004-2005). Det kongelige justis- og politidepartement. St. meld. nr. 42.

Politi-loven. Lov om politiet av 4. august 1995 nr. 53.

Politireform 2000 : et tryggere samfunn (2000-2001). Det kongelige justis- og politidepartement. St. meld. nr. 22.

Pratt, John (2000): "Dangerousness and modern society." I: *Dangerous offenders: punishment and sosial order*. Mark Brown og John Pratt (red.). London-New York: Routledge.

Pratt, John (2008): "Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess part I: the nature and roots of Scandinavian exceptionalism." I: *British Journal of Criminology*, vol. 48, 119-137.

Prop. 1 S : Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak) (2011-2012). Det kongelige justis- og politidepartement.

Rapport fra 22. juli-kommisjonen (2012). Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning (NOU 2012: 14).

Reiner, Robert (2010): *The politics of the police*. 4 utgave. Oxford: Oxford University Press.

Retningslinjer om gjennomføring av forvaring. Kriminalomsorgen: 5. mars 2004
<<http://www.kriminalomsorgen.no/retningslinjer.237912.no.html>> [Lesedato 10.02.2013].

Riksrevisjonens undersøkelse av politiets innsats mot organisert kriminalitet (2009-2010). Departementenes servicesenter (Dokument 3:10).

Robberstad, Anne (1999): *Mellom tvekamp og inkvisisjon: straffeprosessens grunnstruktur belyst ved fornærmedes stilling*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Roberts, Julian V. (2003): "Public opinion and mandatory sentencing: a review of international findings." I: *Criminal Justice and Behavior*, vol. 30, nr. 4, 483-508.
- Scott, P.D. (1977): "Assessing dangerousness in criminals." I: *British Journal of Psychiatry*, vol. 131, 127-142.
- Seksuelle overgrep - etterforskning og informasjonsutveksling: en evaluering av politiets etterforskning og informasjonsutveksling i saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn, begått av mobile overgripere* (2009). Oslo. Riksadvokaten (Arbeidsgruppe av 29. Januar 2009).
- Sex Offenders Act 1997*. Parliament of the United Kingdom
<<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/51/contents>> [Lesedato 15.03.2013].
- Sex offenders orders 1997*. Citizens information
<http://www.citizensinformation.ie/en/justice/law_enforcement/sex_offenders_orders.html> [Lesedato 15.03.2013].
- Skjult informasjon - åpen kontroll* (2009). Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning (NOU 2009: 15).
- Sparks, Richard (2000a): "Perspectives on risk and penal politics." I: *Crime, risk and insecurity*. Tim Hope og Richard Sparks (red.). London: Routledge.
- Sparks, Richard (2000b): "Risk and blame in criminal justice controversies: British press coverage and official discourse on prison security (1993-6)." I: *Dangerous offenders: punishment and social order*. Mark Brown og John Pratt (red.). London: Routledge.
- Staten dømt for menneskerettsbrudd*. Advokatfirmaet Elden
<<http://www.elden.no/nyhet.php?id=646>> [Lesedato 29.04.2013].
- Store norske leksikon* (nettutgave 2005-2007): Panoptisk. <<http://snl.no/panoptisk>> [Lesedato 23.03.2013].
- Stout, Brian, Hazel Kemshall og Jason Wood (2001): "Building stakeholder support for a sex offender public disclosure scheme: learning from the english pilots." I: *The Howard Journal*, vol. 50, nr. 4, 406-418.
- Straff som virker - mindre kriminalitet - tryggere samfunn* (2007-2008). Det kongelige justis- og politidepartement. St. meld. nr. 37.
- Straffegjennomføringsloven*. Lov om gjennomføring av straff av 18. mai 2001 nr. 21.
- Straffeloven*. Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10
- Straffeprosessloven*. Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25
- Strafferegisterloven*. Lov om strafferegistrering av 06. november 1971 nr. 52

- Sullivan, Danny H., Paul E. Mullen og Michele T. Pathé (2005): "Legislation in Victoria on sexual offenders: issues for health professionals." I: *The Medical Journal of Australia*, vol. 183, nr. 6, 318-320.
- Tewksbury, Richard (2005): "Collateral consequences of sex offender registration." I: *Journal of Contemporary Criminal Justice*, vol. 21, nr. 1, 67-81.
- Thagaard, Tove (2009): *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. 3 utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- The child sex offender (CSO) disclosure scheme guidance document*. Home Office
<<http://tinyurl.com/d3o7pgv>> [Lesedato 10.03.2013].
- The Independent* (nettutgave 21. februar 1993): Major on crime: "Condemn more, understand less". <<http://tinyurl.com/d9wgeml>> [Lesedato 15.09.2013].
- Thomassen, Gunnar (2010): "Sosial tillit, politisk tillit og tillitt til politiet." I: *Tillit til politiet*. Siv R. Runhovde (red.). PHS Forskning: 4.
- Tyler, Tom R. (2004): "Enhancing police legitimacy." I: *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 593, nr. 1, 84-99.
- Ugelvik, Thomas og Jane Dullum (2012): *Penal exceptionalism? : Nordic prison policy and practice*. London: Routledge.
- Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn* (2000). Justis -og beredskapsdepartementet (Rundskriv Nr. G-116/2000).
- Wacquant, Loïc J. D. (2009): *Punishing the poor: the neoliberal government of social insecurity*. Durham, N.C.: Duke University Press.
- Waddington, P.A.J. (2010): "Police pursuits: a case study of "critical friendship"." I: *Policing*, vol. 4, nr. 2, 119-126.
- Wathne, Christin Thea (2010): "Fra nyanser i grått til nyanser i blått- fri politietterforskning?" I: *Politivitenskap på egne ben? En essaysamling*. Helene I. Gundhus, Kristin Hellesø-Knutsen og Christin Thea Wathne (red.). Oslo: Politihøgskolen.
- Wegner, Rolf B (2007): *Politistategier*. Oslo: Universitetsforlaget.

Antall ord i oppgaven: 47 829³⁷

³⁷ Dette inkluderer ikke sammendrag, forord, innholdsfortegnelse, fotnoter, litteraturliste og vedlegg

VEDLEGG

Vedlegg 1: Godkjenning fra NSD

Vedlegg 2: Samtykkeskjema

Vedlegg 3: Brev om bistand til politidistriktene

Vedlegg 4: Intervjuer

Vedlegg 5: Rundskriv G-116/2000 *Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn*

Vedlegg 1: Godkjenning NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Liv Finstad
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Universitetet i Oslo
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 03.02.2012

Vår ref: 29218 / 3 / HIT

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 02.01.2012. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 07.01.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

29218
Behandlingsansvarlig
Daglig ansvarlig
Student

Oppfølging av domte seksualovergrepere mot barn: Et innblikk i politiets prosedyrer
Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder
Liv Finstad
Thea Myrvang

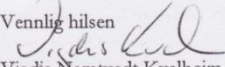
Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

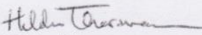
Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.07.2013, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Hildur Thorarensen

Kontaktperson: Hildur Thorarensen tlf: 55 58 26 54
Vedlegg: Prosjektvurdering

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrr.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, HSL, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. martin-arne.andersen@uit.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 29218

Prosjektets formål er å undersøke hva som er prosedyren hos norsk politi i henhold til håndtering av straffedømte pedofile når de slippes ut i samfunnet igjen.

Utvalget består av ca 8 personer som arbeider innenfor politiet. Rekruttering skjer via veileders kontakter og videre ved hjelp av snøballmetoden der personer som allerede inngår i prosjektet rekrutterer nye deltakere fra sin bekjentskapskrets. Ved sistnevnte fremgangsmåte anbefaler personvernombudet at vedkommende som viderefremidler forespørsel bør be interesserte kontakte forsker/student, eller eventuelt få vedkommendes tillatelse til at forsker/student kan ta kontakt.

Det innhentes skriftlig samtykke basert på skriftlig informasjon. Personvernombudet finner informasjonsskrivet tilfredsstillende.

Data innhentes ved personlig intervju og ved innsyn i dokumenter som omhandler politiets fremgangsmåter, tilgjengeliggjort av informanter. Prosjektleder opplyser at dokumentene ikke er offentlig tilgjengelig (siden de inneholder informasjon om politiets arbeidsmåter), og at det derfor skal søkes om innsyn/dispensasjon fra taushetsplikt fra politimesteren i Oslo, evt andre politimestere og sjefen for Kripos. Det vil imidlertid ikke bli innhentet opplysninger om tredjepersoner, verken i intervjuene eller i dokumentene det søkes innsyn i, jf. telefonsamtale 02.02.12.

Datamaterialet knyttes fiktive navn, som prosjektleder selv kobler til aktuelle informanter. Det vil bli benyttet lydopptak som behandles elektronisk.

Det forutsettes at behandling av personopplysninger/lydopptak på privat pc er i tråd med Universitetet i Oslo sine interne retningslinjer for informasjonssikkerhet.

Datamaterialet anonymiseres når prosjektet er avsluttet, senest innen 01.07.2013. For at datamaterialet skal være anonymt må navn (på samtykkeerklæringer og koblingsnøkkel) slettes. I tillegg må indirekte personidentifiserende opplysninger slettes eller grovkategoriseres/omskrives, slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Lydopptak slettes.

Vedlegg 2: Samtykkeskjema

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave

Jeg er mastergradsstudent i kriminologi ved Universitetet i Oslo og begynner nå med den avsluttende oppgaven. Temaet er politiets arbeidsmetoder. Jeg skal konkret undersøke om det er noen prosedyrer for oppfølging hos norsk politi ved løslatelse av straffedømte barneovergripere, og hva eventuelt disse går ut på. På bakgrunn av denne informasjonen vil jeg se hvordan norske politiprosedyrer avviker mellom politidistriktene og hvordan de framstår og eventuelt skiller seg fra de som politiet i andre land benytter.

For å finne ut av dette, ønsker jeg å intervju 8-10 personer som har kunnskap om politiets arbeidsmetoder i slike saker og som også har kunnskap om eventuelle oppfølgingsrutiner av straffedømte og løslatte barneovergripere i Norge. Spørsmålene vil dreie seg om politiets arbeidsrutiner og hvilken tanker man gjør seg rundt denne typen politiarbeid.

Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater under intervjuet. Det vil ta omtrent en time og vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er frivillig å være med, og du har muligheten til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Opptakene slettes når oppgaven er ferdig våren/sommeren 2013.

Dersom du har lyst til å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til meg.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på [redacted] eller sende en e-post til [redacted]. Du kan også kontakte min veileder professor Liv Finstad ved Institutt for kriminologi og retts sosiologi på e-post [redacted] eller mobil [redacted]. Studien er godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen

Thea Myrvang

masterstudent ved Institutt for kriminologi og retts sosiologi
Det Juridiske Fakultet
Postboks 6706
St. Olavs plass 5
0130 Oslo
Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien av politiets arbeidsprosedyrer og ønsker å stille til intervju.

Signatur.....Telefonnummer/e-post.....

Vedlegg 4: Brev om bistand

Dato: 5. mai 2013

Bistand i forbindelse med masterprosjekt i kriminologi

Vi henvender oss i forbindelse med et masterprosjekt som gjennomføres av Thea Myrvang og med Liv Finstad som veileder. Prosjektet tar for seg politiets kunnskapshåndtering i barneovergrepssaker og oppfølgingen av straffedømte pedofile som et forebyggende tiltak. Prosjektet bygger på intervjuer med Kripos og utvalgte politidistrikter. Vi ønsker derfor med dette brevet å spørre om politidistriktet har mulighet til å bistå med informasjon til prosjektet.

Før prosjektet presenteres nærmere, ønsker vi å understreke hvor viktig det er for masterstudentene og instituttet å kunne samarbeide med politiet for å framskaffe forskningsbasert kunnskap om viktige spørsmål som har med politiets virksomhet å gjøre. Et slikt samarbeid er også et utgangspunkt for at forskningen kan bli mest mulig relevant for politiet. Hittil er det særlig i Oslo politidistrikt at masterprosjekter er blitt gjennomført, og vi håper at det i forbindelse med dette prosjektet er mulig å sikre en bred geografisk forankring.

Myrvangs prosjekt tar utgangspunkt i at kontroll og overvåking av barneovergripere er et utbredt fenomen i store deler av verden og ofte blir sett på som et nødvendig onde i arbeidet mot framtidige overgrep. Spørsmålet som ofte reises er hvor grensen skal gå siden dømte pedofile forbindes med risiko og farlighet, og utfordrer grenseoppgangen mellom enkeltmenneskers rett og krav på privatliv og barns krav på beskyttelse mot overgrep. I Norge har vi liten kunnskap om politiets prosedyrer, praksis og avveininger, og det er dette Myrvang ønsker å utforske. Temaer det er aktuelt å intervju om er bl.a. samarbeidet mellom politidistriktene og Kripos, hvordan politidistriktet organiserer og håndterer både etterforskning og oppfølging innad i politidistriktet og informasjonsutveksling og samarbeid mellom ulike politidistrikter. I tillegg er selvfølgelig all skriftlig informasjon som ikke er taushetsbelagt, av interesse.

Vi håper at politidistriktene som får denne henvendelsen finner prosjektet relevant og interessant, og har mulighet til å bistå Myrvang med å velge ut en ansatt i politidistriktet hun kan intervju. Denne personen må gjerne være politimesteren selv! Det er ønskelig at intervjuene gjennomføres ikke senere enn i august-september.

Prosjektet er godkjent av Personvernombudet for forskning (NSD) og blir gjennomført i overensstemmelse med de forskningsetiske retningslinjene.

Siden det nå nærmer seg ferietid og Finstad kommer til å ha ustabil tilgang til mail fram til midten av august, ber vi om at svaret på denne henvendelsen rettes direkte til Myrvang:

████████████████████

████████████████████

Finstad er imidlertid tilgjengelig på mobiltelefon ██████████ dersom det skulle være ønskelig med ytterligere opplysninger fra veileder.

Vi håper på positivt svar, og benytter samtidig anledning til å ønske en riktig god sommer!

Med vennlig hilsen

Liv Finstad
Professor

Thea Myrvang (sign.)
Masterstudent i kriminologi

Vedlegg 4: Intervjuguider

INTERVJU KRIPOS

1. Innledende fase:

- a. Navn
- b. Alder
- c. Stilling

2. Kripos seksjonen

- a. Kan du fortelle meg litt om bakgrunnen for denne seksjonen, hva er det som er målet og hensikten?
- b. Kan du fortelle meg litt om hva dere arbeider med her på seksjonen til daglig?
- c. Kan du fortelle meg litt om hvilke retningslinjer og regler/rutiner dere følger?
 - i. E.g. en virksomhetsplan/strategisk plan-noe som danner et formelt grunnlag for arbeidet
- d. Har det vært forandringer de siste årene hva angår seksjonenes prioriteringer?
- e. Kan du fortelle meg litt om hva slag metoder dere kan tillate dere å bruke i arbeidet deres?
 - i. Hva er bakgrunnen for de metodene dere har valgt å bruke/hvorfor dere bruker dem (e.g. vært på kurs, erfaringer fra utlandet etc.)

3. Samarbeid

- a. Kan du beskrive rent konkret, hva gjør Kripos og hva gjør politidistriktene når det kommer til oppfølging av straffedømte barneovergripere?
- b. Samarbeider dere ofte med politidistriktene/eventuelt andre etater?
- c. Hvordan er kommunikasjonene mellom dere?- faste møter, e-post etc.
 - i. Fungerer denne kommunikasjonen?
- d. Er det behov for mer samarbeid-hvorfor og hvordan??
- e. Tror du at et økt samarbeid mellom Kripos og politidistriktene kunne gjort arbeidet deres mer effektivt?
- f. Arbeider politidistriktene etter samme retningslinjene som Kripos
- g. Har Kripos som særorgan spesielle retningslinjer?

- h. Er det noen forskjeller på hva dere i Kripos kan tillate dere av virkemidler sammenlignet med hva det øvrige politiet kan?

4. Loverkets restriksjoner- rundskrivet

- a. Mener du at Kripos seksjonen kan jobbe effektivt innenfor de rammene som er satt av den norske rettsstat?
- b. Kunne du likt å se en åpning i loverket med en utvidelse i de hjemler og virkemidler dere kan benytte dere av i arbeidet?
- c. Hvordan stiller du deg til bruken av rundskriv G-116/2000)
- d. Ser du eventuelle problemstillinger ved dens bruk?
- e. Skulle rundskrivet vært brukt oftere?

5. Prioriteringer

- a. Hvor viktig anses dette arbeidet i politiet -er det høyt prioritert?
- b. Kan det virke som om det kan bli et viktigere arbeidsområde framover i tiden eller skjer det lite på den fronten?
- c. Får du inntrykket av at dette er noe enkelte i politiet ønsker å sette mer fokus på?

INTERVJU JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENTET

1. Innledende fase

- a. Navn:
- b. Stilling:
- c. Hvor lenge har du vært i denne stillingen?:

2. Rundskrivet

- a. Kan du fortelle meg litt om bakgrunnen for rundskrivet, hvorfor det ble skrevet?
- b. Hva var det slags erfaringer var det som lå til grunn for at rundskrivet ble skrevet?
- c. Hva slags retningslinjer ligger til grunn for bruken av rundskrivet?
- d. Hva var målet ved bruken av et slikt rundskriv; hva ønsket man å oppnå?

3. Rundskrivet og distriktene

- a. Hvordan ville man at det skulle brukes i distriktene?
- b. Når det var skrevet, hvordan ble det formidlet til politidistriktene/politimesterene?
- c. Dette er jo et ganske gammelt rundskriv, kan du fortelle meg litt om hvordan det først ble mottatt og eventuelt brukt i distriktene?
- d. Hvordan har utviklingen vært etter det?
- e. Hvordan inntrykk har du av bruken av dette rundskrivet i dag?

4. Rundskrivet og problemstillinger

- a. Hva slags tanker gjør du deg rundt hvorvidt rundskrivet kan være problematisk å ta i bruk?
- b. Kunne man ønsket at det ble tatt i bruk oftere?
- c. I hvilke saker kan man se det som en fordel å bruke et slikt verktøy?
- d. Hva slags tanker gjør du deg rundt en økt bruk av slike "verktøy" i det forebyggende arbeidet i seksualovergrepssaker?

INTERVJU POLITIDISTRIKT

1. Innledende fase

- a. Navn:
- b. Stilling:
- c. Hvor lenge har du vært i denne stillingen?:

Først stille noen spørsmål angående etterforskning av barneovergrepssaker:

2. Etterforskning

- a. Kan du fortelle meg litt om hvordan dere organiserer/jobber med slike saker?
- b. I en tenkt sak, forklar meg prosessen fra en anmeldelse er kommet inn, til etterforskningen er avsluttet
- c. Hva anser du som gode og mindre gode metoder i etterforskningen?
- d. Kan du peke ut noen sterke og svake sider ved deres etterforskningsarbeid?
- e. Har dere faste etterforskere som jobber med slike saker?
- f. Føler du at dette er et arbeidsområde som etterforskere/betjenter har lyst å jobbe med?
 - i. Hvis ja: hvorfor?
 - ii. Hvis nei: hva tror du er årsaken til det?
- g. Hva slags type opplæring får du/dere i det arbeidet dere utfører?
 - i. Deltar dere ofte på kurs etc.?
 - ii. Hvor og hvem er det eventuelt som kurser dere til å jobbe med slike saker?
- h. Etter din mening, føler du at dere er godt utrustet til å håndtere slike saker?
 - i. Kunne det vært et behov for mer opplæring?

Spørsmål om samarbeid/nettverk

3. Kripos

- a. I henhold til etterforskning, samarbeider dere ofte med Kripos?
- b. Hvor viktig tenker du at bistandsarbeid fra Kripos er?
- c. Er det en selvfølge at Kripos blir oppringt eller vurderes det fra sak til sak?
- d. Hva slags tanker gjør du deg rundt at Kripos blir mer involvert i etterforskningen av barneovergrepssaker i deres politidistrikt?
- e. Hva slags rolle har Kripos i formidlingen av informasjon til dere angående straffedømte barneovergripere som slippes ut i samfunnet igjen?
- f. Har Kripos vært involvert i oppfølgingen av straffedømte barneovergripere i deres politidistrikt?
 - i. Anses Kripos en viktig ressurs når det kommer til oppfølgingsarbeid av straffedømte barneovergripere?

4. Politidistrikt

- a. I hvor stor grad samarbeider dere med andre politidistrikt ved slike saker
- b. På hvilke områder føler du at samarbeidet fungerer godt?
- c. Er det noen områder som kunne trenge forbedring?
- d. Hvor viktig tror du det er med informasjonsutveksling og samarbeid mellom ulike distrikter?
- e. Hvordan tenker du at dette samarbeidet har utviklet seg over årene?

5. Prioriteringer

- a. Hvordan oppfatter du at dette feltet blir prioritert innenfor politiet?
- b. Føler du at det tillegges nok ressurser til disse sakene og oppfølgingsarbeidet?

Spørsmål om oppfølging av straffedømte barneovergripere som forebyggende tiltak

6. Oppfølging

- a. Kan du fortelle meg hva som er deres ansvar når det kommer til oppfølging av straffedømte barneovergripere etter endt soning/under permisjon fra fengsel?
- b. Hvem formidler informasjon til dere om straffedømte barneovergripere som er ute på perm eller ferdig med å sone?
 - i. Føler du at de formidler informasjonen godt nok (f.eks. at den ikke kommer for seint, at den mangler viktige detaljer som dere skulle visst, at den ikke kommer frem i det hele tatt etc.)
- c. Er det bestemte personer som har ansvar for å følge opp den informasjonen som dere mottar?
 - i. Er dette ansvaret delegert av ledelsen eller kan det være egen initiert av betjentene/etterforskerne?
- d. I hvor stor grad tenker du at informasjonen dere mottar faktisk blir brukt?

Spørsmål om rundskrivet

7. Rundskrivet

- a. Kjenner du til et rundskriv fra Justis- og beredskapsdepartementet som gir politiet hjemmel til å varsle om barneovergripere til nabolag, skoler etc?
 - i. Hvis ja; føler du at dette rundskrivet har påvirket måten slike straffedømte følges opp i distriktet?
 - ii. Har dere noen gang vært i en situasjon der dere har trent å bruke den?
- b. Hva slags tanker gjør du deg rundt bruken av denne hjemmelen i loven i henhold til taushetsplikt om ferdigsonede straffedømte?
 - i. Oppfatter du at den kan være problematisk å ta i bruk?
- c. Hva ser du for deg av konsekvenser ved bruk av denne hjemmelen?

- d. Er du noen gang bekymret for at dere ikke gjør nok for å forebygge nye overgrep?
- e. Hva slags rolle tror du oppfølging har i det forebyggende arbeidet?

Generelle spørsmål

- f. Skulle du likt å se at politiet utøvde mer kontroll over straffedømte barneovergripere som slippes ut i samfunnet igjen?
 - i. Hvis nei: hvorfor ikke?
- g. Hva gjør dagens oppfølging god nok?

INTERVJUGUIDE KRIMINALOMSORGEN

1. Innledende fase
 - a. Navn
 - b. Stilling
2. Forvaring
 - a. Kan du fortelle meg litt om bruken av forvaring på straffedømte barneovergripere?
 - b. Hva slags krav stilles ovenfor forvaringsdømte kontra tidsbestemt soning?
 - c. Gjøres det noen form for risikovurdering på forvaringsdømte under soning og før løslatelse?
3. Løslatelse
 - a. Har dere ansvar for å informere politiet om straffedømte barneovergripere som er på permisjon eller prøveløslatelse?
 - i. Hva bestemmer om det skal informeres eller ikke?
 - b. Hva slags type oppfølging har dere på denne gruppa etter endt soning?
 - c. Hvem har ansvaret for oppfølgingen?
 - d. Opplever du at kommunikasjonen mellom Kriminalomsorgen og politiet er bra?
4. Rundskrivet
 - a. Hva er ditt syn på bruken av et slikt rundskriv?
 - b. Ser du noen mulige problemstillinger ved dens bruk?

Vedlegg 5: Rundskriv G-116/2000

Rundskriv G-116/00 - regjeringen.no

regjeringen.no Regjeringen Stoltenberg II Departementene Tema A-Å Nettstedskart Hjelp Kontakt

Bokmål Nynorsk Sámeigiella English

regjeringen.no Regjeringen Stoltenberg II Departementene

JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENTET

Søk hos Justis- og beredskapsdepartementet

Søk på hele regjeringen.no

Del/Tips Utskrift a a a Lytt til teksten

Rundskriv, 22.12.2000

Rundskriv Nr. G-116/2000
Vår ref 98/02040 PJ MSV/sbs
Dato 22.12.2000

Politidirektoratet
Politimestrene
Kriminalomsorg i frihet

Varslingsrutiner for å hindre seksuelle overgrep mot barn

1. Innledning

I februar 1998 undersøkte Justisdepartementet i hvilken utstrekning politidistriktene varslert skoler, barnehager og andre offentlige myndigheter om pedofile som bor eller oppholder seg i nærmiljøet. Resultatene viste at man i mange politidistrikter var usikre på om det var adgang til å gi slik informasjon, og det ble ytret ønske om et rundskriv om emnet. Dette rundskrivet gir nærmere retningslinjer om de spørsmål som varsling reiser. Selv om rundskrivet først og fremst gjelder pedofile, vil det også kunne være veiledende ved varsling om andre potensielt farlige personer.

Etter Justisdepartementets oppfatning bør politiet i større utstrekning vurdere om det skal gis varsel til offentlige institusjoner og eventuelt til private om pedofile og eventuelt andre farlige personer som oppholder seg i nærmiljøet. Spørsmålet om man i en konkret sak kan gi informasjon eller ikke, må spaltet i to: For det første må man spørre om det overhodet er adgang til å varsle dem man ønsker. Dette vil bero på hvor langt taushetsplikten rekker (se punkt 2). For det annet må man spørre om denne adgangen i tilfelle bør benyttes i det aktuelle tilfellet. Ved denne vurderingen må man veie ulike hensyn mot hverandre (se punkt 3).

2. Når er det adgang til å varsle?

2.1 Utgangspunktet har politiet *taushetsplikt* når det gjelder opplysninger om en persons seksuelle legning og eventuelle tidligere straffbare forhold, jf. straffeprosessloven § 61 a første ledd nr. 1. Det vil derfor bare være adgang til å varsle dersom et av *unntakene* fra taushetsplikten kommer til anvendelse. Den som gir taushetsbelagte opplysninger til uvedkommende uten at det er adgang til det, vil på nærmere vilkår kunne straffes etter straffeloven § 121.

2.2 Det sentrale unntak i denne forbindelse er straffeprosessloven § 61 c første ledd nr. 5. Etter denne bestemmelsen er taushetsplikten etter § 61 a ikke til hinder for at "opplysningene brukes for å forebygge lovovertrædelse". Tilsvarende bestemmelser finnes i strafferegistreringsloven § 7 andre ledd og politiloven § 24 fjerde ledd. Spørsmålet blir da *når* opplysninger kan brukes for dette formål.

De aktuelle lovbestemmelsene gir selv ikke noe svar på dette. I rettspraksis og juridisk teori er det lagt til grunn *tre vilkår*, som alle må være oppfylt, før politiet kan varsle andre om private forhold:

- For det første må det foreligge *objektive holdepunkter* som gir rimelig grunn til å frykte at en lovovertrædelse kan eller vil bli begått. At en person er pedofil eller for øvrig har en seksuell draging mot barn, er ikke alene tilstrekkelig. Det må foreligge konkrete omstendigheter som gir grunn til å tro at nettopp denne personen vil forgripe seg.
- For det annet må det være *nødvendig* å varsle for å forebygge lovovertrædelsen. Hvis dette like gjerne kan gjøres på andre og mindre inngripende måter, er vilkåret ikke oppfylt. Å varsle et helt nabolag vil f.eks. ikke være nødvendig om mer målrettet informasjon gjør samme nytte.
- For det tredje vil det ikke kunne varsles dersom dette vil virke *uforholdsmessig* overfor den varselet gjelder. Dette gjelder selv om de to foregående vilkårene er oppfylt. Ved denne vurderingen må hensynet til barna og den fare de utsettes for veies mot hensynet til den pedofile og hans familie. Jo mindre alvorlige overgrep den pedofile er domfelt for, og jo mindre sannsynlig det er at han vil forgripe seg nå ny, desto lettere vil det kunne være uforholdsmessig å varsle om gjivelsene. Vi går nærmere inn på de hensyn som her må tas i betraktning under punkt 3.

2.3 Såfremt alle disse tre vilkårene er oppfylt, gjelder det ingen begrensninger med hensyn til *hvem* som kan varsles – unntaket fra taushetsplikten gjelder generelt. Politiet vil dermed kunne varsle både andre offentlige organer (f.eks. skoler og barnehager), ulike private sammenslutninger (f.eks. barne- og ungdomsforeninger) og privatpersoner.

Det er imidlertid viktig å være klar over at spørsmålet om unntaket kommer til anvendelse, vil kunne stille seg forskjellig alt etter hvem og hvor mange det er tale om å informere. I en konkret situasjon vil det derfor kunne være tillatt å varsle skolen, men ikke ulike privatpersoner – enten fordi det er unødvendig (vilkår 2), eller fordi det vil være uforholdsmessig overfor den varselet gjelder (vilkår 3).

Et særlig spørsmål er om det er adgang til å gi varsel til hele *grupper* av personer (f.eks. nabolag eller borettslag), uten en konkret vurdering av hvem mottakeren er og hvilken nytte han eller hun kan ha av varselet. Behovet for å varsle på denne måten kan oppstå i situasjoner der det er praktisk umulig eller uforholdsmessig vanskelig å varsle enkeltpersoner, f.eks. i utpreget folketette områder, hvor det på grunn av stadige inn- og utflyttinger krever mye arbeid å lokalisere samtlige berørte barnefamilier. Etter Justisdepartementets syn skal det så mye til for at vilkårene for slik varsling skal være oppfylt at man i praksis kan se bort fra denne muligheten, jf. *Myhrer*; Politiet og taushetsplikten – et hinder for samarbeid med andre etater? (Oslo 2000) s. 44. Selv om man gir et varsel av den type det her er tale om, vil den pedofile lett kunne oppsøke andre områder for å begå overgrep der, eventuelt gå under jorden, utenfor politiets kontroll. Det kan da neppe la seg forsvare å varsle på en måte som strider mot strafferegistreringslovens formål.

3. Når bør varsel gis, hvem bør i tilfelle varsles, og om hva?

3.1 Hvis det først er rettslig adgang til å varsle, oppstår spørsmålet om *når* varsel bør gis. Dette må bero på en avveining av hensynet til samfunnets behov for vern på den ene siden, og hensynet til den pedofile og hans familie på den annen. En generell retningslinje må imidlertid være at varsel bare gis hvor det er grunn til å tro at dette vil være et *hensiktsmessig* virkemiddel i den konkrete sak. Formålet med all varsling er å forhindre lovovertrædelser og å skape økt trygghet. Dersom dette formålet ikke nås eller virker mot sin hensikt, f.eks. fordi varselet skaper større utrygghet enn det objektivt sett er grunnlag for, bør en annen fremgangsmåte velges.

Det viktigste hensyn ved vurderingen er *samfunnets behov for vern* mot alvorlig kriminalitet. Er det en reell fare for at barn vil bli utsatt for grove seksuelle overgrep, må hensynet til den pedofile vike. Behovet for vern vil for øvrig variere etter hvilke og hvor grove forhold den pedofile er domfelt for, og hvor stor fare det er for at vedkommende vil forgripe seg på nytt. Hvert tilfelle må her vurderes for seg.

Selv om hensynet til samfunnet er sentralt, er det ikke det eneste relevante hensyn i denne sammenheng – å spre sensitive opplysninger om private forhold innebærer en betydelig krenkelse av personvernet til den varselet gjelder. Dette hensyn må tillegges relativt stor vekt i saker der den det varsles om ikke er domfelt eller bare er domfelt en gang. For det annet vil en varsling innebære at det settes et belastende stempel på domfelte og hans nærmeste, noe som kan ha alvorlige sosiale konsekvenser. Varsling kan dermed bidra til å forsterke straffens skyggesider. Særlig utsatt er den domfeltes barn og andre unge han har kontakt med, for ved å utpeke en mulig overgriper, utpeker man samtidig mulige ofre. For det tredje vil en varsling kunne gjøre det vanskelig for den som har sonet sin straff, å legge saken bak seg og starte et nytt liv. Også hensynet til *rehabilitering* taler derfor for en viss tilbakeholdenhet med å benytte adgangen til å varsle.

3.2 Om man etter en konkret vurdering mener at varsel bør gis, oppstår spørsmålet om *hvem* som bør varsles og *hva* varselet bør inneholde.

Skal varselet virke etter sin hensikt, må det først og fremst rettes mot dem som direkte eksponeres for den risiko den pedofile utgjør (f.eks. foreldre eller folk som leier ut rom i egen bolig), og mot dem som ellers har praktisk mulighet til å forebygge straffbare handlinger (f.eks. barnehager eller skoler). Andre privatpersoner bør som hovedregel ikke varsles, verken enkeltvis eller kollektivt.

Varslet må *inneholde* det som er nødvendig for at varselet skal fylle sitt formål. I enkelte tilfelle kan det være tilstrekkelig at de berørte får vite at det bor en potensielt farlig pedofil i området. Ofte vil det imidlertid være nødvendig at vedkommende identifiseres. Det kan undertiden også være hensiktsmessig å gi opplysninger om de overgrep han tidligere er domfelt for, og om den fremgangsmåte vedkommende vanligvis benytter. Det avgjørende må være at mottakeren, eventuelt med politiets bistand, er i stand til å treffe de nødvendige forholdsregler slik at faren for overgrep reduseres.

Politiet bør også vurdere om den pedofile selv, i særlige situasjoner, skal underrettes om at det er gitt varsel til nærmiljøet.

Beslutningen om å varsle bør treffes på politimester- eller politiinspektørnivå.

Etter fullmakt

Vidar Refvik
ekspedisjonssjef

Magnar Aukrust
avdelingsdirektør